

# Socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila: implikacije za pedagoški odnos

---

Krajcar, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2020

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:936776>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-07-23**



Sveučilište u Zagrebu  
Filozofski fakultet  
University of Zagreb  
Faculty of Humanities  
and Social Sciences

*Repository / Repozitorij:*

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb  
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**SOCIJALNA DISTANCA NASTAVNIKA PREMA  
TRAŽITELJIMA AZILA: IMPLIKACIJE ZA PEDAGOŠKI  
ODNOS**

Diplomski rad

Petra Krajcar

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**SOCIJALNA DISTANCA NASTAVNKA PREMA TRAŽITELJIMA AZILA:  
IMPLIKACIJE ZA PEDAGOŠKI ODNOS**

Diplomski rad

Petra Krajcar

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Širanović

Komentor: dr. sc. Zoran Horvat

Zagreb, 2020.

## SADRŽAJ

<b>Uvod</b> .....	1
<b>1. Migracije – temeljni pojmovi</b> .....	4
1.1. Izbjeglice, migranti i interno raseljene osobe .....	4
1.2. Međunarodna zaštita .....	6
<b>2. Europska izbjeglička kriza – europski i hrvatski kontekst</b> .....	7
<b>3. Integracija tražitelja azila i odgoj i obrazovanje</b> .....	12
<b>4. Nastavnik u kontekstu integracije tražitelja azila – spoj osobnih i profesionalnih obilježja</b> .....	19
4.1. Obilježja nastavnika i pedagoški odnos .....	21
<b>5. Empirijski dio rada</b> .....	27
5.1. Opis i definiranje problema istraživanja .....	27
5.2. Svrha i opći ciljevi istraživanja.....	30
5.3. Istraživačka pitanja i hipoteze.....	30
5.4. Etički aspekti istraživanja .....	31
5.5. Način provođenja istraživanja.....	32
5.6. Uzorak.....	33
5.7. Postupci i instrumenti .....	35
5.8. Obrada podataka .....	37
5.9. Analiza rezultata .....	38
5.9.1. Socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila općenito .....	38
5.9.2. Razlike u socijalnoj distanci nastavnika prema tražiteljima azila s obzirom na socio-demografska obilježja ispitanika te ostvareni kontakt s tražiteljima azila i drugim manjinama.....	41
5.9.2.1. Dob .....	41
5.9.2.2. Politička orijentacija .....	43

5.9.2.3. Vrsta nastave .....	50
5.9.2.4. Prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu i Ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila .....	52
5.9.2.5. Ostvarena neka druga vrsta kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine .....	58
5.10. Rasprava.....	64
5.11. Ograničenja istraživanja .....	69
<b>Zaključak</b> .....	71
<b>Literatura</b> .....	73
<b>Prilozi</b> .....	82
Prilog 1: Anketni upitnik .....	82

## **Socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila: implikacije za pedagoški odnos**

### Sažetak

Budući da je Europska izbjeglička kriza 2015. godine imala odjeka i u sustavu odgoja i obrazovanja te da se istraživanjima još nije pokrio odnos nastavnika prema tražiteljima azila, ovim smo radom htjeli započeti proučavanje istog. Predmet istraživanja ovoga rada je socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila, a glavni cilj istraživanja bio je ustanoviti razinu socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila. U istraživanju je sudjelovalo 298 nastavnika razredne i predmetne nastave na području Republike Hrvatske. Provedeno istraživanje kvantitativnog je karaktera, a podaci su prikupljeni anketnim upitnikom, koji se sastojao od socio-demografskih podataka i prilagođene Bogardusove skale socijalne distance. Istraživanjem je utvrđeno da je iskazana razina socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila niska. Daljnjom se obradom podataka htjelo utvrditi postoje li razlike u iskazanoj razini socijalne distance s obzirom na neka socio-demografska obilježja nastavnika te na ostvareni kontakt s tražiteljima azila, odnosno pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina, bilo u profesionalnom ili nekom drugom kontekstu. Istraživanje je pokazalo da statistički značajne razlike postoje za neke kategorije tražitelja azila s obzirom na dob i političku orijentaciju ispitanika te vrstu nastave koju izvode. Rezultati su također pokazali da je i ostvareni kontakt s tražiteljima azila i pripadnicima manjina statistički značajno razlikovno obilježje iskazane razine socijalne distance za neke od kategorija tražitelja azila.

Ključne riječi: socijalna distanca, nastavnik, tražitelji azila.

## **Social distance of teachers towards asylum seekers: implications for the pedagogical relationship**

### Abstract

Since the European refugee crisis of 2015 left repercussions on the educational system among others, and the educational research has not yet been dedicated to the attitude of the teachers towards the asylum seekers, with this paper we wanted to begin studying this issue. The subject of the research is the social distance of the teachers towards the asylum

seekers, and the main goal of the research was to determine the level of the social distance of the teachers towards the asylum seekers. 298 primary and secondary school teachers in the Republic of Croatia participated in the research. The conducted research is of a quantitative nature, and the data were collected by a survey questionnaire, which consisted of socio-demographic data and an adjusted Bogardus scale of social distance. The research found that the level of social distance of the teachers towards the asylum seekers is low. Further processing of the data sought to determine whether there are differences in the stated level of social distance considering some socio-demographic characteristics of the teachers as well as the contact made with the asylum seekers or the members of national/ethnic minorities, either in professional or another context. The research showed that statistically significant differences exist for some categories of the asylum seekers regarding the age and political orientation of the respondents, as well as the type of teaching they provide. Furthermore, the results showed that the contact made with the asylum seekers and the minorities is also a statistically significant distinguishing feature of the stated level of social distance for some of the categories of the asylum seekers.

Key words: social distance, teacher, asylum seekers.

## Uvod

2015. godine Europa se suočila s tzv. *Europskom izbjegličkom krizom*. Takav nagao i obilan priljev ljudi za sobom poteže pitanje utjecaja i posljedica spomenute *krize* na gospodarsko i društveno stanje Europe, a u sklopu toga i naše države, koja se ujedno nalazila (i još uvijek se nalazi) u specifičnom strateškom položaju budući da predstavlja vanjsku granicu Europske unije. Hrvatska postaje jednom od država prihvata, što zahtjeva bavljenje pitanjem integracije u hrvatsko društvo, a jedan od njenih glavnih segmenata je nužno i integracija u odgojno-obrazovni sustav. Time se, između ostalih, ova velika društvena promjena dotiče i nastavnika, od kojih će se neki naći i u izravnom kontaktu s novim, jezično i kulturološki heterogenim društvenim skupinama i to u jednom novom, interkulturalnom kontekstu.

Tijekom ljetnog semestra prve godine diplomskog studija akademske godine 2016./2017. godine, u sklopu modula *Interkulturalne pedagogije*, odnosno kolegija *Osnove interkulturalne pedagogije i Interkulturalizam i obrazovanje*, imala sam i sama priliku iskusiti tu novonastalu situaciju kao pomoćnik u nastavi za djecu tražitelja azila u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi. To se iskustvo pokazalo neprocjenjivim i višestruko korisnim, ponajprije jer mi je omogućilo praktičnu implementaciju svega onoga što se obrađuje tijekom studija pedagogije. Također, imala sam i izravan uvid u funkcioniranje osnovnoškolskog odgojno-obrazovnog sustava te nastavnog i stručno-administrativnog osoblja, kao i šireg kruga ljudi uključenih u olakšavanje integracije djece tražitelja azila u hrvatski odgojno-obrazovni sustav i u šire društvo. Osim stručnog obogaćivanja, iskustvo pomoćnika u nastavi predstavlja bogatstvo i u osobnom smislu zbog povezivanja s djecom tražitelja azila (i, naravno, djecom u školi općenito), učenja o njihovoj kulturi i jeziku te druženja tokom izvannastavnih aktivnosti.

Iskustvo u školi pokazalo je mnogo primjera pozitivne prakse, ali i prostora za daljnji razvoj i napredak. Budući da sam mnogo vremena provodila u razredima i direktnoj nastavi, fokus moje „perspektive pedagoga“ pao je, između ostaloga, i na nastavnike kao jedne od glavnih aktera odgojno-obrazovnog procesa i kao osobe s kojima su djeca tražitelja azila najčešće u (izravnom) kontaktu u kontekstu škole. Jesu li i koliko su pripremljeni na ovakve situacije? Kako se njihove kompetencije, a posebno interkulturalna kompetencija, odražavaju u praksi? Koji bi drugi čimbenici mogli utjecati



na njihov odnos prema djeci tražitelja azila? Kako se mogu dodatno usavršavati i razvijati? Što je još potrebno razvijati i kako? Ta su me pitanja dovela do zaključka da bi najprije bilo korisno „krenuti otpočeka“ i vidjeti kakvu sliku imaju nastavnici koji rade s djecom tražitelja azila prema cijeloj toj skupini uopće, pod pretpostavkom da naši osobni stavovi i drugi afektivni čimbenici vjerojatno utječu i na naš neposredan stručni rad u odgojno-obrazovnom kontekstu.

Takvo promišljanje o nastavnicima nužno me odvelo i do promišljanja o cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu. Odgojno-obrazovni sustav smješten je u gustu mrežu raznoraznih čimbenika koji na njega utječu. Ti su čimbenici međusobno isprepleteni i nimalo neovisni jedni od drugih. Oni mogu biti *objektivni*, kao što su obrazovne politike, pravni okviri, institucionalna struktura i organizacija i sl. Iako ih nazivamo objektivnima, treba uzeti u obzir da oni to nisu u potpunosti u slučaju da su, naprimjer ideološki obojeni. Kao takvi, oni mogu bitno utjecati na sve ostale elemente svog dohvata, pa tako i na odgojno-obrazovni sustav i njegove pripadnike. Uz objektivne, nailazimo i na mnogo *subjektivnih* čimbenika, koji se najčešće vežu za osobne karakteristike pojedinca. Naši stavovi, osobine ličnosti, prethodna iskustva, kognitivne i ostale sposobnosti izgrađuju cjelokupni kontekst nas kao individue. Za pretpostaviti je da je navedeno toliko utkano u nas te da se odražava na naše ponašanje, pa tako i na ponašanje unutar profesionalnog konteksta. To bi značilo da postoji mnogo karakteristika i stavova nastavnika kao pojedinca koji naizgled nisu povezani s njime kao stručnjakom i njegovim odgojno-obrazovnim radom, ali koji se potencijalno u njemu odražavaju.

Ispreplićući svoje iskustvo pomoćnika u nastavi s ovim razmišljanjima, formirala sam temu ovog rada, koja se svrstava se u područje interkulture pedagogije, no može se povezati i ostalim područjima kao što su primjerice školska pedagogija budući da se tema tiče i školskog konteksta. Predmet rada definirala bih kao ispitivanje socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila te koje i kakve implikacije to može imati na pedagoški odnos. Korist obrade spomenute teme za pedagojsku znanost i praksu vidimo u tome što nam ona može biti „odskočna daska“ za proučavanje nastavnikovog odnosa prema učenicima tražiteljima azila koji ipak predstavljaju određeni izazov za odgojno-obrazovni rad. Tema ovoga rada može poslužiti i za šira promišljanja o pedagoškom odnosu i odgojno-obrazovnom radu u interkulturalnom kontekstu te o razvijanju i usavršavanju integracijskih procesa i interkulturalne kompetencije koja postaje sve bitnija u današnjoj

globalizacijskoj različitosti. Na temelju toga, mogu se stvarati smjernice za daljnje pedagoško djelovanje i poboljšavanje odgojno-obrazovne prakse.

Ovaj rad sadrži dva glavna dijela, teorijski i empirijski. U teorijskome ću dijelu najprije objasniti neke osnovne ključne pojmove u području migracija. Zatim ću predstaviti širi povijesni i društveni kontekst relevantan za ovaj rad, tj. već spomenutu Europsku izbjegličku krizu 2015. godine (i na europskoj i na nacionalnoj razini). U nastavku ću povezati taj širi kontekst s užim, odgojno-obrazovnim kontekstom koji je od posebnog interesa za ovaj rad. To povezivanje bit će predstavljeno u vidu procesa integracije u odgojno-obrazovni sustav. Jedan od ključnih aktera u svemu tome jest nastavnik, stoga ću pomnije promotriti prirodu njegovog rada te njegova obilježja. Zatim ću prijeći na empirijski dio, u kojemu ću predstaviti provedeno empirijsko istraživanje: problem istraživanja, ciljevi i hipoteze, način provođenja, uzorak, instrument, obrada i analiza rezultata, rasprava. Također ću predstaviti i etičke aspekte te ograničenja istraživanja. Rad ću završiti zaključnim mislima.

## 1. Migracije – temeljni pojmovi

Prilikom određivanja pojma *migracija*, u literaturi se najčešće može pronaći ona najopćenitija definicija: *migracija* je pojam koji označava prostornu pokretljivost stanovništva. U Izvješću Europskog parlamenta o ljudskim pravima i migracijama u trećim zemljama iz 2016. godine pronalazimo ipak malo bogatije objašnjenje koje kaže da je migracija „globalan i višedimenzionalan fenomen uzrokovan nizom čimbenika kao što su gospodarski uvjeti (uključujući promjene u raspodjeli bogatstva te regionalnu i globalnu ekonomsku integraciju), socijalni i politički uvjeti, uvjeti rada, nasilje i sigurnosni uvjeti, kao i postupno uništavanje okoliša i sve ozbiljnije prirodne katastrofe“ (Izvješće o ljudskim pravima i migracijama u trećim zemljama, 2016, 6), odnosno na nju utječu „sve raznovrsniji čimbenici, koji mogu biti višedimenzionalni i temeljiti se na gospodarskim, okolišnim, kulturnim, političkim, obiteljskim ili osobnim razlozima“ (Izvješće o ljudskim pravima i migracijama u trećim zemljama, 2016, 7). Budući da su čimbenici i razlozi koji stoje iza migracija raznovrsni, raznovrsni su i ljudi koji migriraju. Tako se mogu razlikovati tri velike skupine: izbjeglice, migranti i interno raseljene osobe.

### 1.1. Izbjeglice, migranti i interno raseljene osobe

Prema članku 1. Konvencije o statusu izbjeglica (1951), izbjeglica je osoba „koja se nalazi izvan zemlje svog državljanstva uslijed događaja nastalih prije 1. siječnja 1951., te se uslijed osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini, ili zbog političkog mišljenja, ne može, ili zbog tog straha, ne želi prihvatiti zaštitu dotične zemlje; ili osoba bez državljanstva koja se zbog gore navedenih okolnosti nalazi izvan zemlje prethodnog uobičajenog boravišta, a koja se ne može ili se zbog straha ne želi u nju vratiti“ (Konvencija o statusu izbjeglica, 1951, 14). Protokol koji se pridodao toj Konvenciji 1967. godine briše datumsku oznaku u definiciji izbjeglice te time ta definicija poprima univerzalno značenje. U statistikama o izbjeglicama često se izdvajaju djeca i maloljetnici bez pratnje kao naročito ranjiva skupina. Vidljivo je da bivanje izbjeglicom ne sadrži element izbora, nego je to zapravo (in)direktno prisilna situacija. Upravo ih to razgraničuje sa sljedećom skupinom.

*Migranti* su osobe koje migriraju u potrazi za boljim životom (npr. boljim uvjetima obrazovanja i zaposlenja, spajanjem obitelji i sl.) te koje nisu u neposrednoj životnoj opasnosti u državi podrijetla (Edwards, 2016). *Migrant* i *izbjeglica* često se

koriste kao sinonimi, no to nikako nije slučaj. Osim izbora i opasnosti kao razlikovnih kriterija, postoji i legislativni kriterij koji razlikuje pojam izbjeglice od migranta. Edwards (2016) pojašnjava da je pitanje migranata uređeno zakonskim okvirom svake države, dok pitanje izbjeglica nadilazi taj okvir i tiče se i nacionalnih i internacionalnih zakona, a kao primjer toga može nam poslužiti postupak dodjeljivanja međunarodne zaštite opisan u sljedećem poglavlju. Zabunu u terminu može dodatno potaknuti i činjenica da se izbjeglice i migranti mogu zajedno kretati istim rutama u isto vrijeme. Naoko su to sve ljudi koji istovremeno migriraju koristeći se istim migracijskim rutama, no njihovi se motivi u pozadini migracije bitno razlikuju te ujedno i definiraju osobe kao izbjeglice, odnosno kao migrante.

Treća velika skupina osoba koje migriraju su *interno raseljene osobe*. One migriraju iz istih razloga zbog kojih migriraju i izbjeglice, no za razliku od njih, „interno raseljene osobe nisu prešle granice svoje države u potrazi za utočištem, nego ostaju u svojoj domicilnoj zemlji“ (UNHCR, 2009, 6). Time interno raseljene osobe i dalje ostaju pod pravnom zaštitom svoje države.

Budući da izbjeglice i migranti prelaze granice svojih država, oni se u odnosu na državu prihvata mogu smatrati *strancima*. Može se reći kako te dvije skupine prolaze dvostruku klasifikaciju: prvu unutar konteksta ljudi koji migriraju i razloga koji iza toga stoje, a drugu u odnosu na državljane države prihvata. U hrvatskom zakonodavstvu, stranac je određen kao „osoba koja nije hrvatski državljanin, a ima državljanstvo države članice EGP-a, Švicarske Konfederacije, državljanstvo treće zemlje ili je osoba bez državljanstva“ (Zakon o strancima, NN 130/11, 74/13, 69/17, 46/18, 53/20, čl. 2 st. 1). „Trećom zemljom“ smatra se svaka država koja nije država članica Europskog gospodarskog prostora (EGP) ili Švicarske Konfederacije. Nacionalni sastav izbjeglica i migranata pristiglih u Europu tijekom Europske izbjegličke krize (o kojoj će više govora biti u sljedećem poglavlju) pokazuje da se većinom radi o državljanima trećih zemlja te osobama bez državljanstva. Prema hrvatskom Zakonu o strancima te Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17), pripadnost upravo tima dvjema skupinama stranaca omogućuje izbjeglicama i migrantima traženje međunarodne zaštite.

## 1.2. Međunarodna zaštita

„Međunarodna zaštita je zaštita koja se odobrava državljaninu treće zemlje ili osobi bez državljanstva te obuhvaća azil i supsidijarnu zaštitu sukladno posebnom propisu.“ (Zakon o strancima, NN 130/11, 74/13, 69/17, 46/18, 53/20, čl. 2 st. 39). Azil je definiran člankom 20. Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti te se priznaje „tražitelju koji se nalazi izvan zemlje svog državljanstva ili uobičajenog boravišta, a osnovano strahuje od proganjanja [...] zbog čega ne može ili ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje“ (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, NN 70/15, 127/17). Zakonom su dalje pobliže definirani razlozi proganjanja i djela koja se smatraju proganjanjem (čl. 22 i 23). Članak 4. stavak 6. istog zakona pojašnjava da je priznavanje azila ujedno i priznavanje statusa izbjeglice. Supsidijarna se zaštita pak priznaje svima ostalima koji ne ispunjavaju uvjete za priznavanje azila, ali u čijim slučajevima „postoje opravdani razlozi koji ukazuju da će se povratkom u zemlju podrijetla suočiti sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde i koji nije u mogućnosti ili zbog takvog rizika ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje“ (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, NN 70/15, 127/17, čl. 21 st. 1).

Naš nacionalni zakonodavni okvir u skladu je s onime na razini Europske unije, gdje najvažniju ulogu ima Zajednički europski sustav azila (tzv. CEAS, Common European Asylum System). Sastoji se od nekoliko temeljnih direktiva i uredbi koje na razini Europske unije uređuju postupke prihvata i dodjeljivanja azila te popratne postupke osiguravanja osnovnih uvjeta, kako prenosi Europska komisija (2014) u predstavljanju novog, revidiranog Zajedničkog europskog sustava azila u odnosu na onaj prvotni iz 1999. godine: Direktiva o postupcima azila, Direktiva o uvjetima prihvata, Direktiva o kvalifikaciji, Dublinska uredba i Uredba o Eurodacu. O posljednje dvije stavke biti će više riječi u sljedećem poglavlju, budući da će veliki izbjeglički val 2015. godine ponovno pokrenuti razgovor o Zajedničkom europskom sustavu azila, kada će se zahtijevati nove reforme i poboljšanje tog sustava.

Radi kratkoće izraza, za potrebe ovoga rada odlučila sam koristiti skupni naziv *tražitelji azila* koji, podsjećam, podrazumijeva i traženje priznavanja statusa izbjeglice. U našem, hrvatskom kontekstu, pod *tražiteljima azila* uobičajeno je podrazumijevati sve one osobe koje su na prostoru Republike Hrvatske zatražile neku vrstu međunarodne zaštite. U tim je slučajevima za pretpostaviti da te osobe ostaju na našim prostorima te

započinju proces integracije u hrvatsko društvo, a time se neki od njih uključuju i u hrvatski odgojno-obrazovni sustav.

Nakon objašnjenja nekih temeljnih pojmova na području migracija, preći ću na konkretniji i recentniji slučaj zadnjeg velikog izbjegličkog vala na području Europe.

## **2. Europska izbjeglička kriza – europski i hrvatski kontekst**

U literaturi i medijima nailazimo na razne nazive koji označavaju događaje 2015. godine: *migracijska ili migrantska kriza, migrantski izazov, izbjeglička kriza, humanitarna kriza* (npr. Ajduković i dr., 2019; Europski parlament, 2019a; Gregurović i dr., 2016; Tadić i dr., 2016). U skladu s predstavljenim razlikovanjem migranata i izbjeglica u prethodnom poglavlju, a i budući da se ovaj rad u užem smislu bavi tražiteljima azila, opredijelila sam se za korištenje pridjeva *izbjeglička* jer je precizniji i uži od ostalih.

2015. godine Europa se susreće s tzv. *Europskom izbjegličkom krizom* kao svojevrsnom kulminacijom događaja na Bliskom istoku te na području sjevernoafričkih država (Tadić i dr., 2016). Općenito govoreći, glavni su razlog bili sigurnosni uvjeti u državama podrijetla, budući da su to bili prostori mnogih previranja i sukoba, pa čak i građanskog rata. Migracije su prvotno bile orijentirane prema susjednim zemljama, no ubrzo i tamošnji uvjeti postaju nepovoljni te se migracije okreću prema Europi. Primjera radi, spomenimo situaciju u Siriji. U početku su Sirijci najviše odlazili prema Jordanu, Libanonu, Egiptu i Iraku, no zatim počinju dolaziti i u Europu gdje je u razdoblju od 2011. do 2015. godine njih 429 000 zatražilo azil (Edwards, 2015). Uz navedenu statistiku govori se i o sedam glavnih razloga okretanja k Europi, koje sam sažela i grupirala na: 1. sigurnosne i emocionalne razloge (osjećaj nesigurnosti, gubitak nade), 2. gospodarske razloge (siromaštvo, pitanje zapošljavanja, teški životni uvjeti) i 3. regulatorne razloge (zakonski okviri, pružanje pomoći, pitanje integracije i obrazovanja) (Edwards, 2015). Osim Sirije, i druge su države Bliskog istoga i sjeverne Afrike bile pogođene valom migracija, a kasnije postale i izvorom migracija te se ovi razlozi mogu prenijeti i na njihove slučajeve.

Neke su se europske države odjednom našle u ulozi najpoželjnijih odredišnih zemalja, dok su neke predstavljale „samo“ tranzitne zemlje na migracijskim rutama.

Stoga se sve države nisu susrele s jednakim intenzitetom i jednakim scenarijima izbjegličke krize. Ako uzmemo broj zahtjeva za azilom kao mjerilo, 2015. godine „najpopularnije“ države bile su Njemačka (476 510), Švedska (162 450) i Mađarska (177 135), a godinu dana kasnije, Njemačka i dalje vidno prednjači sa 745 155 zahtjeva (UNHCR, Eurostat). Na razini cijele Europske unije, tijekom 2015. godine podneseno je sveukupno 1 321 600 zahtjeva, tijekom 2016. godine njih 1 259 955, a daljnjih godina taj broj sve više opada (UNHCR, Eurostat). Osim kopnenih granica i prijelaza, migracijske su rute zahvatile i morske predjele, pogotovo Francusku, Italiju i Grčku budući da se nalaze na južnoj morskoj granici Europe.

Zanimljiva je statistika Hrvatske po pitanju broja zahtjeva za azilom jer se podaci razlikuju ovisno o izvoru. Prema UNHCR-u i Eurostatu, u Hrvatskoj je 2015. godine podneseno 210 zahtjeva, 2016. godine taj je broj dosegnuo vrhunac s 2225 zahtjeva, a zadnji podaci iz 2018. pokazuju njih 800. Prema MUP-u, te brojke iznose 211 zahtjeva 2015. godine, 1943 zahtjeva 2016. godine i 916 zahtjeva 2018. godine (MUP, prema HPC, 2016b, 2017, 2019). U periodu od 2015. pa do kraja 2019. godine, odobreno je 36 (2015.), 83 (2016.), 183 (2017.), 240 (2018.) i 157 (2019.) zahtjeva za azilom (Ministarstvo unutarnjih poslova RH). No, iz oba izvora zasigurno vidimo da je 2016. godine ostvaren najveći broj zahtjeva za azilom, a MUP izvještava da su ih podnijeli većinom državljani Afganistana, Iraka i Sirije (MUP, prema HPC, 2019). Situacija se nije bitno promijenila u posljednjim dostupnim podacima MUP-a: u periodu od početka do kraja 2019. godine, i dalje su najviše zastupljeni državljani Afganistana, Iraka i Sirije te Irana (Ministarstvo unutarnjih poslova RH). Također je očita i činjenica da je Hrvatska područje stalnih migracijskih kretanja, budući da se nalazi na jednoj od glavnih europskih migracijskih ruta, onoj Zapadnobalkanskoj.

Migracijske rute koje spominjemo, a koje se tiču našega europskoga konteksta, navodi i objašnjava *Frontex*, Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Glavne migracijske rute na području Europe su Zapadnosredozemna, Srednjosredozemna, Istočnosredozemna i Zapadnobalkanska ruta te Istočna kopnena granica, a upravo su Istočnosredozemna i Zapadnobalkanska ruta bilježile značajan porast aktivnosti u 2015. godini (Apap i sur., 2019). Istočnosredozemna ruta proteže se morskim putem od Turske, odnosno njenih granica s Grčkom (uključujući i Cipar) i Bugarskom. 2015. godine zabilježila je 885 386 ilegalnih prijelaza granice, a najrecentniji podaci iz 2018. godine

govore o 56 561 ilegalnih prijelaza granice (Frontex). Tijekom izbjegličke krize 2015. godine, najveći su postotak ilegalnih prijelaza činili državljani Sirije, Afganistana i Somalije, a 2018. godine državljani Sirije, Afganistana i Iraka. Ta je ruta još uvijek vrlo aktualno pitanje, pogotovo u dijalogu između Europske Unije i Turske, budući da su one 2015. godine pokrenule zajednički akcijski plan radi rješavanja pitanja izbjegličke krize. Budući da je Turska primila velik broj migranata i izbjeglica, na tom se području nerijetko provode istraživanja njihove integracije u društvo (npr. Taskin i Erdemli, 2018; Toker Gokce i Akar, 2018; Tösten i sur., 2017) . Zapadnobalkanska ruta kreće od Grčke, preko Sjeverne Makedonije i Srbije te se proteže sve do Mađarske i Hrvatske, koje su smatrane „vratima Europe“ i od iznimne su strateške važnosti. Veliki je pritisak bio na granici između Srbije i Mađarske, gdje je 2015. godine zabilježeno 764 033 ilegalnih prijelaza granice (Frontex). Mađarska je čak na neko vrijeme bila i fizički zatvorila svoje granice, čime je izbjeglički val preusmjeren prema Hrvatskoj. Time je „do kraja 2015. preko hrvatskog [je] teritorija prošlo 559.761 izbjeglica i migranata“, a najzastupljeniji državljani bili su „državljeni Bliskog istoka, odnosno Sirije (246.013), Afganistana (151.748), Iraka (78.935) i Irana (13.804)“ (MUP, prema HPC, 2016b). Najviše je aktivnosti zabilježeno u PU Vukovarsko-srijemska (553 053 ulaska) i PU Osječko-baranjska (2 698 ulaska) (MUP, prema HPC, 2016b). Ovdje su prikazani samo opći brojčani podaci, no u tim se statistikama također često prikazuju i brojke po prema kriteriju dobi i spola, kao što su maloljetnici bez pratnje, odrasli u dobi od 18 do 34 te odrasli stariji od 35 godina. Do kraja 2018. godine, aktivnost na zapadnobalkanskoj ruti smanjila se na 5 869 prelaska granice (Frontex).

Ova je cijela situacija dovela u pitanje zakonske regulacije na razini Europske unije, prokazavši njena brojna ograničenja. Prvo što se može spomenuti po tom pitanju je već spomenuti Zajednički europski sustav azila, koji se pokazao nedostatnim za adekvatno zbrinuti tako veliki broj novopristiglih ljudi. Pogotovo se raspravljalo o Uredbi iz Dublina, koja propisuje odgovornost neke države za rješavanje zahtjeva za azil (i prema kojoj je nemali broj ljudi bio vraćen i u Hrvatsku kao zemlju ulaska). „U pravilu se radi o zemlji ulaska, a u rijetkim slučajevima uzimaju se u obzir i drugi čimbenici, uključujući obiteljsku situaciju i zdravlje podnositelja zahtjeva.“ (Europski parlament, 2019b). Tako je određene zemlje ulaska snašao problem prevelikog broja podnesenih zahtjeva za azil, a i neke su izbjeglice proživjele dodatan šok vraćanja u prvotnu državu ulaska. Kao



poboljšanje Uredbe predložilo se da države članice dijele odgovornost po pitanju dodjeljivanja azila, u smislu da svaka država preuzima određeni udio tražitelja azila, te da se stvori sustav preseljenja na području Europske unije (Europski parlament, 2019b). Također se pokrenulo i pitanje proširivanja Eurodac-a, europske baze podataka o tražiteljima azila, oko čega je 2018. godine postignut dogovor. Naime, prije su se uzimali samo otisci prstiju, a sada se tome dodaju i ostali osobni podaci te slika lica. Vrijedi spomenuti i još jednu inicijativu Europske unije, a to je Europski migracijski program iz 2015. godine, kojim se popisuju ključne mjere za suočavanje s tadašnjim izbjegličkim valom. Neke od temeljnih trenutačnih akcija bile su bolja kontrola granica (spašavanje na moru i suzbijanje krijumčarenja), razvijanje zajedničkog sustava premještanja i preseljenja te suradnja s trećim zemljama (Europska komisija, 2015). Od ostalih akcija Europske unije u pogledu izbjegličke krize možemo spomenuti jačanje Europskog ureda za podršku azila (EASO), europske granične kontrole i obalne straže, te integracije u društvo (Europski parlament, 2019a). Naravno, kao opće polazište u postupanju s izbjeglicama i migrantima uvijek se naglašavaju humanizam i temeljna ljudska prava, u skladu s Općom deklaracijom o pravima čovjeka i Povelji Europske unije o temeljnim pravima, odnosno Lisabonskom ugovoru kojim ta povelja postaje i pravno obvezujuća. Po pitanju djece izbjeglice (sa i bez pratnje) kao posebno osjetljive skupine, valja spomenuti članak 22. Konvencije o pravima djeteta (1993) koji posebno naglašava važnost zaštite i brige za tu djecu.

U hrvatskom zakonodavstvu u to vrijeme vrijedi spomenuti tada novi Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17) koji je zamijenio stari Zakon o azilu (NN 79/07, 88/10, 143/13) te postaje nacionalnim dokumentom okosnicom. Jedna od novosti te promjene zakona bila je i ta što se status tražitelja azila dodjeljuje i osobama koje izraze *namjeru* traženja azila, a ne samo osobama koje su doista i podnijele zahtjev za azilom. Možda je to izazvalo određenu konfuziju pa se potencijalno zbog toga europske i državne statistike razlikuju što se tiče zahtjeva za azil na području Republike Hrvatske. Osim novog zakona, doneseni su i razni drugi dokumenti po pitanju integracije migranata i izbjeglica u hrvatsko društvo o kojima će biti više govora u sljedećem poglavlju. No, donijeti nove regulative je jedno, a uspješno ih provoditi u praksi drugo. Centar za mirovne studije tako navodi brojne probleme oko postupka i brzine dobivanja međunarodne zaštite, uključivanja u obrazovanje i na tržište rada te pristup socijalnoj i

zdravstvenoj zaštiti (CMS, 2016b). To nas upućuje na daljnju potrebu unapređivanja tretmana migranata i izbjeglica.

Zakonske je regulacije uvijek poželjno preispitivati, usavršavati i prilagođavati društvenim prilikama, no one bi trebale biti univerzalnog i preventivnog karaktera koji se zatim dalje prema potrebi prilagođava specifičnim situacijama. Ukoliko postoji kvalitetna temeljna osnova za djelovanje, u kojoj su predviđene i razne potencijalne krizne situacije, trebalo bi biti puno lakše suočiti se s iznenadnim društvenim promjenama kao što su izbjeglički valovi. Europska unija (a time i Hrvatska) se u svojim dokumentima već bila dotaknula teme migracija, no ona nije bila ni približno razrađena kao tijekom i nakon izbjegličkog vala 2015. godine, kada se zapravo prokazuju svi nedostaci i javlja se potreba za restrukturiranjem i poboljšavanjem zakonskih okvira na svim razinama. Stoga se taj izbjeglički val može shvatiti kao „vjetar u leđa“ za stvaranje kvalitetne opće migracijske politike, kako na državnoj, tako i na međunarodnoj razini.

Osim zakonodavnih promjena, izbjeglička je kriza izazvala promjene i na europskoj političkoj sceni, na kojoj se primjećuje jačanje radikalne desnice upravo zbog migracijskog, odnosno izbjegličkog pitanja (Peters i Besley, 2015). Uz političku retoriku, ne smije se zanemariti i utjecaj medija. Čitajući o raznim istraživanjima medijskog prostora po pitanju migracija u najširem smislu (vidi: Bagarić i Mandić, 2019; Baričević i Koska, 2017), zaključila sam da su mediji vrlo podijeljeni u pogledu praćenja izbjegličke krize: s jedne strane, nabijeni negativnim portretiranjem migranata/izbjeglica/trazitelja azila, a s druge strane šire vrlo moćne humanističke poruke kojima pozivaju na pomoć i solidarnost. Kao što ćemo kasnije vidjeti, ti se elementi uvelike odražavaju na formiranje stavova šire javnosti o dotičnoj temi.

Neovisna od svih tih previranja ostaje činjenica da se na području Europe našao velik broj novopridošlih ljudi koji su najčešće barem kulturno i jezično vrlo različiti od dominantne kulture. Jedan od pristupa, kako zakonodavnih tako i praktičnih, u smanjivanju tog „jaza“ različitosti te predstavljanju heterogenosti u pozitivnom svjetlu je proces integracije (nasuprot pukoj asimilaciji). Područje odvijanja integracije koje je od posebnog interesa za ovaj rad jest područje odgoja i obrazovanja.

### 3. Integracija tražitelja azila i odgoj i obrazovanje

U današnje vrijeme, kada govorimo o integraciji tražitelja azila, ali i o integraciji općenito, najčešće joj se pristupa iz perspektive *interkulturalizma*. Za razliku od *multikulturalizma*, koji samo primjećuje i „dopušta“ postojanje različitosti, interkulturalizam se „temelji na procesu interkulturalnog dijaloga koji obuhvaća otvorenu razmjenu stavova između individua i grupa različitog etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičnog podrijetla i nasljeđa, na temelju međusobnog razumijevanja i poštovanja“ (Bužinkić i Kranjec, 2012, 6). Ti su elementi vidljivi i u aktualnim definicijama same integracije.

Struna, terminološka baza hrvatskoga strukovnog nazivlja<sup>1</sup>, društvenu integraciju definira kao „proces povezivanja i ujedinjavanja pojedinaca, skupina i drugih dijelova društva u funkcionalno usklađenu sredinu utemeljenu na ravnopravnosti i poštivanju kulturnih različitosti“. Osim što je ova definicija dosta općenita i prigodna za primjenu u različitim kontekstima, iz nje valja iščitati i jedan bitan univerzalan element neovisan o kontekstima – recipročnost. Integraciju se nipošto ne smije shvatiti kao jednosmjernan proces prilagodbe *drukčijih* većini, nego kao dvosmjernan proces u kojemu se i većinska i *drukčija* kultura međusobno prilagođavaju jedna drugoj, razvijaju i uče jedna od druge. Naravno, te prilagodbe neće se ticati istih elemenata s obje strane, naprimjer većinska kultura trebat će prilagoditi neke javne institucije i usluge, dok će *drukčija* kultura trebati naučiti jezik. No, princip reciprociteta je i dalje prisutan (a ujedno je i jedan od temeljnih razlika između integracije i asimilacije). Slične misli obuhvatio je i Centar za mirovne studije u svojoj definiciji integracije, prema kojoj je integracija „dinamičan, dvosmjernan proces međusobne prilagodbe kako imigranata/ica, tako i stanovnika/ca određene zemlje, a temeljni mehanizam kojim se postiže je učestala interakcija između imigranata/ica i građana/ki određenog društva“ (Vidović, 2014, 25). Tu mogu govoriti i o definiciji Hrvatskog pravnog centra iz Okvira za integraciju izbjeglica u hrvatsko društvo (2016), prema kojoj je integracija „višedimenzionalni proces prihvaćanja i uključivanja migranata i izbjeglica u društvo.“ (HPC, 2016a, 1) U nastavku istog dokumenta dodatno se razlaže pojam višedimenzionalnosti, koji obuhvaća tri dimenzije (pravno-političku, društveno-ekonomsku i kulturno-religijsku) te tri razine (razina pojedinca, organizacija

---

<sup>1</sup> <http://struna.ihjj.hr/naziv/drustvena-integracija/25098/#naziv>

te institucija). Tema ovog rada vezana je uz svaku od navedenih dimenzija i razina integracije, u užem ili širem smislu, budući da su odgoj i obrazovanje moćno oruđe integracije i društva uopće. Odgojno-obrazovni sustav neke države vezan je uz određene obrazovne politike i zakonske okvire koji iz nje proizlaze. Oni pak u svojim sadržajima sve više i više uključuju i pitanje integracije te se upravo u tome očituje pravno-politička dimenzija integracije. Odgojno-obrazovni sustav usko je povezan i s društveno-ekonomskom dimenzijom budući da se i putem tog sustava pojedinci integriraju u društvo te im se omogućuje daljnje obrazovanje i zapošljavanje, odnosno kompetitivnost i ekonomska budućnost. Kulturno-religijska dimenzija također je povezana s odgojem i obrazovanjem budući da se obje te stavke očituju u svakodnevnom životu kroz ponašanje i životne navike, pa tako i tijekom odgojno-obrazovnog rada. Odgoj i obrazovanje treba obuhvatiti i prihvatiti svo to životno bogatstvo svih uključenih aktera te ih koristiti za zajedničko učenje, poticanje integracije, stvaranje interkulturalnog okruženja i sveopći napredak. Time je jasno da se odgoj i obrazovanje tiču svih razina integracije. Od pojedinca u, na primjer razrednom i školskom kolektivu, do prilagodbe na nacionalnoj razini i implementiranja integracije i integracijskih procesa u njene zakonodavne okvire. Naravno, ponovno naglašavam da se uzajamnost i međusobno poštovanje mogu smatrati temeljnim čimbenicima integracije, odnosno da je neophodno da se prilagodbe događaju s obje strane, i sa strane države prihvata i sa strane tražitelja azila. Odnos obostrane razmjene i temeljna ljudska prava trebali bi se nalaziti u srži integracije, i u praktičnom i u teorijsko-zakonskom okviru.

Na razini Europske unije „politika integracije migranata, uključujući i izbjeglice, temelji se na osnivačkim ugovorima, programima Europskog vijeća te strategiji Europa 2020. Iako su integracijske politike u nadležnosti država članica, EU je razvila zajednički okvir za integraciju državljana trećih zemalja“ (HPC, 2016a, 6). Brojni dokumenti pružili su razne korake i smjernice za daljnje djelovanje i na razini Europske unije i na razinama država članica, a osvrnut ću se na one koje još dosad nisam spomenula, a koji se izravno tiču integracije te uloge odgoja i obrazovanja u tom procesu. 2011. godine stvara se Europski program za integraciju državljana trećih zemalja, na koji se 2016. godine nadovezuje i Akcijski plan za integraciju državljana trećih zemalja „koji sadrži okvir politike i konkretne inicijative za pružanje pomoći državama članicama pri integraciji 20 milijuna građana trećih zemalja koji zakonito borave u EU-u“ (Schmid-Drüner, 2019).

Raznolikost ljudi koji se uključuju u odgojno-obrazovni sustav država članica treba se shvatiti kao prednost, a odgojno-obrazovni sustavi trebali bi se otvoriti i prilagoditi tim novim okolnostima i to na svim razinama, od predškolskog do visokog obrazovanja (Europska komisija, 2011). Obrazovanje i osposobljavanje nalaze se „među najvažnijim [su] alatima integracije te bi ih što je ranije moguće trebalo učiniti dostupnima i promicati“ (Europska komisija, 2016, 7). Iz sadržaja tih dokumenata mogu se iščitati dva bitna čimbenika integracije: odgojno-obrazovni kadar te usvajanje jezika. Dodatno usavršavanje i osposobljavanje odgojno-obrazovnog kadra (pogotovo za onime što se naziva *upravljanje različitostću*) ključno je za ovakav novi, interkulturalni kontekst, no taj isti kadar, kao ni institucije, ne bi trebao biti prepušten samome sebi. Vanjska potpora široke zajednice nužna je za kvalitetnu reformu i prilagodbu odgojno-obrazovnog sustava novim izazovima. Kao primjer pozitivne prakse u smislu potpore kadru na razini Europske unije navodi se internetska platforma *School Education Gateway*, koja, između ostalog sadržaja, nudi i katalog tečajeva za nastavnike i školsko osoblje. Možemo spomenuti i internet stranicu organizacije Supporting the Integration of Resettles (STIRE) putem koje se pružaju osnovne informacije o nekoliko država, a među njima i o Hrvatskoj, u pogledu prava stranaca po pitanju obrazovanja, zdravstva, zapošljavanja i svakodnevnog života. Drugi bitan čimbenik je usvajanje jezika zemlje prihvata, koje bi se trebalo organizirati što ranije i implementirati unutar općeg obrazovanja, odnosno radnog iskustva. Pritom je zanimljivo da se u spomenutom Akcijskom planu (2016), osim tipičnih formalnih odgojno-obrazovnih razina (rana i predškolska, osnovnoškolska, srednjoškolska i visoka razina), spominje i neformalno učenje, koje se smatra ključnom nadopunom formalnog obrazovanja (Europska komisija, 2016).

Hrvatski se dokumenti ne razlikuju pretjerano od onih europskih. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina donosi Akcijski plan za uklanjanje prepreka u ostvarivanju pojedinih prava u području integracije stranaca za razdoblje od 2013. do 2015. godine, i to iste godine kada je Hrvatska postala punopravnom članicom Europske unije. Zanimljivo je uvidjeti da se već tad spominje pozitivan trend rasta migracijskih kretanja na području naše države (Vlada RH, 2013). Kao glavni cilj integracijske politike postavljeno je osiguravanje prava strancima, među kojima je i pravo na obrazovanje (kao i za svakog hrvatskog građanina). Osim predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, u obzir je uzeto i priznavanje inozemnih obrazovnih kvalifikacija. I u našim

se dokumentima sustavno spominje usvajanje hrvatskog jezika i kulture kao „jedan od primarnih preuvjeta za uspješnu integraciju stranaca u hrvatsko društvo“ (Vlada RH, 2013, 8), a to je pitanje razrađeno i u brojnim drugim dokumentima. Prema već ranije spomenutom Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17), tražitelji azila imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje (čl. 52 st. 1) uz dodatno pohađanje tzv. pripreme nastave ili dopunske nastave hrvatskog jezika (čl. 58). Pod pravima azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom nailazim na pravo na obrazovanje te pravo na pomoć pri integraciji u društvo (čl. 64 st. 2), koji obuhvaćaju širi spektar nego kod skupine tražitelja azila. Pravo na obrazovanje proširuje se na osnovno, srednje i visoko obrazovanje, kao i na obrazovanje odraslih te priznavanje inozemnih obrazovnih kvalifikacija (čl. 70), a pomoć pri integraciji, odnosno uključivanju u društvo zapravo obuhvaća ostvarivanje svih ostalih prava navedenih u članku 64. istog Zakona. Za konkretnije potrebe ovog rada, spomenut ću Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19), u kojem se integracija spominje u kontekstu pripreme nastave za učenike koji započinju ili nastavljaju obrazovanje u Hrvatskoj (čl. 43). Na navedeno se može nadovezati još nekoliko dokumenata koji pobliže uređuju pripremu nastavu: Odluka o programu hrvatskog jezika, povijesti i kulture za tražitelje azila i azilante (NN 129/2009), Odluka o programu hrvatskoga jezika za pripremu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju hrvatski jezik (NN 151/2011) te Pravilnik o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostatan znaju hrvatski jezik i nastave materinskoga jezika i kulture države podrijetla učenika (NN 15/2013). Prema prethodno navedenom Pravilniku (NN 15/2013) priprema nastava može se odvijati prije ili paralelno s uključivanjem učenika u redovnu nastavu (Odluka NN 129/2009 eksplicitno razlikuje učenje hrvatskoga u izdvojenim skupinama i djelomično uključivanje u nastavu, a ista se ideja nastavlja i u Pravilniku NN 15/2013). Naglašava se važnost individualnog pristupa pojedincu, dakle pristupanje učeniku u skladu s njegovim sposobnostima i potrebama te uzimajući u obzir njegov specifičan kontekst (materinski jezik, kulturu i sl.), te usklađenost s „načelima holističkoga, humanističkoga, komunikacijskoga i funkcionalnoga pristupa učenju i poučavanju“ (Odluka NN 151/2011, Uvod). Vrlo je bitan element i šira okolina u kojemu se ti učenici nalaze, stoga je potrebno „stvoriti društveno-afektivno ozračje pogodno za

usvajanje i ovladavanje hrvatskim kao inim jezikom da bi učenicima omogućili shvaćanje važnosti komunikacijske kompetencije zbog uključivanja u školski i svakodnevni život u novoj okolini“ (Odluka, NN 151/2011, 0.2 Svrha). Slične stavke pronalazim i u Smjernicama za integraciju izbjeglica i iregularnih migranata u hrvatsko društvo Centra za mirovne studije (2016a). To je ujedno i jedan od dokumenata u kojemu se eksplicitno dotiče pitanje „usavršavanja i podrške obrazovnim radnicima i školskom osoblju prilikom uključivanja djece izbjeglica u vrtiće, škole, više škole i fakultete“ (CMS, 2016a, 4), a konkretniji alati podrške predstavljeni su u Preporukama školama i jedinicama lokalne i područne samouprave za uključivanje djece tražitelja azila i djece izbjeglica u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske (Bužinkić, 2018) u vidu programa stručnog osposobljavanja, grupe podrške, reference za daljnje informiranje i istraživanje. Osim podrške odgojno-obrazovnom kadru, Centar za mirovne studije (2016a) spominje i podršku za osobe koje se uključuju u hrvatski odgojno-obrazovni sustav, i to u vidu tzv. *interkulturalnih medijatora* unutar pojedine odgojno-obrazovne ustanove.

Kao što možemo vidjeti, temeljni elementi europskog i hrvatskog zakonskog okvira i drugih dokumenata po pitanju integracije i odgoja i obrazovanja su ljudska prava (odnosno pravo na obrazovanje) te usvajanje jezika države prihvata. Važnost ljudskih prava neupitna je za djelovanje u skladu s humanističkim načelima, a pogotovo u ovako specifičnom društvenom fenomenu kao što su migracije. Što se tiče drugog elementa, usvajanja jezika, on je na deklarativnoj razini dosta razrađen, za razliku od drugih elemenata odgoja i obrazovanja. Pregledom dokumenata se čak stječe dojam da se prilikom razmatranja integracije u okviru odgoja i obrazovanja većina pozornosti pridaje jeziku, odnosno jezičnoj različitosti. Naravno da je smanjenje jezične barijere nužno u procesu uključivanja u odgojno-obrazovni sustav i društvo općenito, a usvajanje hrvatskog jezika i kulture može predstavljati svojevrsnu „odskočnu dasku“ za daljnju integraciju pojedinca, no na tome se nikako ne bi trebalo stati jer bi se u protivnome mogao izazvati preveliki pritisak za jezičnom asimilacijom i prenaplašavanje jezične barijere. Tražitelji azila često govore različitim jezicima pa se jezičnim kriterijem ne radi samo razlika između *njih* i *nas*, nego i među *njima*. Integracija je temeljena na dijalogu, no to ne znači da je njezin jedini element jezik. U igru ulazi još mnogo kulturnih, socijalnih, afektivnih i inih elemenata kojima treba posvetiti jednaku pozornost. Drugim riječima, znanje jezika svakako jest bitno, no ne smiju se zanemariti ostale, možda manje

očite komponente društva. Ako se pak odmaknemo od deklarativne razine i pogledamo iskustva iz prakse, dolazimo do paradoksa – nastava hrvatskog jezika za strance kao da gubi na značaju pa se u nekim slučajevima čak niti ne provodi (vidi: CMS, 2016b; Ćuća, 2017). Na temelju svih ovih razmatranja može se uvidjeti kako je, s jedne strane, potrebno revidirati hrvatsku zakonodavnu regulativu te ju usuglasiti s potrebama prakse i uvjetima „na terenu“ s druge strane. Ostale kritike integracije najviše se dotiču poteškoća integracije u odgojno-obrazovni sustav, a grupirala sam ih na sljedeći način: (1) organizacijski i proceduralni problemi (procjene znanja i postupak upisa), (2) kasno uključivanje u sustav (u što spadaju i priprema i dopunska nastava) te (3) pitanje financiranja (nastavni materijali, prijevoz, visoko obrazovanje, priznavanje kvalifikacija) (Bužinkić, 2018; CMS, 2016b). Slične probleme navodi i Dryden-Peterson (2015) kada govori o obrazovnom iskustvu izbjeglica, klasificirajući ih u četiri dimenzije: (1) ograničene i prekinute obrazovne mogućnosti, (2) jezična barijera, (3) neodgovarajuće poučavanje i (4) diskriminacija u školskom okruženju. S druge strane i iz drukčije perspektive, sve navedene poteškoće zasigurno utječu i na nastavnike koji su jedni od nositelja osiguravanja uspješnog odgojno-obrazovnog procesa.

Tim se svim poteškoćama pokušava odgovoriti razvijanjem koncepta interkulturalnog obrazovanja i njegovom implementacijom u praksi. Interkulturalno obrazovanje trebalo bi se smatrati konceptom „koji je namijenjen svima, a ne samo kulturno različitim učenicima“ (Bartulović i Kušević, 2016, 11) čiji je temeljni cilj „omogućavanje kvalitetnoga obrazovanja za sve učenice – ne s obzirom na ili usprkos njihovim razlikama, nego tako da te razlike uzimamo kao temelj autentičnosti i svrhovitosti odgojno-obrazovnoga procesa“ (Bartulović i Kušević, 2016, 8). Prema UNESCO-u, djelovanje u okviru interkulturalnog obrazovanja temelji se na tri glavna načela:

- „1. Interkulturalno obrazovanje poštuje kulturni identitet učenika/ica kroz pružanje kulturalno odgovarajućeg i responzivnog kvalitetnog obrazovanja za sve.
2. Interkulturalno obrazovanje pruža svim učenicima/ama kulturalna znanja, vještine i stavove koji su im neophodni da budu aktivni i odgovorni građani društva.



3. Interkulturalno obrazovanje pruža svim učenicima/ama kulturalna znanja, vještine i stavove koji ih osposobljavaju da doprinose poštovanju, razumijevanju i solidarnosti među pojedincima, etničkim, socijalnim i kulturnim grupama i nacijama.“

(UNESCO, 2006, prema Đorđević, 2014, 56)

Naravno, ta se načela ne tiču samo učenika, nego i svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Vodeći se tim temeljnim načelima, interkulturalno bi obrazovanje u konačnici, između ostalog, trebalo rezultirati osvješćivanjem, razvijanjem i usavršavanjem interkulturalne kompetencije (o njoj će biti riječi malo kasnije, u kontekstu nastavničkih kompetencija). Interkulturalno obrazovanje iziskuje otvaranje odgojno-obrazovnog sustava i njegovih sastavnica, odmicanje od tradicionalnih „odgojno-obrazovnih recepata“ te promjene u odnosima (među stručnim i nastavnim kolektivom, između nastavnika i učenika, između učenika i učenika, između roditelja i škole itd.). Također, sve te promjene trebaju se odraziti i na višim instancama, kao što je primjerice obrazovna politika neke države. No, ti odrazi ne bi se smjeli pojaviti samo u trenutku potrebe, već bi se o njima trebalo sustavno i kontinuirano promišljati. *Reaktivna pozicija* prema interkulturalnom obrazovanju može ga suviše pojednostaviti i svesti na puka rješenja društvenih problema, a to interkulturalno obrazovanje nije (Bartulović i Kušević, 2016). Europska izbjeglička kriza razbudila je misli o interkulturalnom obrazovanju i mnogo je država tad *reagiralo*, no to trebamo dalje iskoristiti kao dobru priliku za napredak, i to na svim razinama. U tom se kontekstu promjene mogu dogoditi putem vanjskih strategija (zakonodavni okvir), unutarnjih strategija (promjene na razini škole) te osobnih strategija (stavovi i uvjerenja nastavnika) (Goodson, 2001, prema Bartulović i Kušević, 2016).

U lipnju 2017. godine, Centar za mirovne studije izvještava da je u nastavu u hrvatskim osnovnim školama bilo uključeno 56 djece tražitelja azila (45 u Zagrebu i 11 u Kutini), a u ožujku iste godine u nastavu srednjih škola bilo je uključeno 15 djece (12 u Zagrebu i 3 u Kutini) (Bužinkić, 2017). Otad pa sve do danas, u Hrvatskoj se formirao sasvim solidan interkulturalni odgojno-obrazovni kolektiv. On nam je ujedno i najoprimereniji dokaz kako velike migracije i kretanja stanovništva utječu i na odgojno-obrazovni sustav, a sigurno je predstavljao (i još uvijek predstavlja) izazov za nastavnike i njihov odgojno-obrazovni rad. Stoga nas je zanimala perspektiva nastavnika u svemu

tome, no ne samo usko povezana profesionalna perspektiva, nego i njegova puno šira, osobna perspektiva u pogledu na velike društvene promjene koje su nas snašle dolaskom tražitelja azila.

#### **4. Nastavnik u kontekstu integracije tražitelja azila – spoj osobnih i profesionalnih obilježja**

Nakon što sam prikazala širi društveni kontekst migracija općenito i izbjegličkog vala 2015. godine, uvidjela sam da on nužno utječe i na odgojno-obrazovni sustav, i to poglavito u kontekstu integracije pojedinca u društvo. Nastavnik čini dio neposrednog odgojno-obrazovnog sustava te se kao takav mogao i morao direktno suočiti s novonastalom interkulturalnom situacijom. Ne samo da su se promijenili objektivni uvjeti njegovog rada (npr. broj djece u razredu), nego i subjektivni elementi kao što je sam odgojno-obrazovni rad, pristup poučavanju, izrada i prilagodba materijala, evaluacija itd. Uz to, nastavnik je ujedno i osoba, pojedinac i mimo svog zanimanja, sa svim svojim kognitivnim i afektivnim obilježjima. Budući da je odgojno-obrazovni rad toliko neposredan, često je teško razlučiti granicu između nastavnika kao osobe i nastavnika kao profesionalnog praktičara. U sljedećem ću se poglavljju dotaknuti obje te domene, no ponajprije ćemo terminološki razjasniti izbor termina *nastavnik* te opisati opseg njegova rada.

U odgojno-obrazovnom kontekstu susrećemo se s raznim terminima (učitelji, nastavnici, profesori), a koji, u općenitom smislu, označavaju osobu koja provodi nastavu određene vrste i razine. U Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19) člankom 100. određeno je da „Odgajno-obrazovni rad u osnovnoj školi obavljaju učitelji razredne, učitelji predmetne nastave i stručni suradnici.“, dok u srednjoškolskoj ustanovi to obavljaju *nastavnici* i stručni suradnici. *Nacionalni okvirni kurikulum* (2011) koristi termine *učitelj* u kontekstu osnovne škole i *nastavnik* u kontekstu srednje škole, no kad dokument govori o „generičkim“ kategorijama, spominje samo *nastavnike* (npr. priručnik za nastavnike, ali ne i za učitelje). Prijedlozi nacionalnih kurikuluma daju se lakše kategorizirati: Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje (2017a), Nacionalni kurikulum za gimnazijsko obrazovanje (2017b) i Nacionalni kurikulum za umjetničko obrazovanje govore (2017c) o *učiteljima*, dok

Nacionalni kurikulum za strukovno obrazovanje (2018) u velikoj mjeri govori o *nastavnicima*. Pretražujući literaturu u kontekstu visokoškolskog obrazovanja nailazim i na sintagmu *sveučilišni nastavnik*. S obzirom da termin *nastavnik* pronalazimo u upotrebi na sve tri obrazovne razine (osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i visokoškolskoj), opredijelili smo se za taj termin kao krovni radi lakoće izražavanja. U skladu s time, *nastavnika* bih definirala kao osobu koja (iz)vodi nastavu u nekoj (odgojno-)obrazovnoj ustanovi.

No, njegov rad ne svodi se samo na puku nastavu, odnosno neposredni odgojno-obrazovni rad, nego obuhvaća i ostale popratne poslove. U osnovnoj školi, u te se ostale poslove ubrajaju: razredništvo, tjedni i godišnji poslovi (u koje se ubrajaju raznorazni administrativni poslovi i suradnje) te posebni poslovi (kao što su satničar, voditelj smjene, voditelj područne škole/odjela te voditelj školskog bazena) (Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi, NN 34/2014, čl. 5 i 6). Na srednjoškolskoj razini, uz prethodno navedene kategorije ostalih poslova, nadodaju se i poslovi povezani s provođenjem nacionalnih ispita, odnosno državne mature (Pravilnik o normi rada nastavnika u srednjoškolskoj ustanovi, NN 94/2010). Dakle, nastavnik treba održavati ravnotežu između svog neposrednog i posrednog odgojno-obrazovnog rada, odnosno između konkretnog, svakodnevnog okruženja te načelnijeg, popratnog *dokumentarnog* okruženja (npr. nastavni plan i program, kurikulum, pravilnici i propisi, zakoni itd.). Na ta bih dva okruženja mogli gledati i kao na dvije razine utjecaja, izravnog i neizravnog, na nastavnika: niža razina obuhvaćala bi konkretno razredno-nastavno i školsko ozračje, odnosno ozračje institucije i njoj pripadajućeg kolektiva, a viša razina legislativni okvir i obrazovnu politiku određene države.

Već i iz ovog šturog pregleda opsega nastavničkog rada možemo vidjeti da je on vrlo raznovrsne prirode, što od nastavnika zahtjeva stalna promišljanja i prilagodbe, a sve s ciljem osiguravanja kvalitetnog (kvalitetnijeg) odgojno-obrazovnog rada. Jedan od načina na koji se to može postići je i cjeloživotno obrazovanje, odnosno kontinuirano razvijanje i usavršavanje osobnih i nastavničkih kompetencija, koje su ujedno i temelj nastavnikovog neposrednog odgojno-obrazovnog rada.

#### 4.1. Obilježja nastavnika i pedagoški odnos

Nastavnikov se neposredni odgojno-obrazovni rad nužno temelji na pedagoškom odnosu. U širem smislu „Pedagoški odnos uspostavlja se između odrasle osobe i djeteta u procesu odgoja i obrazovanja, radi pomoći i podrške djeci i mladima da optimalno razviju svoje ljudske mogućnosti“ (Bašić, 1999, prema Širanović, 2011, 311), a u kontekstu ovoga rada, mislim na konkretniji pedagoški odnos između nastavnika i učenika. S time da tu zapravo mogu govoriti o velikom broju pedagoških odnosa, budući da nastavnik taj odnos ostvaruje sa svakim učenicom pojedinačno, ali i cjelokupnim razrednim kolektivom. Kao i u svakom ljudskom odnosu, sveukupna obilježja prisutnih sudionika, i nastavnika i učenika, uvelike utječu na prirodu i karakter njihovog odnosa, a obilježja tog odnosa mogu se posljedično odraziti i na cjelokupni odgojno-obrazovni rad i ozračje. Prema tome, pedagoški je odnos „mjesto“ na kojem se, između ostalog, u većoj ili manjoj mjeri odražavaju sveukupna obilježja nastavnika, i osobna i profesionalna.

Kada se govori o profesionalnim obilježjima nastavnika, zapravo se govori o njegovim kompetencijama. U najširem mogućem smislu, treba spomenuti „osam ključnih kompetencija koje su temeljne za svakog pojedinca u društvu temeljenom na znanju“ (Europski parlament, 2006): (1) komuniciranje na materinskom i stranom jeziku, (2) matematička, znanstvena i tehnološka kompetencija, (3) digitalna kompetencija, (4) učenje kako učiti, (6) socijalne i građanske kompetencije, (7) osjećaj za inicijativu i poduzetništvo te (8) kulturna svijest i izražavanje. Nastavnika se zapravo ove kompetencije tiču dvostruko. Prvotno se tiču njega kao pojedinca koji je sastavni dio društva, a zatim ga se tiču i kao nastavnika koji te kompetencije potiče dalje putem odgojno-obrazovnog rada. Time se javlja svojevrsni paralelizam: nastavnik razvija sam sebe i svoje kompetencije, dok istovremeno to isto potiče i kod svojih učenika. U užem smislu, može se govoriti o nastavničkim kompetencijama. U literaturi (npr. Jurčić, 2014; Selvi, 2010; Vrkić Dimić, 2014) postoje brojne podjele i shvaćanja, od kojih većina kreće s pozicije da je nastavnik *refleksivni praktičar* koji neprestano promišlja o svojoj praksi i nastoji ju unaprijediti, a veliku ulogu u tome ima i kontinuirano profesionalno usavršavanje. OECD u svojim Talis istraživanjima spominje profesionalne kompetencije, koje su povezane sa sadržajnim i pedagoškim znanjem, te razrađuje sastavnice nastavničkog profesionalizma: (1) baza znanja i kompetencija, (2) mogućnost za razvoj karijere, (3) kolegijalna kontrola i kultura suradnje, (4) ugled i status, (5) odgovornost i

autonomija (Markočić Dekanić i sur., 2020; OECD, 2009). U razmatranjima o profesionalnim kompetencijama navode se i s njima povezana vjerovanja i stavovi o učenju i poučavanju (konkretno se spominje dihotomija transmisija znanja ili konstruktivizam) koji su pod utjecajem osobnog životnog iskustva te profesionalnog obrazovanja, a koja uvelike utječu na nastavnikov profesionalni rad (OECD, 2009). Na tom tragu govori se i o važnosti globalnih utjecaja koji proširuju područje profesionalnih stavova, te time nastavnici trebaju razvijati epistemološku svijest, biti spremni na promjene te poticati učenje i poučavanje za sve (Williamson i McDiarmid, 2008, prema Caena, 2011). Pregledom relevantne literature, Europska komisija (2013) rezimira razne podjele nastavnčkih kompetencija na tri glavna čimbenika: (1) znanje i razumijevanje, (2) vještine te (3) dispozicije. Znanje i razumijevanje tiče se predmetnog, pedagoškog, psihološkog, tehnološkog i legislativnog znanja, a u njih spada i interkulturalno znanje te razumijevanje pitanja inkluzije i različitosti. U skupinu vještina spadaju razne organizacijske, informacijske i tehnološke sposobnosti, kao i pitanje interpersonalne kompetencije u okviru suradnje s drugim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa. Treći čimbenik nastavnčke kompetencije su nastavnikove dispozicije, odnosno njegova vjerovanja, stavovi i vrijednosti, unutar kojih se spominje i promicanje demokratskih ideja, uključujući različitost i multikulturalnost. Macháčik (2006) razlikuje stručno-predmetne, pedagoške, organizacijske, komunikacijske, savjetodavne i konzultativne, evaluacijske i interkulturalne kompetencije (Macháčik, 2006, prema Hrvatić, 2018), a slične se idejne osnovne podjele nastavnčkih kompetencija spominju i u našoj literaturi. Jurčić (2014) u svojoj nešto razrađenijoj podjeli nastavnčkih kompetencija govori o dvije glavne skupine: pedagoškoj i didaktičkoj. Pedagoške kompetencije sastoje se od osam dimenzija/kompetencija: osobne, komunikacijske, analitičke, socijalne, emocionalne, interkulturalne, razvojne kompetencije te vještine u rješavanju problema; dok se u one didaktičke ubrajaju: metodologija izgradnje predmetnog kurikuluma, organiziranje i vođenje odgojno-obrazovnog procesa, oblikovanje razredno-nastavnog ozračja, utvrđivanje učenikova postignuća te razvoj modela odgojnoga partnerstva roditelja i škole.

U okviru teme ovoga rada, posebno bih se osvrnula na interkulturalnu kompetenciju, budući da je upravo ona, uz interkulturalno obrazovanje, postala vrlo aktualnim pitanjem u odgojno-obrazovnim krugovima našega modernoga doba, a

pogotovo povodom migracijskih (i izbjegličkih) valova. „Interkulturalna kompetencija predstavlja složenu sposobnost usvajanja interkulturalnih stavova, znanja i vještina u cilju boljeg razumijevanja i poštivanja različitih kultura.“ (Hrvatić, 2018, 200). Pritom treba uzeti u obzir da različiti autori naglašavaju različite elemente interkulturalne kompetencije kao najbitnije: „Dok neki istraživači stavljaju težište na kulturnu svjesnost, znanje i motivaciju, dokle drugi pažnju usmjeruju na komunikacijske i ponašajne vještine ..., odnosno treći naglašavaju važnost interpersonalnih vještina, učinkovitost, (inter)kulturalnu nesigurnost/neizvjesnost i kulturnu empatiju ...“ (Piršl, 2018, 4). No ipak, možemo govoriti o nekim općenitim indikatorima interkulturalne kompetencije: osobni stavovi, znanje, komunikacija, razvoj osobnosti i društveni odnosi (Hrvatić, 2018, 200). Također je vrijedno spomenuti i dispozicije nastavnika za interkulturalno obrazovanje, koje također možemo shvatiti dijelom interkulturalne kompetencije nastavnika: autentičnost nastavnog procesa, erotičnost (odnosno svijest o ulozi i utjecaju našeg ponašanja), intrinzična motivacija za društvenu transformaciju, briga o sebi i stvaranje podržavajućih kolegijalnih zajednica (Bartulović i Kušević, 2016). Drugim riječima, interkulturalna kompetencija neodvojiva je od ostalih temeljnih kompetencija i obilježja neke osobe, a također je i puno šireg opsega od neposrednog-odgojno obrazovnog rada. Interkulturalno kompetentna osoba prvenstveno je svjesna sebe i svoje perspektive te činjenice da se svaki drugi pojedinac od toga može razlikovati u raznim pogledima (jezičnim, religijskim, običajnim itd.). Otvorena je prema drugima, puna razumijevanja te različitost shvaća kao društveno bogatstvo. „Pozitivne ponašajne karakteristike kao što su poštivanje, strpljivost, osjećaj za humor, fleksibilnost, empatija, otvorenost, radoznalost, karakteristike su interkulturalno kompetentne osobe.“ (Hrvatić, 2018, 201). Iste osobine mogu se pripisati i interkulturalno kompetentnom nastavniku, koji uz sve to ima i ulogu poticanja tih istih vrijednosti i obrazaca ponašanja kod svojih učenika. Interkulturalno kompetentni nastavnici postavljaju osvješćivanje kao cilj obrazovanja (za razliku od puke transmisije znanja), svjesni su neodvojivosti odgoja i obrazovanja od šireg društvenog konteksta te tome prilagođavaju svoj odgojno-obrazovni rad (Bartulović i Kušević, 2016). Takav će nastavnik u svojem neposrednom odgojno-obrazovnom radu koristiti one strategije i načine rada koji pospješuju ravnopravnost, uključenost, poštovanje i kvalitetnu međusobnu komunikaciju u razredno-nastavnom ozračju (Jurčić, 2014). Jedan od načina postizanja tih ciljeva je i kulturno obogaćivanje

obrazovnih sadržaja „kako bi se različitim učenicima omogućio osjećaj prepoznatosti i priznatosti te lakše povezivanje i usvajanje“ (Bartulović i Kušević, 2016, 52), no paralelno s time, pomaci se trebaju dogoditi u odgojno-obrazovnim metodama, od kojih se posebno adekvatnima ističe suradničko učenje (Bartulović i Kušević, 2016; Jurčić, 2014), u kojemu je učenik aktivni sudionik odgojno-obrazovnog procesa. Takvo se pozitivno ozračje može odraziti i na cjelokupnu školsku klimu i kulturu. Drugim riječima od konkretne, uže (pozitivne) prakse i interkulturalnog djelovanja mogu se postići daleko širi rezultati. Pritom je motiviranim nastavnicima potrebno pružiti podršku na svim razinama, od kolektiva u školi do državne obrazovne politike, a ostale potaknuti na promjene i prilagodbe. Autorice Bartulović i Kušević (2016) u tu svrhu spominju Goodsonove tri strategije osnaživanja: vanjske, unutarnje i osobne. Vanjske se strategije tiču promjena „odozgo“, dok se one unutarnje tiču promjena „odozdo“. Te strategije zajedno ovise o osobnim strategijama za osnaživanje, koje autorice dijele na tri cjeline: (1) pristup samome sebi, (2) pristup učenicima i njihovim obiteljima te (3) pristup obrazovnim sadržajima i metodama poučavanja (Bartulović i Kušević, 2016). Svaka od tih cjelina je dalje razrađena konkretnim pitanjima koja služe kao smjernice u promišljanju. Zanimljivo je primijetiti da ta pitanja ne obuhvaćaju samo pitanja za refleksiju povezana s nastavničkim radom, nego i pitanja vrlo osobne prirode, npr: „Kako je moj obiteljski odgoj utjecao na moj profesionalni identitet? ... Na koji je način moj identitet nastavnika pod utjecajem mojih prijatelja, poznanika, medija, obrazovanja, religije i ostalih značajnih drugih? Jesam li svjestan posrednih poruka koje prenosim u učionici?“ (Bartulović i Kušević, 2016, 46-47). Općenito gledajući, te strategije potpomažu unutarnju kritičku refleksiju o samome sebi, odnosno osvješćivanje obrazaca mišljenja i ponašanja koji pak mogu rezultirati uviđanjem implicitnih predrasuda koje nastavnici potencijalno nose i unose u odgojno-obrazovni rad. Ono što mogu zaključiti iz navedenog pregleda nastavnikovih kompetencija jest da je rad na sebi kao nastavniku ujedno i rad na sebi kao pojedincu, te da jedno bez drugoga ne može, odnosno osobne kompetencije i profesionalne kompetencije nastavnika su neodvojive. Osobna domena i domena profesionalnog praktičara djeluju u koheziji i zajednički čine ukupnost nastavnika i njegovog rada.

U prilog tome ide i činjenica da je isprepletenost nastavnikove osobne i profesionalne domene na odnos s učenicima potvrđen u istraživanjima interakcije između

nastavnika i učenika (Šimić Šašić, 2011; Šimić Šašić i Sorić, 2010). Njima je pokazano da neke „individualne karakteristike nastavnika (spol, dob, samoeфикаsnost, zadovoljstvo poslom i perfekcionizam) pridonose objašnjenju pojedinih komponenti interakcije nastavnik-učenik“ (Šimić Šašić, 2011, 251). Osim dobi i spola te osobina ličnosti, veliki dio osobnih obilježja nastavnika čine njegovi stavovi i vrijednosti. Neki od njih mogu biti direktno povezani s njegovim radom, a neki mogu biti implicitno ispoljavani i time utjecati na njegov rad. Opća slika o djetetu je, mogli bismo reći, jedan od temeljnih stavova odgojno-obrazovne prakse, a koji se bitno mijenjao kroz povijest. Na dijete se u prošlosti gledalo kao na „nerazvijenog, nepotpunog odraslog“ koji je bio pod (ne)kontrolom odraslih (Širanović, 2011). U suvremenije vrijeme slika djeteta se „prvenstveno oslanja na prava djeteta na sudjelovanje, jer vidi dijete kao nositelja prava, aktivnog subjekta koji posjeduje autorstvo nad procesom svojega odrastanja i učenja“ (Slunjski, 2006, prema Širanović, 2011, 316). Percepcija djeteta kao pasivnog objekta, odnosno kao aktivnog subjekta odgojno-obrazovnog procesa za sobom povlači i različite odgojno-obrazovne prakse. Pod time mislim primarno na razne nastavne metode i sredstva te općeniti stil poučavanja i učenja koji se njeguje. Tako u prilog percepcije djeteta kao aktivnog subjekta idu Gieseckova promišljanja o pedagoškom odnosu, u kojem naglašava pojam komunikacije i partnerstva, gdje je komunikacija shvaćena kao razmjena osobnih iskustava nastavnika i učenika, a partnerstvo u tom smislu predstavlja njihovu simetričnost i jednaku vrijednost (Giesecke, 1987, prema Bašić, 2009). Također, ovakve misli u potpunosti odgovaraju temeljnim postavkama interkulturalizma i integracije, odnosno postavkama interkulturalnog obrazovanja o kojima je već bilo riječi, a koje naglašavaju aktivnu ulogu djeteta-sukreatora te suradničko učenje. Slika o djetetu može se povezati sa slikom sebe kao profesionalca, tj. sa shvaćanjem nastavničke uloge. O tome ima dosta govora i u okviru prava djeteta, gdje se postavlja pitanje granice između skrbi i zaštite djeteta od strane odraslih (nastavnika) te prepuštanja djeteta samostalnom djelovanju. „U pedagogiji se na ovo pitanje pokušava odgovoriti pojmom pedagoškog takta kojim se oslušuju djetetove razvojne, socijalne i odgojno-obrazovne potrebe“ (Palekčić, 1999, prema Širanović, 2011, 313), a u Konvenciji o pravima djeteta (1993) govori se o najboljem interesu djeteta te njegovim razvijajućim sposobnostima (Širanović, 2011). Dakle, nastavnik bi trebao njegovati učenikovu aktivnu ulogu u odgojno-obrazovnom procesu vodeći računa o njegovim interesima i sposobnostima, no



istovremeno zadržavajući zdravu razinu autoriteta i „odraslosti“ u pedagoškom odnosu naspram učenika i cijelog razrednog kolektiva. Slične misli obuhvaćaju Juul i Jensen (2002) kada govore o *kompetencijama u odnosima*, odnosno o *profesionalnoj relacijskoj kompetenciji* kao bitnom dijelu nastavnikove profesionalne kompetencije. Relacijska kompetencija u sebi sadrži tri sposobnosti: „sposobnost stručnjaka da „vidi“ svako dijete u odnosu prema njegovim vlastitim premisama te da u skladu s tim odredi vlastito ponašanje, a da pri tome ne izgubi vodstvo; sposobnost stručnjaka da u kontaktu s djetetom bude autentičan = pedagoško sredstvo,; sposobnost i volja stručnjaka da preuzme punu odgovornost za kvalitetu odnosa = pedagoška etika“ (Juul i Jensen, 2002, 124).

Budući da nisu svi učenici jednakih obilježja, interesa i sposobnosti, nastavnici se susreću s njihovim različitim karakteristikama smještenima u isti kolektiv, a to od njih iziskuje i vrlo fleksibilnu relacijsku kompetenciju. Nastavnik se zapravo mora neprestano prilagođavati istovremenoj različitosti i jednakosti svojih učenika putem brojnih pedagoških odnosa ostvarenih pojedinačno sa svakim učenikom, ali i s cjelokupnim razrednim kolektivom: „svi učenici imaju ista prava i odgovornosti, ali ... je svaki učenik jedinstveno biće čije specifične potrebe trebamo uvažavati u procesu obrazovanja“ (Bartulović i Kušević, 2016, 47). Pritom poseban izazov mogu biti situacije u kojima su prisutne velike različitosti, kao što su jezična barijera te religijska i druga kulturna obilježja. Već smo u prethodnim poglavljima mogli vidjeti da je to vrlo aktualno pitanje kod tražitelja azila, posebice u okviru njihovog uključivanja u (hrvatsko) društvo. Međutim, takvim različitostima nastavnici ne bi trebali pristupati kao prepreci nego kao prilici za učenje, suradnju te zajednički rast i razvoj, kako učenika, tako i njih samih, a osim napretka na individualnoj razini, stvara se i ugodno suradničko ozračje te pozitivni odnosi. Radi svih spomenutih obilježja nastavnika i njegovog rada, a pogotovo u okviru postavki interkulturalnog obrazovanja, nastavnici bi mogli biti osvještenijim dijelom populacije po pitanju *drukčijih* skupina u odnosu na onu dominantnu te različitosti u svakom smislu te riječi (od različitosti u smislu raznih posebnih odgojno-obrazovnih potreba do različitosti u okviru uključivanja tražitelja azila u odgojno-obrazovni sustav).

Prilikom svih ovih promišljanja o nastavniku treba biti svjestan činjenice da se sveukupnost njegovih obilježja, i osobnih i profesionalnih, nisu pojavila odjednom i izolirano. Nastavnik kao pojedinac zbroj je brojnih životnih i okolinskih čimbenika kroz

koje je prošao i kroz koje prolazi (npr. obiteljski odgoj, životno iskustvo, neposredna okolina, mediji itd.). Dakle, nastavnik je izvor određenog utjecaja (pogotovo u odnosu s učenicima), ali je istovremeno i pod utjecajem šireg društvenog konteksta. Svi se spomenuti čimbenici tog konteksta akumuliraju tijekom života i zatim manifestiraju, u većoj ili manjoj mjeri, u našim stavovima, vrijednostima, interesima i postupcima, kako na osobnom, tako i na profesionalnom planu. Pritom kao najširi čimbenik može biti društvo općenito, koje u svojoj prirodi nosi brojne društvene promjene koje iziskuju spremnost i (re)akciju svih segmenata društva, pa tako i onog odgojno-obrazovnog. Time se dolazi do nastavnika kao neposrednih nositelja tih (re)akcija, koji sa svim svojim karakteristikama kao rezultatima brojnih utjecaja ulazi u odgojno-obrazovni rad i pedagoški odnos s učenicima.

Prisjetimo se da je širi društveni kontekst ovoga rada Europska izbjeglička kriza i, posljedično, tražitelji azila. Već sam bila prikazala kako se takve društvene promjene tiču hrvatskog konteksta i našeg odgojno-obrazovnog sustava, a u okviru ovoga rada odlučila sam se dotaknuti te teme iz perspektive nastavnika. Zanimalo me je kakvi su stavovi nastavnika prema skupini tražitelja azila, koje sam odlučila ispitati skalom socijalne distance, te na temelju dobivenih rezultata promisliti koje implikacije ti stavovi mogu posljedično imati na pedagoški odnos. To nas dovodi do empirijskog dijela ovoga rada.

## **5. Empirijski dio rada**

### *5.1. Opis i definiranje problema istraživanja*

Predmet istraživanja u ovome radu jest socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila, a na temelju njenog ispitivanja želimo promisliti kakve mogu biti implikacije nastavnikove veće ili manje razine socijalne distance prema tražiteljima azila za nastavnikov pedagoški odnos. Socijalna distanca je „stupanj suosjećajnog razumijevanja koje postoji između dvije osobe ili između osobe i grupe“ (Bogardus, 1933), odnosno ona „mjeri stavove prema pripadnicima drugih skupina te pokazuje određeni „društveni razmak“ koji pojedinac osjeća prema drugim skupinama koje nisu istovjetne njegovoj“ (Mrnjauš, 2013, 312). Zbog toga skalu socijalne distance smatram posebno pogodnom za istraživanje stavova prema tražiteljima azila.

U inozemnim se istraživanjima socijalna distanca najčešće ispituje u okviru stavova o migracijama, odnosno o migrantima (ekonomskim i političkim), o izbjeglicama i o tražiteljima azila. Pregledom svih tih istraživanja uočila sam nemali broj zajedničkih čimbenika koji se uzimaju u obzir prilikom promišljanja o socijalnoj distanci, koje možemo podijeliti na tri velike skupine: (1) socio-demografska obilježja, (2) pojam *prijetnje* te (3) utjecaj okoline. Od socio-demografskih obilježja, najčešće se spominju dob, socio-ekonomski status, razina obrazovanja te politička orijentacija. Istraživanja opetovano pokazuju da ljudi mlađe životne dobi, višeg socio-ekonomskog statusa, više razine obrazovanja te lijeve političke orijentacije pokazuju manju razinu socijalne distance (Finney, 2005; Hainmueller i Hiscox, 2007; Hainmueller i Hopkins, 2014). Pod pojmom *prijetnje* najčešće se govori o *percipiranoj prijetnji*, i to u kontekstu kulture i ekonomije. Drugim riječima, govori se o osjećaju ugroze koji se može pobuditi kod dominantnog stanovništva, najčešće po pitanju očuvanja kulturnih obilježja te ekonomskih uvjeta. Pritom se raspravlja o asimilaciji i integraciji, kulturnim konfliktima i kontaktima te o ekonomskom teretu i kompetitivnosti kao čimbenicima koji mogu biti od značaja za smanjeni, odnosno povećani doživljaj *prijetnje*. Ranija su istraživanja često isticala ekonomsku *prijetnju* kao čimbenik koji negativno utječe na stavove prema migracijama, dok recentnija istraživanja ipak pokazuju da to nije tako i orijentiraju se više prema kulturnim *prijetnjama* (usporedi: Finney, 2005; Sniderman i sur., 2004 s: Fetzer, 2011; Hainmueller i Hiscox, 2007; Hainmueller i Hopkins, 2014). U nešto manjem, no ne i zanemarivom opsegu, ipak se govori i o sigurnosnim uvjetima i zaštiti kao čimbenicima koji su povezani s razinom socijalne distance. Primjera radi, Koc i Anderson (2018) proveli su seriju istraživanja socijalne distance prema sirijskim izbjeglicama u Sjedinjenim Američkim Državama, te se, između ostalog, ispostavilo da ispitanici vide izbjeglice kao *sigurnosnu prijetnju*, odnosno kao *prijetnju* u pogledu sigurnosti i zaštite. U istom se istraživanju spominje i element *međugrupne anksioznosti* (osjećaj *prijetnje* prilikom interakcije s članom neke grupe koja nije naša): ispitanici više međugrupne anksioznosti imat će veću socijalnu distancu prema izbjeglicama. Kada se pak govori o utjecaju okoline, gotovo se konstantno naglašava utjecaj politike i političke retorike te medija na stvaranje predrasuda i formiranje stavova prema migracijama (Fetzer, 2011; Finney, 2005; Hainmueller i Hopkins, 2014; Hellwig i Sinno, 2016; Sniderman i sur., 2004).

Na području Republike Hrvatske, ispitivanje socijalne distance često se provodilo u odnosu na nacionalne (etničke) i religijske skupine (npr. Blažević Simić, 2011; Mrnjaus, 2013; Previšić i sur., 2004; Tomašić Humer i Milić, 2017). U tim istraživanjima, provedenima na učenicima osnovne i srednje škole te na studentima, pokazalo se da su odgoj, mediji, kulturna i povijesna obilježja te ostvareni kontakt s pripadnicima nacionalnih i religijskih skupina povezani s razinom socijalne distance. Ukoliko su pripadnici tih skupina bliži našim kulturnim i povijesnim obilježjima te ukoliko je s njima ostvaren kontakt, razina socijalne distance opada (Baričević i Koska, 2017; Župarić-Iljić i Gregurović, 2013). Naravno, tu se javlja problem uključenosti pripadnika tih skupina u društvo, budući da nedostatak uključenosti nužno i smanjuje kontakt. Zanimljivo je spomenuti i istraživanje provedeno na studentima pedagogije te kulturnih studija (Mrnjaus, 2013) koje je pokazalo kako upravo te skupine iskazuju nisku razinu socijalne distance, odnosno pozitivan stav prema nacionalnim i religijskim skupinama, što autorica pripisuje posebnim obilježjima uzorka (vrsta studija). U zadnjih je nekoliko godina pažnja prešla i na istraživanje stavova o izbjeglicama i tražiteljima azila (Baričević i Koska, 2017; Gregurović i sur., 2016; Medlobi i Čepo, 2018; Župarić-Iljić i Gregurović, 2013), koje pokazuje dosta sličnosti s prethodno spomenutim internacionalnim i nacionalnim istraživanjima. I u njima se ističu neki socio-demografski čimbenici kao relevantni za razinu socijalne distance: dob, razina obrazovanja, politička orijentacija. U istraživanju (Župarić-Iljić i Gregurović, 2013) provedenom na studentskoj populaciji, ispostavilo se da muški studenti, studenti tehničkih znanosti, desne političke orijentacije, vjernici te oni bez prijatelja stranca iskazuju negativnije stavove prema tražiteljima azila. Istraživanje Gregurović i sur. (2016) pokazalo je da ljudi starije životne dobi i niže razine obrazovanja iskazuju negativnije stavove prema migrantima i tražiteljima azila, a i politička orijentacija se ističe kao relevantan socio-demografski čimbenik: ljevica iskazuje pozitivnije stavove, dok je desnica zatvorenija (Gregurović i sur., 2016, Medlobi i Čepo, 2018). Što se tiče osjećaja prijetnje, o njemu se i dalje govori, i to u kontekstu kulturne, sigurnosne i ekonomske prijetnje, odnosno društvene, kulturne i zdravstveno-ekonomske prijetnje (Baričević i Koska, 2017; Župar-Iljić i Gregurović, 2013). U tom se kontekstu spominje i brojnost izbjeglica kao jedan od glavnih kriterija osjećaja prijetnje, a u sveobuhvatnom istraživanju integracije izbjeglica u hrvatsko društvo zaključeno je da „[o]ni građani koji misle da treba povećati broj azilanata u budućnosti i da je integracija

primjerena akulturacijska strategija ujedno su spremniji i na bliskije socijalne odnose s azilantima.“ (Ajduković i sur., 2019, 61). Ti se građani ujedno mogu smatrati i bitnim akterima provođenja integracije na razini lokalne zajednice (Ajduković i sur., 2019). Od utjecaja šire okoline, i ovdje se spominje utjecaj političkog diskursa i medija (Medlobi i Čepo, 2018; Župar-Iljić i Gregurović, 2013), no može se reći kako je općeniti stav prema izbjeglicama i tražiteljima azila pozitivan te da su ljudi koji iskazuju pozitivnije stavove (manju razinu socijalne distance) spremni više pomoći (Medlobi i Čepo, 2018).

Neka od navedenih istraživanja socijalne distance prema migrantima, izbjeglicama i tražiteljima azila dotaknula su se odgojno-obrazovnog konteksta u smislu da su ispitanici bili studenti općenito (Župarić-Iljić i Gregurović, 2013) te studenti pedagogije i kulturalnih studija (Mrnjaus, 2013), no još se nije konkretno ispitala socijalna distanca nastavnika u odnosu na te skupine. Upravo tu prazninu shvaćam kao problem ovog istraživanja te ju njime želim ispuniti.

### *5.2. Svrha i opći ciljevi istraživanja*

Opća svrha ovog istraživanja je utvrđivanje razine socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila. Ta se svrha može podijeliti na dva međusobno povezana cilja: spoznajni je cilj ovog istraživanja utvrditi razinu socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila, a pragmatični promisliti o dobivenim rezultatima i njihovim mogućim implikacijama za pedagoški odnos, tj. na nesporedan odgojno-obrazovni rad, te na temelju toga formirati određene preporuke za primjenu u praksi.

### *5.3. Istraživačka pitanja i hipoteze*

Pregledom relevantne literature, pojavila su se sljedeća istraživačka pitanja koja možemo postaviti:

1. Kakva je razina socijalne distance nastavnika prema skupini tražitelja azila? Budući da nastavnike možemo smatrati „osvještenijom skupinom“, hoće li razina njihove socijalne distance biti niska, odnosno hoće li iskazivati pozitivniji stav prema tražiteljima azila?
2. Hoće li i kod nastavnika biti prisutan trend povezanosti nekih socio-demografskih obilježja s razinom iskazane socijalne distance?

3. Hoće li nastavnici koji su ostvarili kontakt s tražiteljima azila ili s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina iskazivati manju razinu socijalne distance, odnosno pozitivniji stav prema tražiteljima azila?

U skladu s prikazanim problemom i ciljevima istraživanja te istraživačkim pitanjima, mogu se postaviti sljedeće hipoteze:

1. Razina socijalne distance nastavnika prema skupini tražitelja azila je niska.
2. Ne postoje razlike u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na njihova socio-demografska obilježja.
3. Ne postoje razlike u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na ostvareni kontakt s tražiteljima azila, odnosno s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina.

#### *5.4. Etički aspekti istraživanja*

Nakon postavljanja nacrtu istraživanja, a prije samog provođenja istraživanja, valjalo je promisliti i o njegovim etičkim aspektima. Okosnicu tog promišljanja čine tri glavna elementa: informiranost, autonomija i privatnost ispitanika.

Informiranost je ujedno i element koji prethodi svima ostalima. Ona podrazumijeva da je potencijalni ispitanik obaviješten najprije o provođenju istraživanja, o njegovoj temi i o njegovom cilju, a zatim i o svim ostalim pitanjima koja se mogu vezati za provođenje istraživanja, prikupljanje podataka i prikaz rezultata. Na temelju informiranosti, odnosno svih predstavljenih informacija, ispitanik daje, ili ne daje, svoj pristanak na sudjelovanje u istraživanju (tzv. informirani pristanak). Osim na informiranju sudionika, informirani pristanak treba se temeljiti i na ispitanikovo kompetentnosti, dobrovoljnosti i razumijevanju. Kompetentnost pritom podrazumijeva sposobnost ispitanika da donosi dobre odluke na temelju dobivenih informacija, dobrovoljnost označava da ispitanik svojom voljom pristaje sudjelovati u istraživanju u skladu s dobivenim informacijama, a razumijevanje se tiče ispitanikovo razumijevanja predstavljenih informacija (Cohen i sur., 2018). Te bismo sve elemente mogli nazvati autonomijom ispitanika, koju Hammersley i Traianou postavljaju kao jedno od temeljnih etičkih aspekata (Hammersley i Traianou, 2012, prema Cohen i sur., 2018). Osim autonomije, svaki ispitanik ima i svoju privatnost, na koju treba posebno paziti prilikom

provođenja istraživanja. Prema Hammersley i Traianou (2012, prema Cohen i sur., 2018), privatnost se može očitovati putem povjerljivosti, odnosno putem anonimnosti podataka. Povjerljivost označava činjenicu da je istraživačima poznat identitet ispitanika, ali da ga neće ni na koji način odati drugima, dok anonimnost označava da već sami prikupljeni podaci ni na koji način ne otkrivaju identitet neke osobe, stoga ona nije poznata ni istraživaču (Cohen i sur., 2018).

Rezultat svih ovih promišljanja je Informativno pismo o istraživanju (Prilog 1). Ono se nalazi na samom početku anketnog upitnika i sadrži sve gore navedene elemente. U njemu se jasno navode tema i cilj istraživanja te način prikupljanja, korištenja i čuvanja podataka (koji su, naravno, povjerljivi). Time su ispitanici upoznati s temeljnim informacijama koje obuhvaća istraživanje, a ako imaju bilo kakvih dodatnih pitanja, imaju mogućnost obratiti mi se putem elektroničke pošte. Također, naglašava se anonimnost ispitanika te njihova dobrovoljnost što se tiče sudjelovanja u istraživanju. Budući da se anketni upitnik nalazi u elektroničkom obliku, Informativno pismo o istraživanju ujedno nosi i ulogu pristanka na sudjelovanje u istraživanju. Ako ispitanik započne rješavati anketni upitnik te isti i dovrši, smatra se da je upoznat s Informativnim pismom o istraživanju, da ga razumije te da na njega pristaje. Istovremeno, dobrovoljnost ispitanika osigurana je na način da mogu u bilo kojem trenutku odustati od ispunjavanja anketnog upitnika. Anonimnost ispitanika osigurana je tako što se u anketnom upitniku ne traže nikakvi podaci preko kojih bi se pojedinog ispitanika moglo identificirati. Na taj je način identitet ispitanika zaštićen ne samo od šire publike koja bi došla u doticaj s ovim radom, nego i od samog istraživača. Svim se ovim postupcima nastojalo maksimalno zaštititi ispitanike i osigurati njihovu dobrobit prilikom provođenja istraživanja, ali i udovoljiti potrebama istraživanja kako bismo došli do traženih spoznaja.

### *5.5. Način provođenja istraživanja*

Istraživanje se provodilo mrežnim putem pomoću anketnog upitnika napravljenog na servisu SurveyMonkey, koji je zatim bio podijeljen putem poveznice u nekoliko nastavničkih grupa na društvenoj mreži Facebook. Podaci su se prikupljali od 29. lipnja do 10. srpnja 2020. godine, a zatim su bili izvezeni sa servisa SurveyMonkey u formatu .xls (Excel) kako bi se prikupljeni podaci mogli dalje obraditi.

## 5.6. Uzorak

Uzorak ovog istraživanja čini 298 nastavnika osnovnih i srednjih škola, od kojih njih 239 izvodi predmetnu nastavu, a 59 razrednu nastavu. Većina je ispitanika ženskog spola (266), 31 ih je muškog spola, a jedan ispitanik izjašnjava se nekim drugim rodnom identitetom. Prosječna dob ispitanika iznosi 42 godine, pri čemu najmlađi ispitanik ima 24, a najstariji 64 godine. Prosječni radni staž iznosi 16,6 godina (najkraći radni staž je pola godine, a najduži 43 godine). Što se tiče političke orijentacije, većina se ispitanika izjašnjava neopredijeljeno (121), a zatim slijede opcije lijevo, centar pa desno. U niže navedenoj Tablici 1 vidljivi su detaljniji opći socio-demografski podaci ispitanika.

Tablica 1 Opća socio-demografska slika ispitanika

		Frekvencije	Postoci
<b>Dob</b>	do 35	83	27.9
	36-45	103	34.6
	46-55	78	26.2
	56+	34	11.4
<b>Spol/rod</b>	muški	31	10.4
	ženski	266	89.3
	neki drugi rodni identitet	1	.3
<b>Politička orijentacija</b>	lijevo	83	27.9
	centar	55	18.5
	desno	39	13.1
	neopredijeljen	121	40.6
<b>Godine staža</b>	do 10	99	33.2
	11-20	101	33.9
	21-30	68	22.8
	31-40	28	9.4
	41+	2	.7
<b>Vrsta nastave</b>	razredna nastava	59	19.8
	predmetna nastava	239	80.2



Osim socio-demografskih podataka, relevantnim značajkama ispitanika smatram i njihovo dosadašnje iskustvo s tražiteljima azila, ali i s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine budući da i oni predstavljaju skupine koje se susreću sa sličnom problematikom kao i tražitelji azila (npr. pitanje integracije, brojnost u odnosu na dominantno stanovništvo i sl.). Samo je petero ispitanika imalo učenika-tražitelja azila u razredu, a njih 21 je ostvarilo neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila općenito. U tim drugim vrstama kontakta najviše se ističu profesionalni odnosi u smislu poučavanja, ali i volonterski rad s tražiteljima azila i azilantima. Zanimljivo je da je jedan ispitanik i sam pripadnik azilanata. Što se manjina tiče, većina je ispitanika imala učenika-pripadnika neke nacionalne/etničke manjine u razredu (202 ispitanika) te je ostvarila i neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine (175 ispitanika). Najčešća druga vrsta ostvarenog kontakta je ona prijateljska, zatim su tu obiteljski i ostali intimni odnosi, profesionalni te susjedski odnosi. Detaljniji podaci o već ostvarenom kontaktu s tražiteljima azila i s manjinama, kako u razredu tako i u nekom drugom kontekstu, vidljivi su u Tablici 2, a konkretnije vrste tih drugih ostvarenih kontakata u Tablici 3.

Tablica 2 Ostvareni kontakt s tražiteljima azila i manjinama

		<b>Frekvencije</b>	<b>Postoci</b>
<b>Prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu</b>	da	5	1.7
	ne	293	98.3
<b>Postojanje neke druge vrste kontakta s tražiteljima azila</b>	da	21	7.0
	ne	277	93.0
<b>Prisutnost učenika-pripadnika neke nacionalne/etničke manjine u razredu</b>	da	202	67.8
	ne	96	32.2
<b>Postojanje neke druge vrste kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine</b>	da	175	58.7
	ne	123	41.3

Tablica 3 Druga vrsta kontakta s tražiteljima azila i manjinama

		Frekvencije	Postoci
<b>Druga vrsta kontakta s tražiteljima azila</b>	pripadnost skupini tražitelja azila	1	.3
	prijateljstvo i poznanstvo	4	1.3
	profesionalni odnosi i volontiranje	16	5.4
	<b>Ukupno:</b>	21 (N=298)	7.0
<b>Druga vrsta kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine</b>	pripadnost skupini te intimni i obiteljski odnosi	32	10.7
	prijateljstvo i poznanstvo	84	28.2
	profesionalni odnosi	31	10.4
	susjedski odnosi	23	7.7
	ostalo	5	1.7
	<b>Ukupno:</b>	175 (N=298)	58.7

### 5.7. Postupci i instrumenti

Za prikupljanje podataka potrebnih za ovo istraživanje, koristila sam anketni upitnik (Prilog 1) koji se sastoji od dva dijela. Prvi dio tiče se nekih socio-demografskih obilježja ispitanika, a drugi dio sadrži skalu socijalne distance. Od socio-demografskih obilježja traženi su sljedeći podaci: dob, spol, politička orijentacija, godine staža, vrsta nastave. U ova smo obilježja također ubrojili i pitanja o ostvarenom kontaktu s tražiteljima azila (imaju li nastavnici učenika-tražitelja azila u razredu i/ili ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila). U sklopu pitanja o ostvarenom kontaktu, dodali smo i dva pitanja o ostvarenom kontaktu s nacionalnim, odnosno etničkim manjinama (imaju li ispitanici učenika-pripadnika neke nacionalne/etničke manjine u razredu i/ili ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina). Što se drugog dijela upitnika tiče, koristila sam adaptiranu, kontekstu terminološki prilagođenu Bogardusovu skalu socijalne distance (1933) koja se sastoji od sedam kategorija odnosa i deset kategorija tražitelja azila.

Što se kategorija odnosa tiče, u izvornom se obliku skala sastoji od sedam čestica koje predstavljaju različite stupnjeve odnosa, počevši s onim najbliskijima pa prema najdaljima:

- „1. *Would marry*
2. *Would have as regular friends*
3. *Would work beside in an office*
4. *Would have several families in my neighborhood*
5. *Would have merely as speaking acquaintances*
6. *Would have live outside my neighborhood*
7. *Would have live outside my country“.*

(Bogardus, 1933, 269)

Kao predložak prijevoda čestica skale poslužila sam se nekim od spomenutih istraživanja na području Hrvatske (npr. Blažević Simić, 2011; Medlobi i Čepo, 2018; Mrnjauš, 2013; Previšić i sur., 2004), a prevedeni i prilagođeni stupnjevi izgledaju ovako:

1. Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose;
2. Bio bi mi prijatelj;
3. Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu;
4. Bio bi mi susjed;
5. Bio bi građanin RH;
6. Bio bi samo posjetitelj RH;
7. Bio bi isključen iz RH.

Prva se čestica inače tiče bračnih odnosa, no budući da je skala obuhvatila razne kategorije tražitelja azila, od odraslih do djece, tu sam česticu proširila na sve tipove vrlo bliskih intimnih i obiteljskih odnosa (npr. posvajanje, uključivanje u obitelj, ljubavni odnosi, brak). Druga i četvrta čestica su blizak prijevod čestica iz originalne skale. U trećoj sam čestici nadodala učenika u razredu, koji je drukčijeg karaktera od kolege na poslu, no koji se također tiče nastavnikovog isključivo profesionalnog okruženja.

Prijevod pete, šeste i sedme česticu preuzela sam iz prethodno navedenih istraživanja radi stilističke dosljednosti.

Kategoriju tražitelja azila podijelila sam prema podjelama viđenima u ranije predstavljenim istraživanjima – po nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, a u obzir sam uzela najčešće zastupljene nacionalnosti i vjerske pripadnosti tražitelja azila na području Republike Hrvatske. Na to sam nadodala i neke specifične demografske kategorije koje se često znaju izdvojiti u statistikama o tražiteljima azila. Time sam došla do sljedećih deset kategorija tražitelja azila:

- po nacionalnoj pripadnosti: Državljanin Sirije, Državljanin Afganistana, Državljanin Iraka, Državljanin Irana;
- po vjerskoj pripadnosti: Musliman, Kršćanin;
- po demografskoj pripadnosti: Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji, Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji, Roditelji s djecom, Maloljetnik/dijete bez pratnje.

#### *5.8. Obrada podataka*

Podatke sam obrađivala u programima Microsoft Excel i SPSS. Unutar Excel-a, provela sam kodiranje dobnih skupina, godina staža te ostvarene druge vrste kontakata s tražiteljima azila, odnosno s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine. Dob ispitanika podijelila sam u četiri kategorije: do 35, od 36 do 45, od 46 do 55 te iznad 56. Godine staža kategorizirala sam na sljedeći način: do 10, od 11 do 20, od 21 do 30, od 31 do 40, iznad 41. Ostvarene druge vrste kontakata s tražiteljima azila svela sam pod tri glavne kategorije: (1) pripadnost skupini tražitelja azila, (2) prijateljstvo i poznanstvo, (3) profesionalni odnosi i volontiranje. Ostvarene druge vrste kontakata s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine grupirala sam na: (1) pripadnost skupini te intimni i obiteljski odnosi, (2) prijateljstvo i poznanstvo, (3) profesionalni odnosi, (4) susjedski odnosi, (5) ostalo. Nakon što su provedena sva kodiranja, datoteku sam uvezla u program SPSS, u kojemu sam provela daljnju kvantitativnu obradu podataka.

Za svako su se pitanje najprije provele osnovne deskriptivne analize, koje obuhvaćaju frekvencije, postotke, aritmetičke sredine, modove te standardne devijacije. Zatim su se proveli testovi kako bi se utvrdilo postoje li statistički značajne razlike u

iskazanoj razini socijalne distance po nezavisnim varijablama. Na nezavisnim varijablama s dvije kategorije proveden je Mann-Whitney test, dok je na nezavisnim varijablama s tri kategorije i više proveden Kruskal-Wallis test. Konkretnije, Mann-Whitney test proveden je na nezavisnim varijablama: vrsta nastave, prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu, ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila, prisutnost učenika-pripadnika nacionalne/etničke manjine u razredu, ostvarena neka druga vrsta kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine. Kruskal-Wallis test proveden je na nezavisnim varijablama: dob, spol/rod, politička orijentacija, godine staža, vrsta ostvarenog kontakta s tražiteljima azila, vrsta ostvarenog kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine. Na mjestima gdje su ustanovljene statistički značajne razlike napravljene su krostabulacije kako bi se te razlike mogle detaljnije vidjeti. Na upit autorici rada sve se izvorne tablice s obradom podataka mogu dobiti na uvid.

## *5.9. Analiza rezultata*

### *5.9.1. Socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila općenito*

Ukupni rezultati ostvareni na skali socijalne distance prikazani su u Tablici 4 i Tablici 5. Od kategorija odnosa ukupno je najbiranija kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (1058 odabira), a slijedi ju „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (785 odabira). Najmanje birana kategorija odnosa jest ona posljednja, „7 Bio bi isključen iz RH“ (36 odabira).

Kategorija odnosa 2 najzastupljenija je u gotovo svim kategorijama tražitelja azila: vrijednosti se kreću od 29.9% kod kategorije Državljanin Afganistana sve do 48.3% kod kategorije Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji. Dvije su kategorije tražitelja azila iznimke od navedenog: Državljanin Iraka i Maloljetnik/dijete bez pratnje. Kod obje te kategorije, najbiranija kategorija odnosa jest kategorija 3 (30.5% kod Državljanin Iraka i 54.3% kod Maloljetnik/dijete bez pratnje), dok se na drugom mjestu nalazi kategorija odnosa 2 (29.5% kod Državljanin Iraka i 22.1%, kod Maloljetnik/dijete bez pratnje). Iste nam te podatke pokazuje već i mod, koji iznosi 2 kod svih kategorija tražitelja azila, osim kod Državljanin Iraka i Maloljetnik/dijete bez pratnje u kojima iznosi 3.

Što se tiče najbližije kategorije odnosa, „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“, ona je daleko najbiranija kod kategorije Kršćanin (33.6%). Što se tiče najudaljenije kategorije odnosa, „7 Bio bi isključen iz RH“, iako je općenito najmanje birana na cijeloj skali socijalne distance, ipak je zanimljivo spomenuti da je najzastupljenija kod kategorije tražitelja azila Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji (2.7%), zatim odmah slijedi kategorija Državljanin Afganistana (2.3%), a jedino kod kategorije Roditelji s djecom nije birana nijednom.

Tablica 4 Skala socijalne distance – frekvencije i postoci

	<b>1</b> stupio bih u uske, intimne ili obiteljs ke odnose	<b>2</b> bio bi mi prijatel j	<b>3</b> bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu	<b>4</b> bio bi mi susjed	<b>5</b> bio bi građani n RH	<b>6</b> bio bi samo posjetit elj RH	<b>7</b> bio bi isključē n iz RH
<b>Državljanin Sirije</b>	28 9.4%	101 33.9%	96 32.2%	8 2.7%	32 10.7%	30 10.1%	3 1.0%
<b>Državljanin Afganistana</b>	25 8.4%	89 29.9%	87 29.2%	11 3.7%	41 13.8%	38 12.8%	7 2.3%
<b>Državljanin Iraka</b>	25 8.4%	88 29.5%	91 30.5%	10 3.4%	41 13.8%	37 12.4%	6 2.0%
<b>Državljanin Irana</b>	26 8.7%	92 30.9%	91 30.5%	9 3.0%	38 12.8%	38 12.8%	4 1.3%
<b>Musliman</b>	38 12.8%	131 44.0%	69 23.2%	9 3.0%	32 10.7%	18 6.0%	1 .3%
<b>Kršćanin</b>	100 33.6%	103 34.6%	52 17.4%	7 2.3%	30 10.1%	5 1.7%	1 .3%
<b>Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji</b>	31 10.4%	112 37.6%	52 17.4%	23 7.7%	46 15.4%	26 8.7%	8 2.7%

<b>Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji</b>	21 7.0%	144 48.3%	41 13.8%	25 8.4%	40 13.4%	23 7.7%	4 1.3%
<b>Roditelji s djecom</b>	26 8.7%	132 44.3%	47 15.8%	31 10.4%	48 16.1%	14 4.7%	0 0%
<b>Maloljetnik/ dijete bez pratnje</b>	23 7.7%	66 22.1%	159 53.4%	4 1.3%	35 11.7%	9 3.0%	2 .7%
<b>Ukupno</b>	343	1058	785	137	383	238	36

Tablica 5 Skala socijalne distance – aritmetičke sredine, modovi i standardne devijacije

	<b>Državljanin Sirije</b>	<b>Državljanin Afganistana</b>	<b>Državljanin Iraka</b>	<b>Državljanin Irana</b>	<b>Musliman</b>
<b>Ar. sred.</b>	3.06	3.32	3.30	3.24	2.74
<b>Mod</b>	2	2	3	2	2
<b>St. dev.</b>	1.498	1.628	1.604	1.585	1.396
	<b>Kršćanin</b>	<b>Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji</b>	<b>Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji</b>	<b>Roditelji s djecom</b>	<b>Maloljetnik/ dijete bez pratnje</b>
<b>Ar. sred.</b>	2.27	3.17	3.01	2.95	2.99
<b>Mod</b>	2	2	2	2	3
<b>St. dev.</b>	1.340	1.637	1.518	1.403	1.182

Dakle, na temelju analize ukupnih rezultata skale socijalne distance vidljivo je da su ispitanici većinom birali bliskije kategorije odnosa, prema čemu se može zaključiti da je općenita iskazana razina socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila niska. Time je potvrđena prva hipoteza ovoga istraživanja: „1. Razina socijalne distance nastavnika prema skupini tražitelja azila je niska.“.

U nastavku analize rezultata fokusirat ću se na drugu i treću hipotezu ovoga istraživanja, odnosno na pitanje postoje li razlike u iskazanoj socijalnoj distanci prema tražiteljima azila s obzirom na neke nezavisne varijable uzete u obzir ovim istraživanjem.

### *5.9.2. Razlike u socijalnoj distanci nastavnika prema tražiteljima azila s obzirom na socio-demografska obilježja ispitanika te ostvareni kontakt s tražiteljima azila i drugim manjinama*

Socio-demografska obilježja koja su obuhvaćena ovim istraživanjem su: dob, spol/rod, politička orijentacija, godine staža, vrsta nastave. Toj sam skupini pridodala i pitanja o ostvarenom kontaktu s tražiteljima azila i s drugim manjinama, a koja obuhvaćaju četiri nezavisne varijable: prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu, ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila, prisutnost učenika-pripadnika neke nacionalne/etničke manjine u razredu, ostvarena neka druga vrsta kontakta s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina. Sve navedeno čini skup nezavisnih varijabli ovoga istraživanja na kojima su provedena dva statistička testa (već opisana u poglavlju 5.8. *Obrada podataka*).

Budući da je tim testovima utvrđeno postojanje statistički značajnih razlika u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na neka od njihovih socio-demografskih obilježja (dob, politička orijentacija, vrsta nastave) te s obzirom na ostvareni kontakt s tražiteljima azila i manjinama, hipoteze 2 („Ne postoje razlike u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na njihova socio-demografska obilježja.“) i 3 („Ne postoje razlike u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na ostvareni kontakt s tražiteljima azila, odnosno s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina.“) ovoga istraživanja su odbačene. U daljnjem ću tekstu pobliže predstaviti one nezavisne varijable kod kojih su utvrđene statistički značajne razlike. Pritom napominjem da smjerove tih razlika nisam utvrđivala i testovima, nego sam ih iščitavala putem dobivenih frekvencija.

#### *5.9.2.1. Dob*

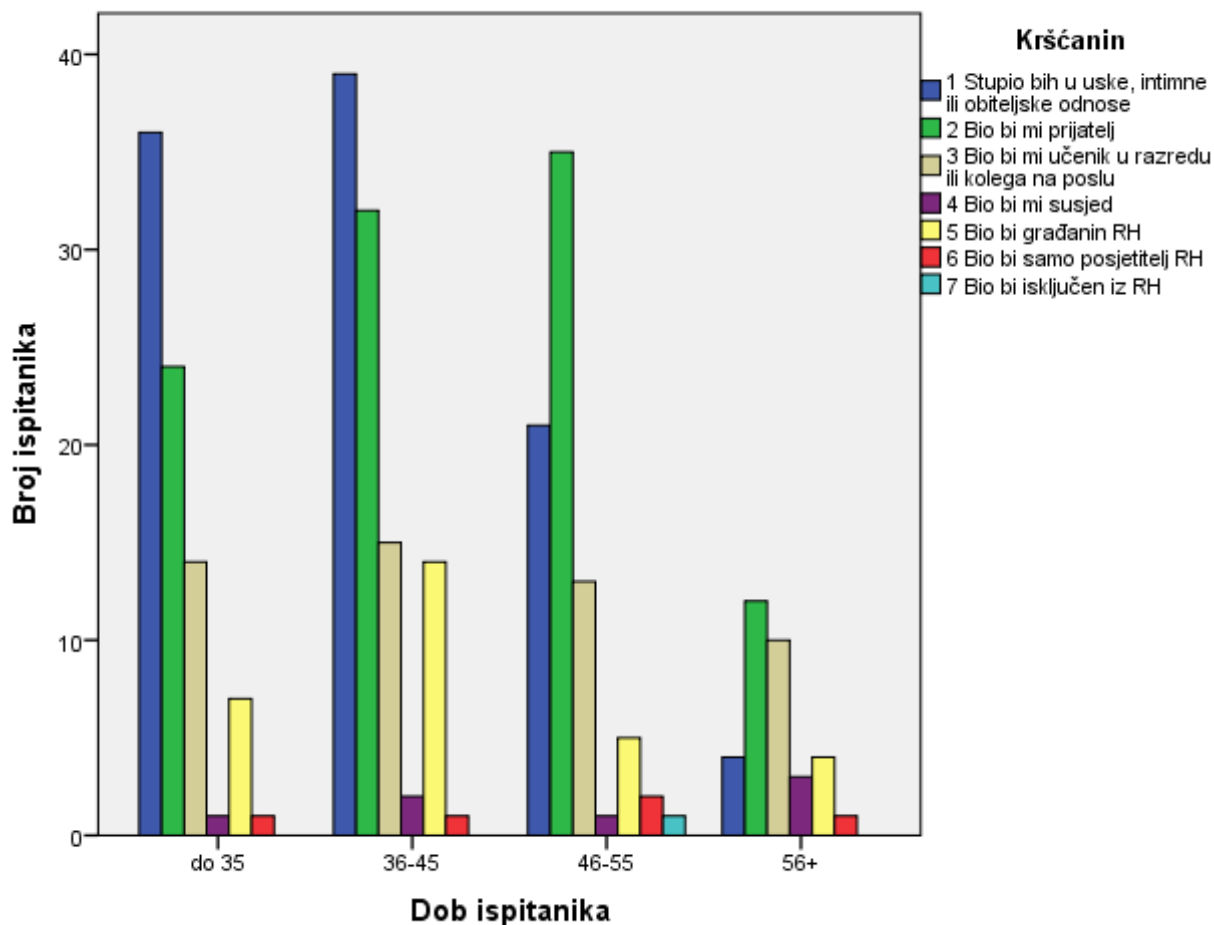
Nezavisna varijabla Dob podijeljena je na četiri dobne skupine: do 35 godina, od 36 do 45 godina, od 46 do 55 godina, iznad 56 godina. Kruskal-Wallis testom utvrđena je statistički značajna razlika ( $p = 0.008$ ) u razini iskazane socijalne distance kod nezavisne varijable Dob za kategoriju Kršćanin, no ne i za ostale kategorije tražitelja azila. U skladu s time, prikaz rezultata koji slijedi tiče se samo kategorije Kršćanin.



Ispitanici u dobi do 35 te oni u dobi od 36 do 45 godina najčešće su birali najbližiju kategoriju odnosa, „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ (43.3%, odnosno 37.9%). Ispitanici u dobi od 46 do 55 te oni u dobi iznad 56 godina najviše su birali kategoriju odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (44.9%, odnosno 35.3%). U svim dobnim skupinama, najmanje je birana kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“: samo je jedan ispitanik u dobnoj skupini od 46 do 55 godina označio tu kategoriju odnosa.

Što se tiče spomenute najbližije kategorije odnosa (1), u dobnoj skupini do 45 godina znatno je veća frekvencija spremnosti za stupanje u tu vrstu odnosa nego u dobnoj skupini starijih od 45 godina: 36% u dobi do 35 i 39% u dobi do 45 godina naspram 21% u dobi od 46 do 55 te 4% u dobi iznad 56 godina. U kategoriji odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ prednjače ispitanici u dobi od 46 do 55 godina (34%) i ispitanici u dobi od 36 do 45 godina (31%), a te su dvije dobne skupine ujedno gotovo triput više zastupljene od ispitanika u dobi iznad 56 godina (11.7%). Ispitanici u dobi od 36 do 45 godina značajno su više izabirali kategoriju odnosa „5 Bio bi građanin RH“ (46.7%) u odnosu na sve ostale dobne skupine. Što se tiče dobne skupine iznad 56 godina, ona je najzastupljenija u kategoriji odnosa „4 Bio bi mi susjed“ (42.9%), dok je kod ostalih dobnih skupina odabir te kategorije znatno niži (14.3% u skupini do 35 i od 46 do 55, te 28.6% u skupini od 36 do 45 godina). Što se tiče zadnje dvije kategorije odnosa (6 i 7), njih je sveukupno odabralo tek 6 ispitanika: petero ih je označilo kategoriju odnosa „6 Bio bi samo posjetitelj RH“, od čega ih dvoje (40%) pripada dobnoj skupini od 46 do 55 godina, a samo je jedan ispitanik iz te iste dobne skupine označio i kategoriju odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“.

Svi su ovi podaci grafički prikazani na Slici 1. Oni nam zapravo potvrđuju da je dob kao socio-demografsko obilježje ujedno i razlikovno obilježje u odnosu na razinu socijalne distance, što je u skladu s istraživanjima predstavljenima u poglavlju 5.1. *Opis i definiranje problema istraživanja*. Pritom ipak treba naglasiti da se u ovom istraživanju dob ispitanika pokazala relevantnom za samo jednu kategoriju tražitelja azila, Kršćanin, što je vjerojatno rezultat ograničenja uzorka.



Slika 1. Socijalna distanca za kategoriju Kršćanin s obzirom na dob ispitanika

#### 5.9.2.2. Politička orijentacija

Nezavisna varijabla Politička orijentacija podijeljena je na četiri kategorije (opcije): lijevo, centar, desno, neopredijeljen. Provođenjem Kruskal-Wallis testa na ovoj nezavisnoj varijabli utvrđene su statistički značajne razlike ( $p < 0.01$  i  $p < 0.001$ ) u razini iskazane socijalne distance za sve kategorije tražitelja azila, osim za kategoriju Kršćanin. Kod kategorija Musliman i Roditelji s djecom  $p = 0.000$ , kod kategorija Državljanin Afganistana, Državljanin Iraka i Državljanin Irana  $p = 0.001$ , a kod kategorija Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji i Maloljetnik/dijete bez pratnje  $p = 0.002$ . Kod kategorije Državljanin Sirije  $p = 0.003$ , a kod kategorije Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji  $p = 0.005$ . Ono što se već na samom početku analize može reći jest da

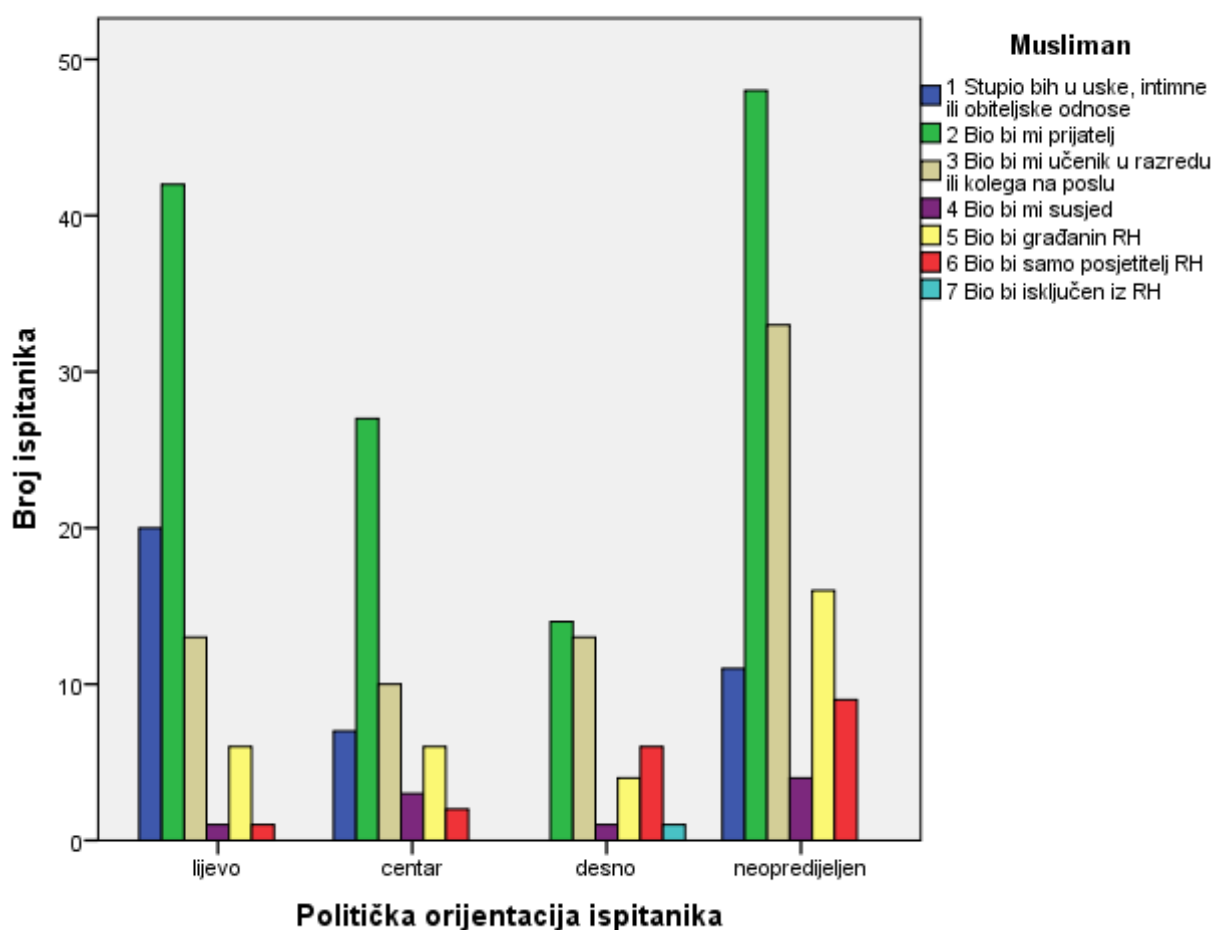
lijeva politička opcija nije za nijednu kategoriju tražitelja azila odabrala najdalju kategoriju odnosa, „7 Bio bi isključen iz RH“.

Unutar kategorije Državljanin Sirije, lijeva politička opcija najzastupljenija je u kategorijama odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ i „2 Bio bi mi prijatelj“ (39.3% i 37.6%), slijede ju neopredijeljeni (28.6% i 32.7%), a najmanje je zastupljena desna politička opcija (7.1% i 11.9%). Neopredijeljeni su najzastupljeniji kod kategorija odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“, „5 Bio bi građanin RH“ i „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ s dvostruko većim postotkom od druge po redu lijeve političke opcije. Politička opcija centra prednjači kod kategorije odnosa „4 Bio bi mi susjed“ s većinskih 75%, dok lijeva politička opcija nije nijednom odabrala tu kategoriju odnosa. Najudaljeniju kategoriju odnosa, „7 Bio bi isključen iz RH“, sveukupno je odabralo troje ispitanika, od toga dva neopredijeljena (66.7%) i jedan ispitanik iz desnog spektra (33.3%).

Sličan princip nalazi se i unutar sljedeće tri kategorije tražitelja azila: Državljanin Afganistana, Državljanin Iraka i Državljanin Irana. Lijevo politička opcija najzastupljenija je u prve dvije kategorije odnosa („1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ i „2 Bio bi mi prijatelj“), a zatim ju slijede neopredijeljeni. Situacija se obrće u kategoriji odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“, gdje su neopredijeljeni zastupljeni sa skoro pa dvostruko većim postotkom od lijeve političke orijentacije. Politička opcija centra i dalje je najzastupljenija kod kategorije odnosa „4 Bio bi mi susjed“, s time da kod kategorije tražitelja azila Državljanin Afganistana dijeli postotak s neopredijeljenima (36.4%). U zadnje tri kategorije odnosa („5 Bio bi građanin RH“, „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ i „7 Bio bi isključen iz RH“) uvjerljivo su najzastupljeniji neopredijeljeni. U kategoriji odnosa 7, neopredijeljene slijedi desna politička opcija, a njihova je međusobna razlika najvidljivija unutar kategorije Državljanin Irana, gdje se nalazi troje neopredijeljenih (75%) te jedan ispitanik desne političke opcije (25%). Kao i unutar kategorije Državljanin Sirije, i u ovim je kategorijama tražitelja azila desna politička opcija najmanje zastupljena u kategorijama odnosa 1, 2 i 3.

Unutar kategorije Musliman (vidi Sliku 2), u najbliskijoj kategoriji odnosa („1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“) značajno je veća zastupljenost lijeve

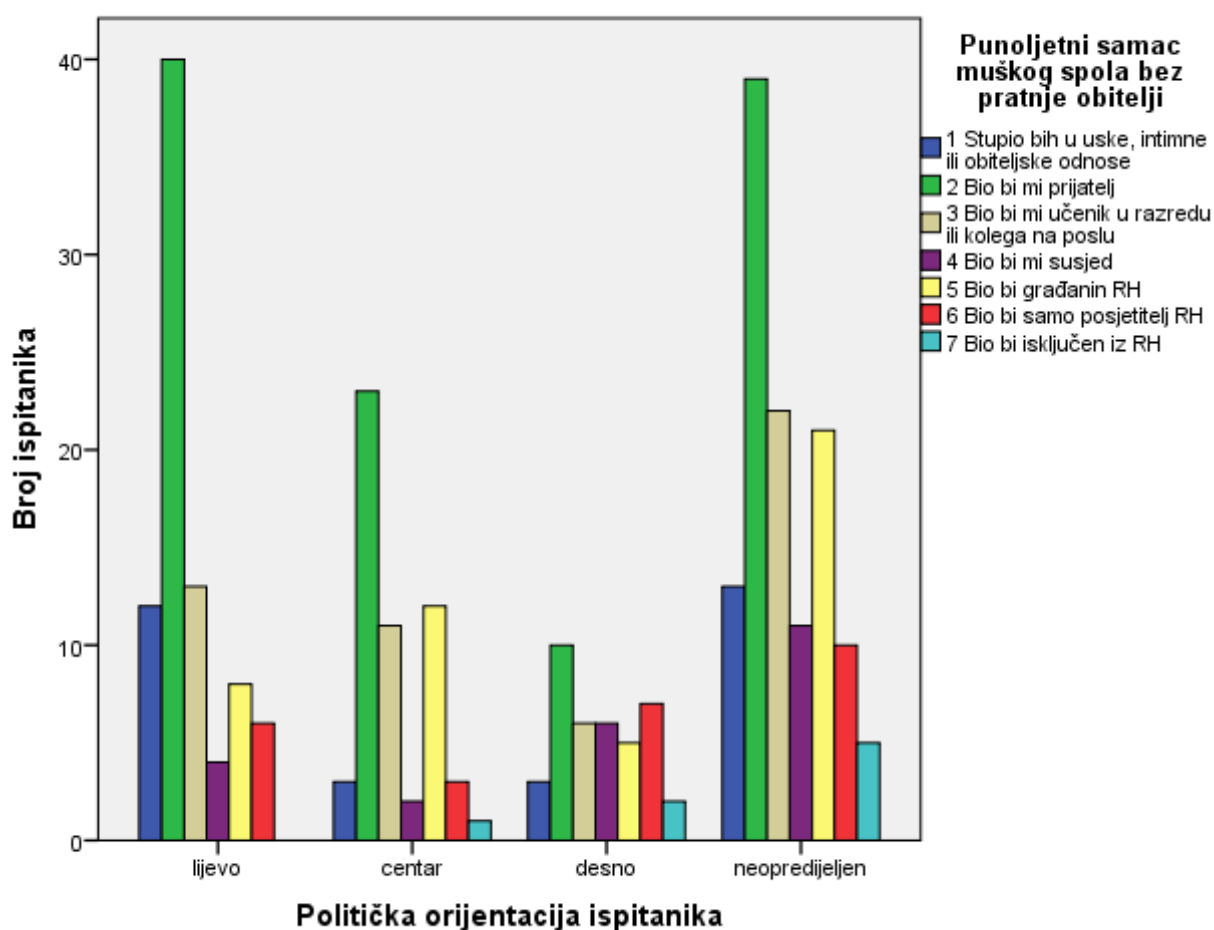
političke opcije (52.6%) u usporedbi s centrom (18.4%) i neopredijeljenima (28.9%), dok desna politička opcija uopće nije zastupljena. Neopredijeljeni su najzastupljeniji u kategoriji odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ s 36.6%, no odmah ih slijedi lijeva politička opcija sa 32.1%. Neopredijeljeni su značajno više zastupljeni nego bilo koja druga politička opcija u svim ostalim kategorijama odnosa, osim zadnje kategorije („7 Bio bi isključen iz RH“), koju je odabrao samo jedan ispitanik unutar desnog političkog spektra.



Slika 2. Socijalna distanca za kategoriju Musliman s obzirom na političku orijentaciju ispitanika

Unutar kategorije Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 3), lijeva politička opcija je najzastupljenija u kategoriji odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (35.7%), a odmah ju slijede neopredijeljeni (34.8%). Situacija je obrnuta za kategoriju odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“, gdje neopredijeljeni imaju malu prednost nad lijevom opcijom (41.9% naspram 38.7%). Kod preostalih kategorija odnosa, značajna je zastupljenost neopredijeljenih naspram svih ostalih političkih

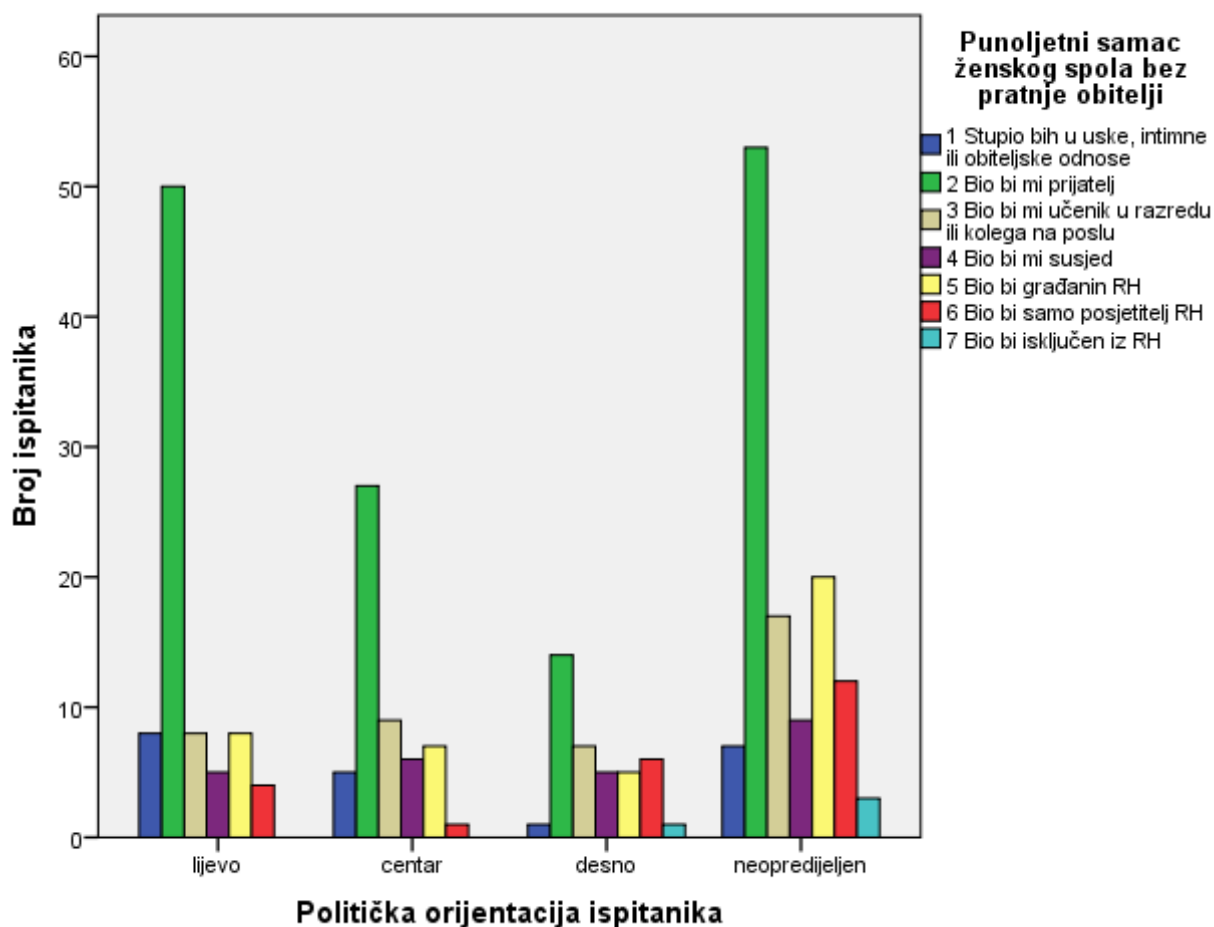
orijentacija. Lijeva politička opcija je druga po zastupljenosti u kategoriji odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“, dok centar zauzima to isto mjesto u kategoriji odnosa „5 Bio bi građanin RH“. Desna politička opcija nalazi se odmah iza neopredijeljenih u kategorijama odnosa „4 Bio bi mi susjed“, „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ i „7 Bio bi isključen iz RH“, dok je u ostalim kategorijama odnosa najmanje zastupljena.



Slika 3. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji s obzirom na političku orijentaciju ispitanika

Unutar kategorije Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 4), lijeva politička opcija nosi najveću zastupljenost u kategoriji odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ (38.1%), a slijede ju neopredijeljeni (33.3%). U svim ostalim kategorijama odnosa neopredijeljeni su najzastupljenija politička orijentacija. U kategorijama odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ i „4 Bio bi mi

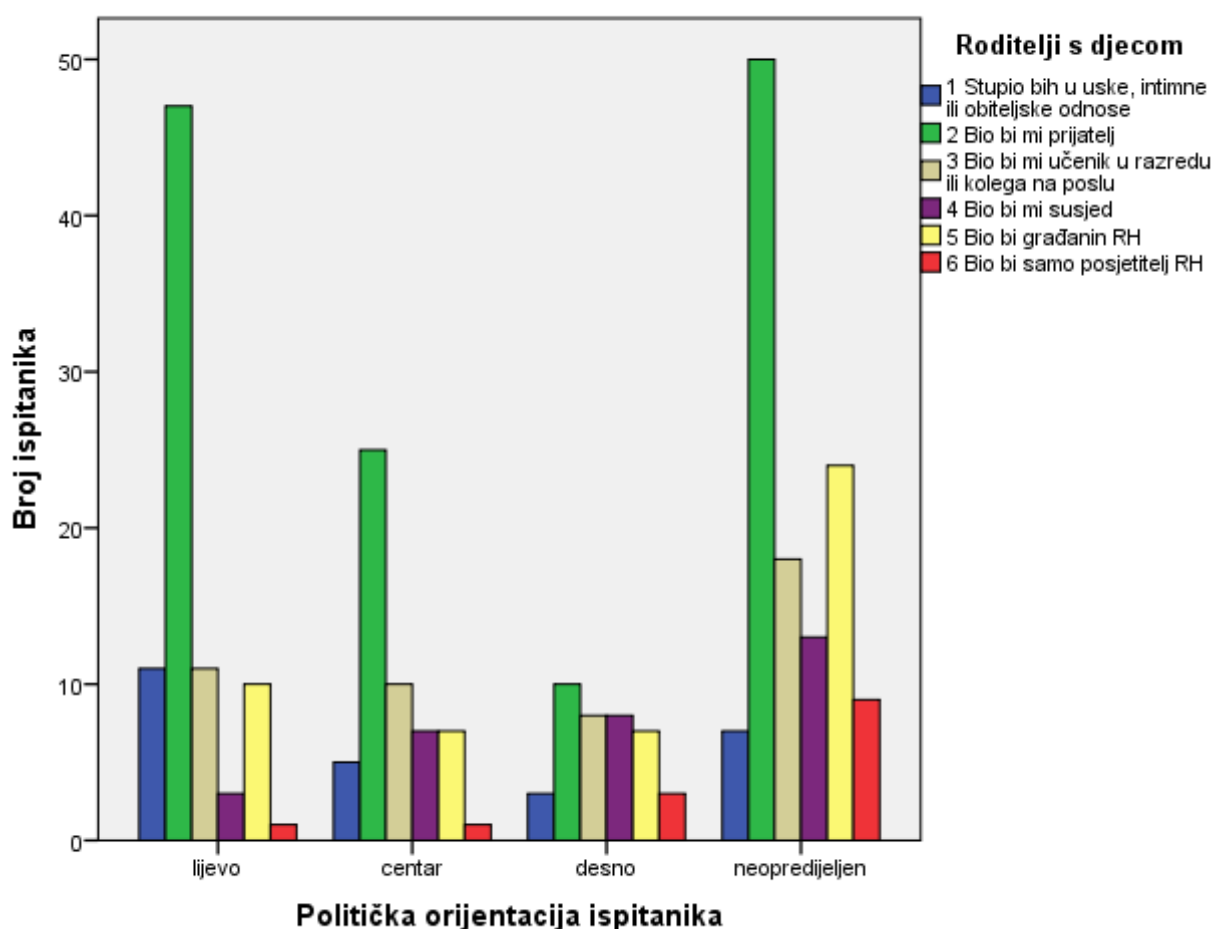
susjed“, odmah nakon neopredijeljenih, najzastupljeniji je centar. Istovremeno, on je najmanje zastupljen u kategoriji odnosa „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ (4.3% naspram 52.2% neopredijeljenih), a u kategoriji odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ nije uopće zastupljen. Desna politička opcija najmanje je zastupljena u svim kategorijama odnosa, osim u zadnje dvije (6 i 7), gdje se nalazi na drugom mjestu (26.2% naspram 52.2% neopredijeljenih, odnosno 25% naspram 75% neopredijeljenih).



Slika 4. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji s obzirom na političku orijentaciju ispitanika

Kategorija Roditelji s djecom (vidi Sliku 5) specifična je po tome što nijedna politička orijentacija unutar ove kategorije tražitelja azila nije odabrala kategoriju odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“. Lijeva politička opcija značajno je najbrojnija u kategoriji odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ (42.3%), a slijede ju neopredijeljeni (26.9%). U svim ostalim kategorijama odnosa najveću zastupljenost

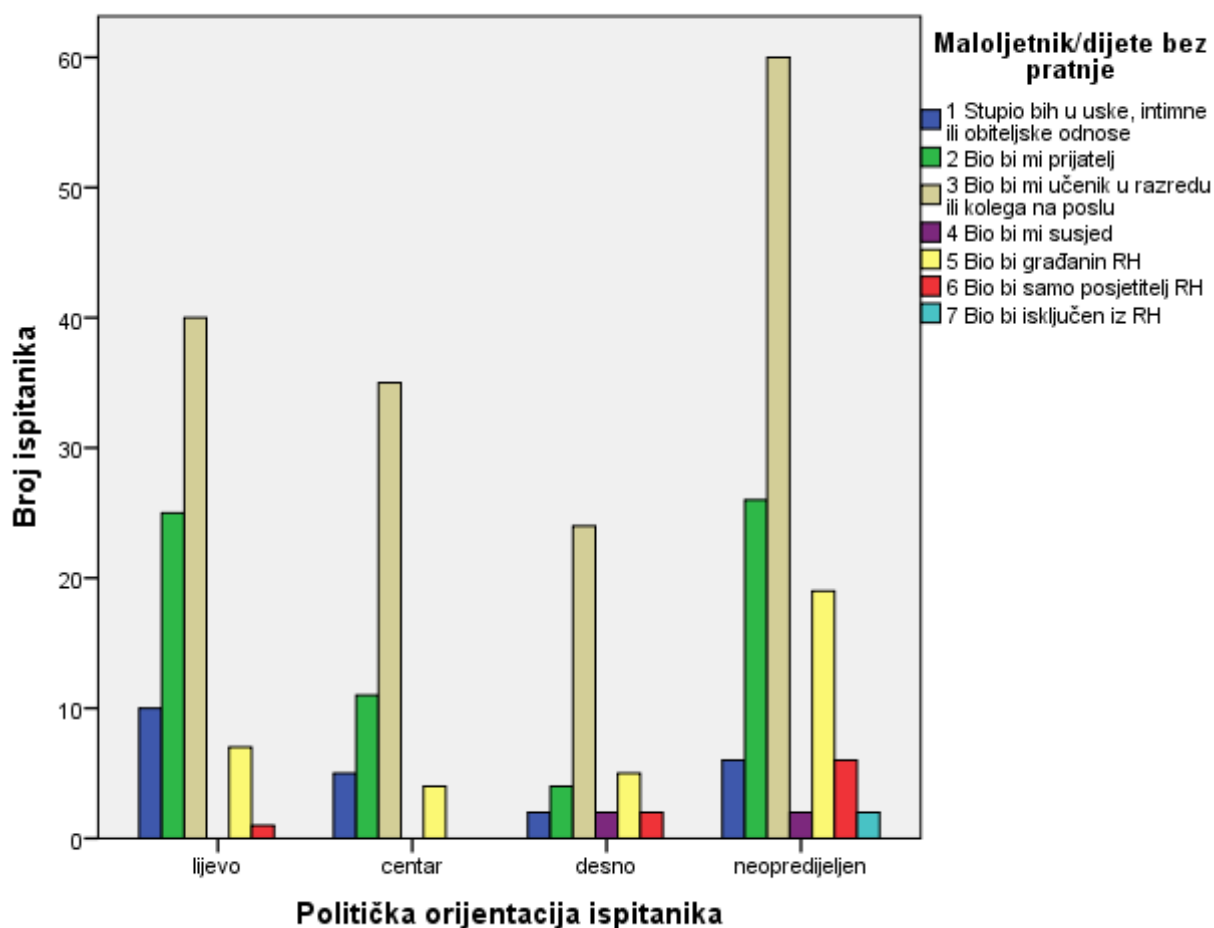
imaju neopredijeljeni. U kategorijama odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“, „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ i „5 Bio bi građanin RH“, odmah iza neopredijeljenih nalazi se lijeva politička opcija. Pritom je razlika između te dvije političke orijentacije najizraženija kod kategorije odnosa 5: 50% neopredijeljenih i 20.8% iz lijevog spektra. Desna politička opcija najmanje je zastupljena u kategorijama odnosa 1, 2, 3 i 5, dok se u kategorijama „4 Bio bi mi susjed“ i „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ nalazi odmah iza neopredijeljenih (41.9% neopredijeljenih naspram 25.8% desnog spektra te 64.3% neopredijeljenih naspram 21.4% desnog spektra).



Slika 5. Socijalna distanca za kategoriju Roditelji s djecom s obzirom na političku orijentaciju ispitanika

Sličan princip nalazi se i u posljednoj kategoriji tražitelja azila, Maloljetnik/dijete bez pratnje (vidi Sliku 6). U kategoriji odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske

veze“, značajno je veća zastupljenost lijeve političke opcije (43.5%), iza koje se nalaze neopredijeljeni (26.1%). Najmanje je zastupljena desna politička opcija (8.7%). U svim su ostalim kategorijama odnosa najzastupljeniji neopredijeljeni. Iza njih, u kategorijama odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“, „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ i „5 Bio bi građanin RH“, odmah slijedi lijeva politička opcija. U kategoriji odnosa „4 Bio bi mi susjed“, neopredijeljeni (50%) dijele prvo mjesto s desnom političkom opcijom (50%), dok lijevo i centar nisu uopće zastupljeni. Centar nije zastupljen ni u kategoriji odnosa „6 Bio bi samo posjetitelj RH“, gdje postotak neopredijeljenih iznosi čak 66.7%. Kategoriju odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ označila su samo dva ispitanika iz skupine neopredijeljenih.



Slika 6. Socijalna distanca za kategoriju Maloljetnik/dijete bez pratnje s obzirom na političku orijentaciju ispitanika



Kao i u prethodno spomenutim istraživanjima socijalne distance (vidi: 5.1. *Opis i definiranje problema istraživanja*), politička orijentacija se i u ovome istraživanju pokazala kao bitna nezavisna varijabla u odnosu na iskazanu razinu socijalne distance. Gledajući i usporednu komparaciju (*pairwise comparison*), kod svake se kategorije tražitelja azila statistički značajne razlike nalaze u odnosima „lijevo-neopredijeljen“ i „lijevo-desno“. Kod kategorije Musliman statistički značajne razlike nalaze se i u odnosu „centar-desno“. Pregledom nezavisne varijable Politička orijentacija možemo zaključiti da su lijeva politička opcija i neopredijeljeni najzastupljeniji u prve tri kategorije odnosa, koje možemo smatrati bliskim odnosima u usporedbi s preostalim kategorijama odnosa.

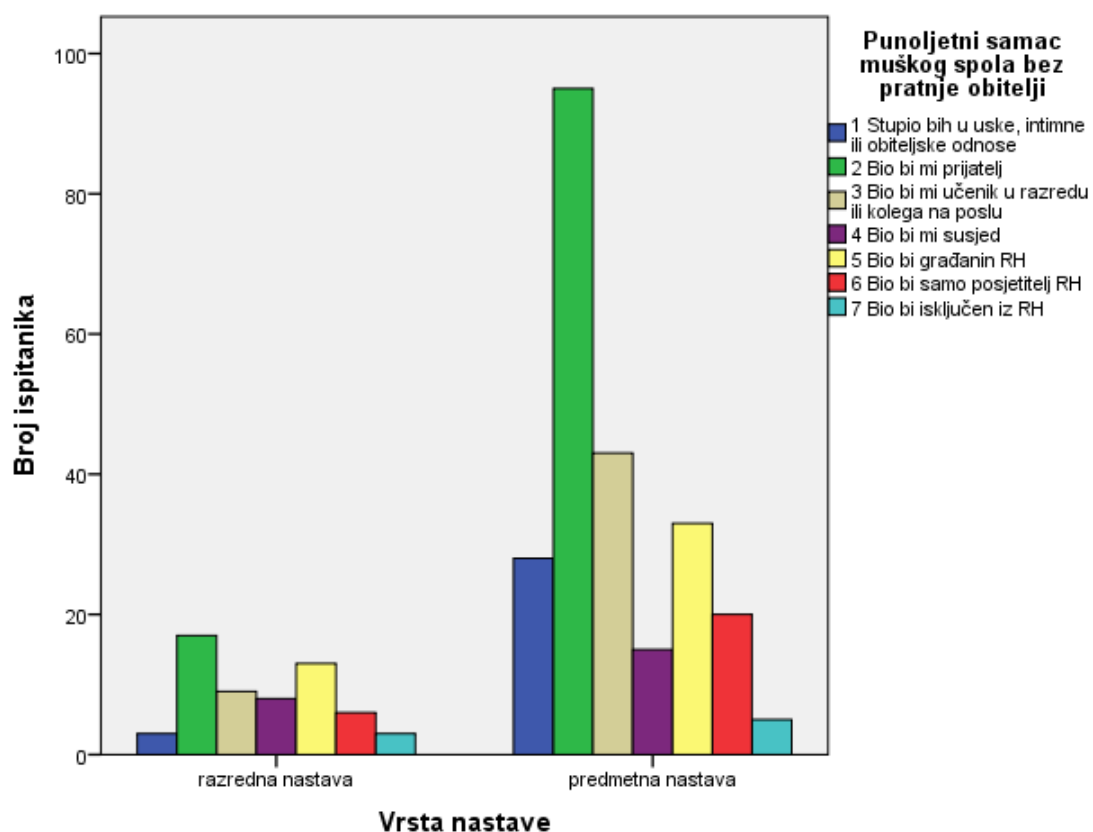
### 5.9.2.3. Vrsta nastave

Nezavisna varijabla Vrsta nastave podijeljena je na dvije kategorije: razredna nastava i predmetna nastava. Mann-Whitney testom utvrđene su statistički značajne razlike ( $p < 0.01$ ) u razini iskazane socijalne distance za dvije kategorije tražitelja azila u odnosu na vrstu nastave: Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji ( $p = 0.006$ ) i Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji ( $p = 0.009$ ).

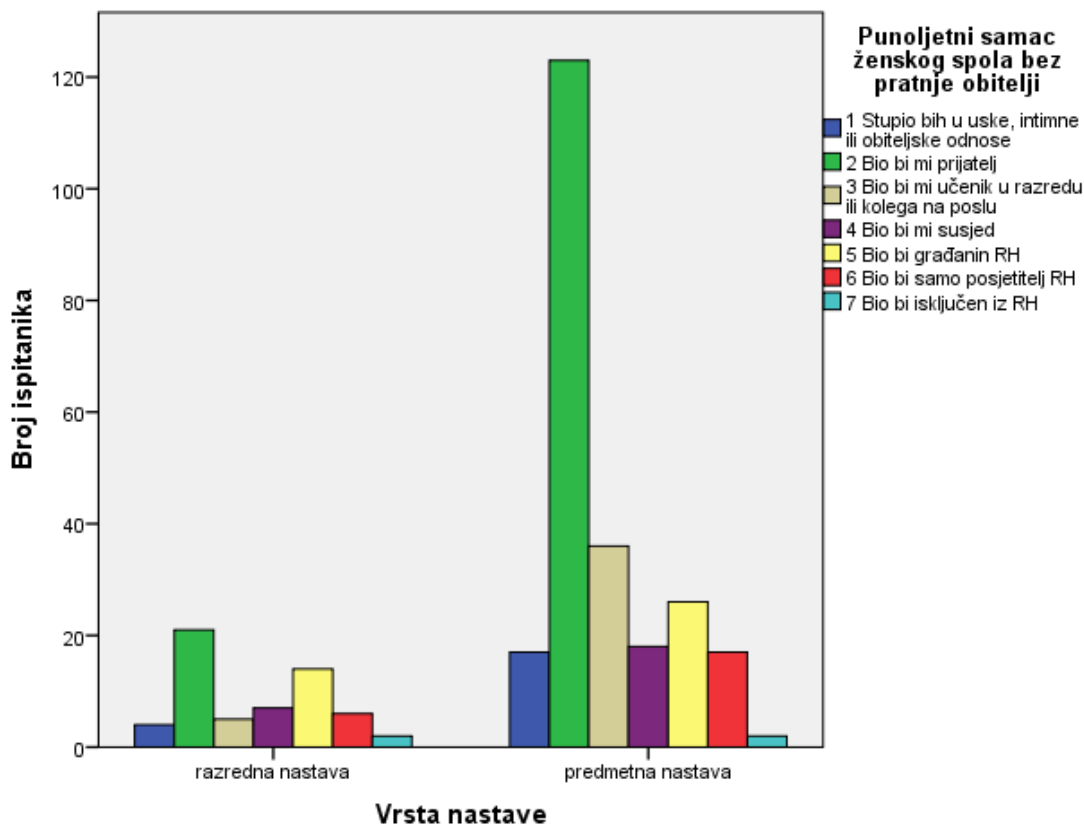
Unutar kategorije Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 7), najzastupljenija kategorija odnosa koju su birali nastavnici i razredne i predmetne nastave je kategorija „2 Bio bi mi prijatelj“ (28.8% ispitanika razredne i 39.7% ispitanika predmetne nastave). Sljedeća najzastupljenija kategorija odnosa unutar razredne nastave je kategorija „5 Bio bi građanin RH“ (22%), a unutar predmetne nastave kategorija „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (18%). Najmanje zastupljena kategorija odnosa u obje vrste nastave je kategorija „7 Bio bi isključen iz RH“: samo su tri ispitanika iz razredne (5.1%) te pet ispitanika iz predmetne nastave (2.1%) odabrali ovu kategoriju odnosa. Tri ispitanika iz kategorije razredne nastave (5.1%) odabrala su i najbližiju kategoriju odnosa, „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“, što je gotovo dvostruko manje naspram ispitanika iz kategorije predmetne nastave (11.7%).

Razlike unutar kategorije Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 8) dosta su slične onima iz prethodne kategorije. Tako kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ i ovdje ima najveću zastupljenost u odnosu na obje vrste nastave (35.6% ispitanika iz razredne i 51.5% ispitanika iz predmetne nastave). Unutar razredne nastave,

druga kategorija odnosa po zastupljenosti je kategorija „5 Bio bi građanin RH“ (23.7%), a unutar predmetne nastave kategorija „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (15.1%). Najmanje je zastupljena kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“, u kojoj su se obje vrste nastave jednako raspodjelile, odnosno obje su dvaput izabrale ovu kategoriju odnosa.



Slika 7. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji s obzirom na vrstu nastave



Slika 8. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji s obzirom na vrstu nastave

#### 5.9.2.4. Prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu i Ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila

Nezavisne varijable Prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu i Ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila odlučila sam obraditi u istom potpoglavlju budući da se obje varijable tiču jedne te iste skupine – tražitelja azila. Ove su varijable podijeljene na dvije kategorije, da i ne, u smislu „da, imam ili ne, nemam učenika-tražitelja azila u razredu“, odnosno „imam/nemam ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila“.

Mann-Whitney testom utvrđene su statistički značajne razlike ( $p < 0.05$ ) u razini iskazane socijalne distance kod nezavisne varijable Prisutnost učenika-tražitelja azila u razredu za kategoriju tražitelja azila Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji ( $p = 0.039$ ). Samo je petero ispitanika (1.7%) od njih 298 imalo učenika-tražitelja azila u razredu. Od njih pet, četvero ih je na skali socijalne distance za prethodno spomenutu

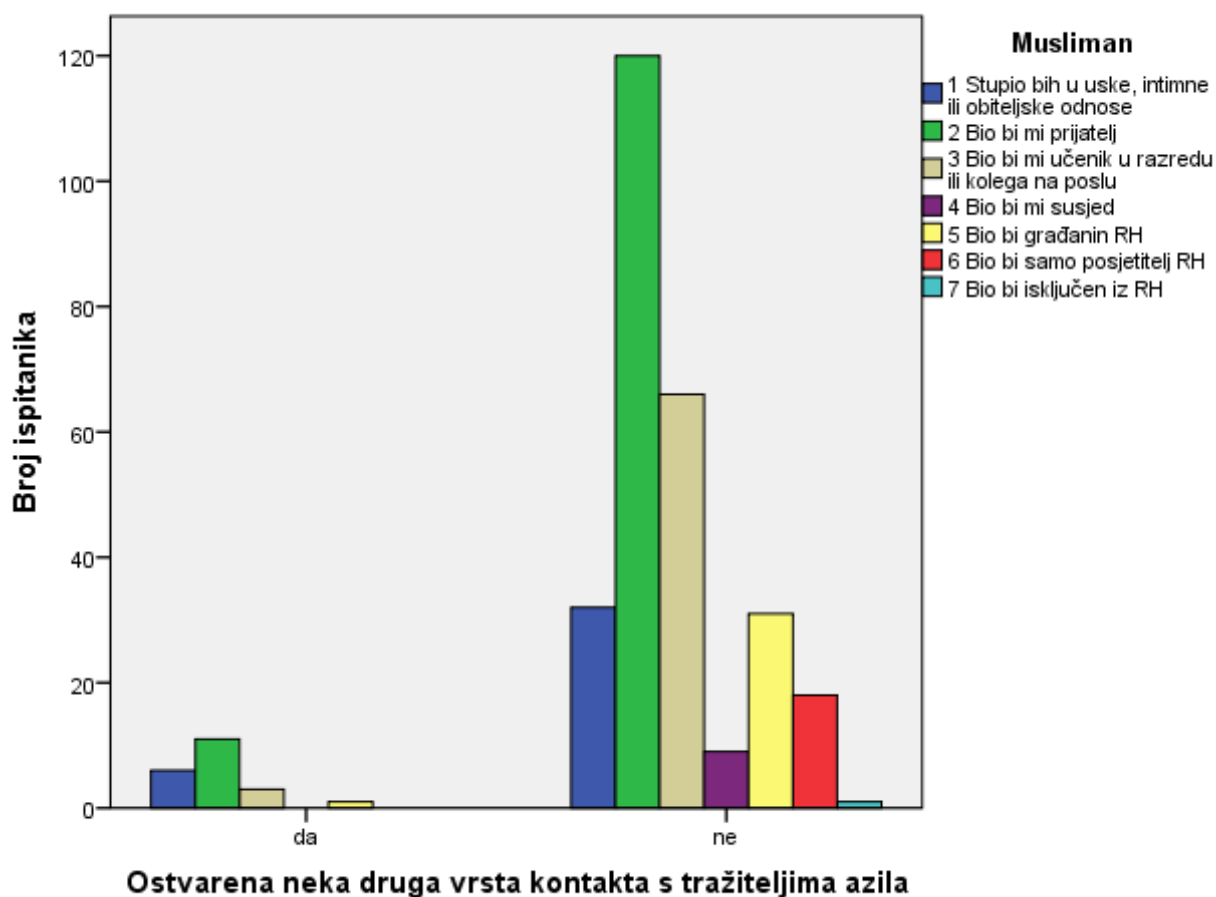
kategoriju tražitelja azila izabralo kategoriju odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“, dok je jedan ispitanik odabrao najbliskiju kategoriju odnosa, „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“. Što se tiče ispitanika koji nisu imali učenika-tražitelja azila u razredu, i kod njih je najzastupljenija kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (36.9%), a slijedi ju „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (17.7%). Najmanju zastupljenost ima kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“, sa 2.7% ispitanika koji nisu imali učenika-tražitelja azila u razredu.

Što se tiče nezavisne varijable Ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila, i na njoj je proveden Mann-Whitney test kojim su utvrđene statistički značajne razlike ( $p < 0.01$  i  $p < 0.005$ ) u razini iskazane socijalne distance za sve kategorije tražitelja azila osim kategorija Kršćanin i Maloljetnik/dijete bez pratnje. Statističke značajnosti po relevantnim kategorijama tražitelja azila su sljedeće: kategorije Državljanin Sirije i Državljanin Iraka  $p = 0.002$ , kategorija Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji  $p = 0.003$ , kategorije Državljanin Irana i Musliman  $p = 0.005$ , kategorija Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji  $p = 0.007$ , kategorija Državljanin Afganistana  $p = 0.008$ , kategorija Roditelji s djecom  $p = 0.029$ . Prije detaljnijeg uvida u statistički značajne razlike ostvarene kod ove nezavisne varijable, valja reći da je samo 21 ispitanik (7%) od ukupnog broja ispitanika ( $N=298$ ) ostvario neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila. Također, ta skupina ispitanika nije nijednom na skali socijalne distance odabrala kategoriju odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“.

U kategorijama tražitelja azila Državljanin Sirije, Državljanin Afganistana, Državljanin Iraka i Državljanin Irana mogu se uvidjeti sličnosti u raspodjeli statistički značajnih razlika. Ispitanici koji su ostvarili neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila značajno su više birali kategoriju odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (47.6% unutar Državljanin Sirije i 38.1% unutar ostalih spomenutih relevantnih kategorija tražitelja azila) te zatim kategoriju odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“, čiji postotak u svakoj od ove četiri kategorije iznosi 28.6%. U kategorijama „4 Bio bi mi susjed“ i „7 Bio bi isključen iz RH“ ispitanici koji su ostvarili neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila uopće nisu zastupljeni. Što se tiče skupine ispitanika koji nisu ostvarili neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila, najveća je zastupljenost kategorije odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (raspon od 30.3% do 33.9%), a slijedi

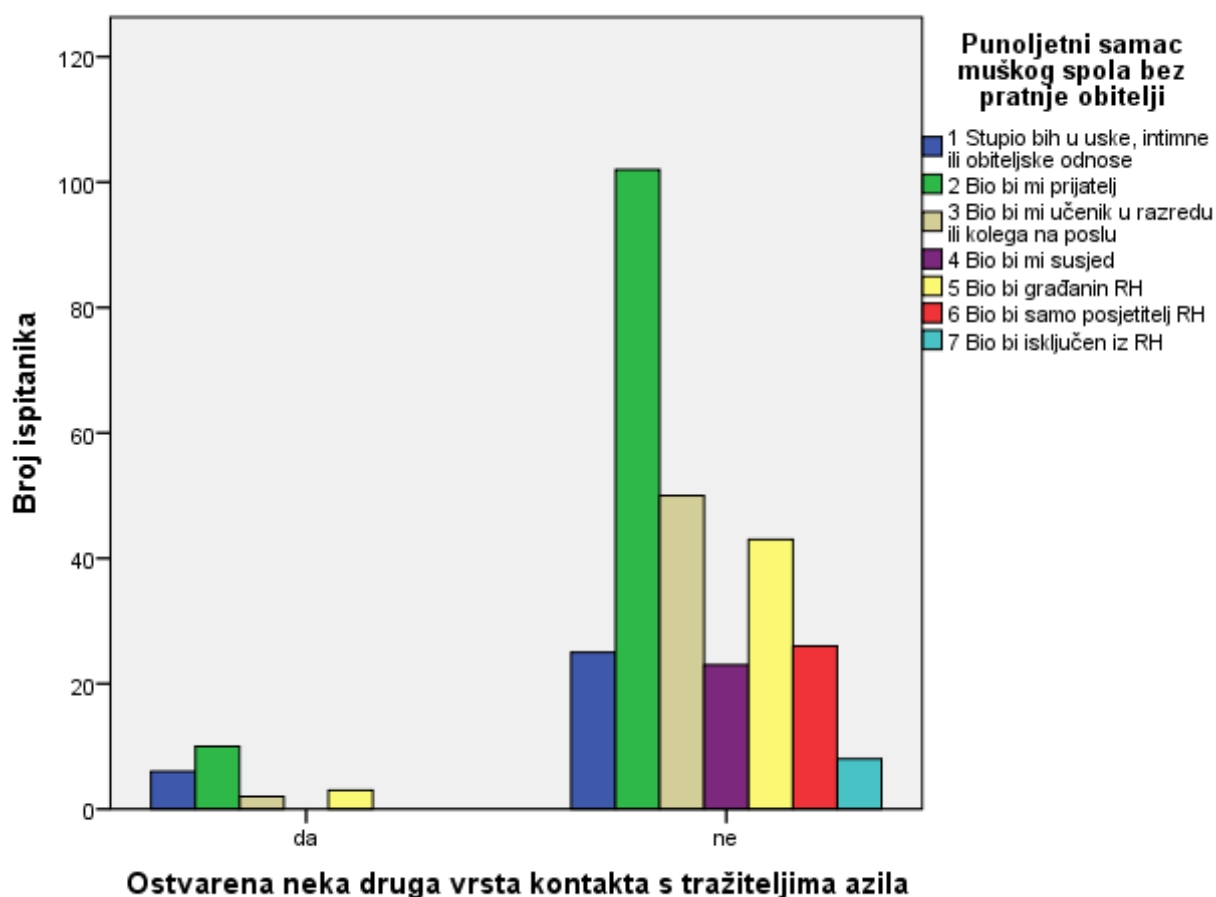
ju kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (raspon od 28.9% do 32.9%). Najmanje je zastupljena kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ (raspon od 1.1% do 2.5%).

Unutar kategorije Musliman (vidi Sliku 9), ispitanici koji su ostvarili neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila su i dalje najviše birali prve dvije kategorije odnosa („1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ i „2 Bio bi mi prijatelj“), a nisu nijednom birali kategorije odnosa „4 Bio bi mi susjed“, „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ i „7 Bio bi isključen iz RH“. Kod ispitanika koji nisu ostvarili neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ ima najveću zastupljenost (43.3%), a nakon nje slijedi kategorija odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (23.8%). Kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ najmanje je zastupljena, s tek jednim ispitanikom, odnosno .4%.



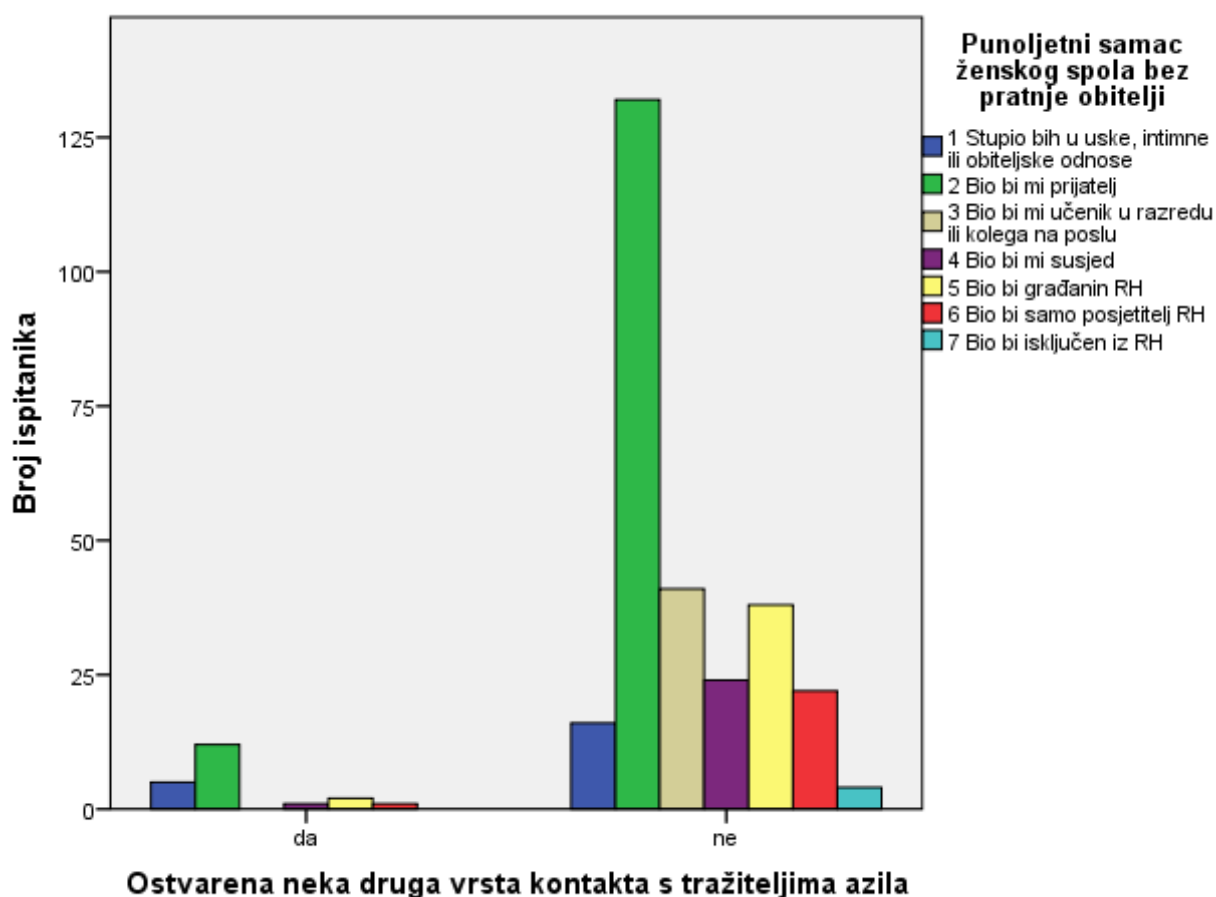
Slika 9. Socijalna distanca za kategoriju Musliman s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila

Razlike su vrlo slično raspoređene i unutar kategorije Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 10). Najzastupljenija kategorija odnosa kod oba dijela ispitanika je „2 Bio bi mi prijatelj“: 47.6% ispitanika koji su ostvarili neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila i 36.8% onih koji to nisu ostvarili. Kod dijela ispitanika koji su ostvarili neku drugu vrstu kontakta zatim slijedi kategorija odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ (28.6%), a kategorije odnosa „4 Bio bi mi susjed“, „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ i „7 Bio bi isključen iz RH“ nisu nijednom odabrane kao ni kod prethodne kategorije Muslimana. Kod ispitanika koji nisu ostvarili neku drugu vrstu kontakta, sljedeća najzastupljenija kategorija odnosa je „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (18.1%), a najmanje zastupljena kategorija odnosa je ona zadnja, „7 Bio bi isključen iz RH“ (2.9%).



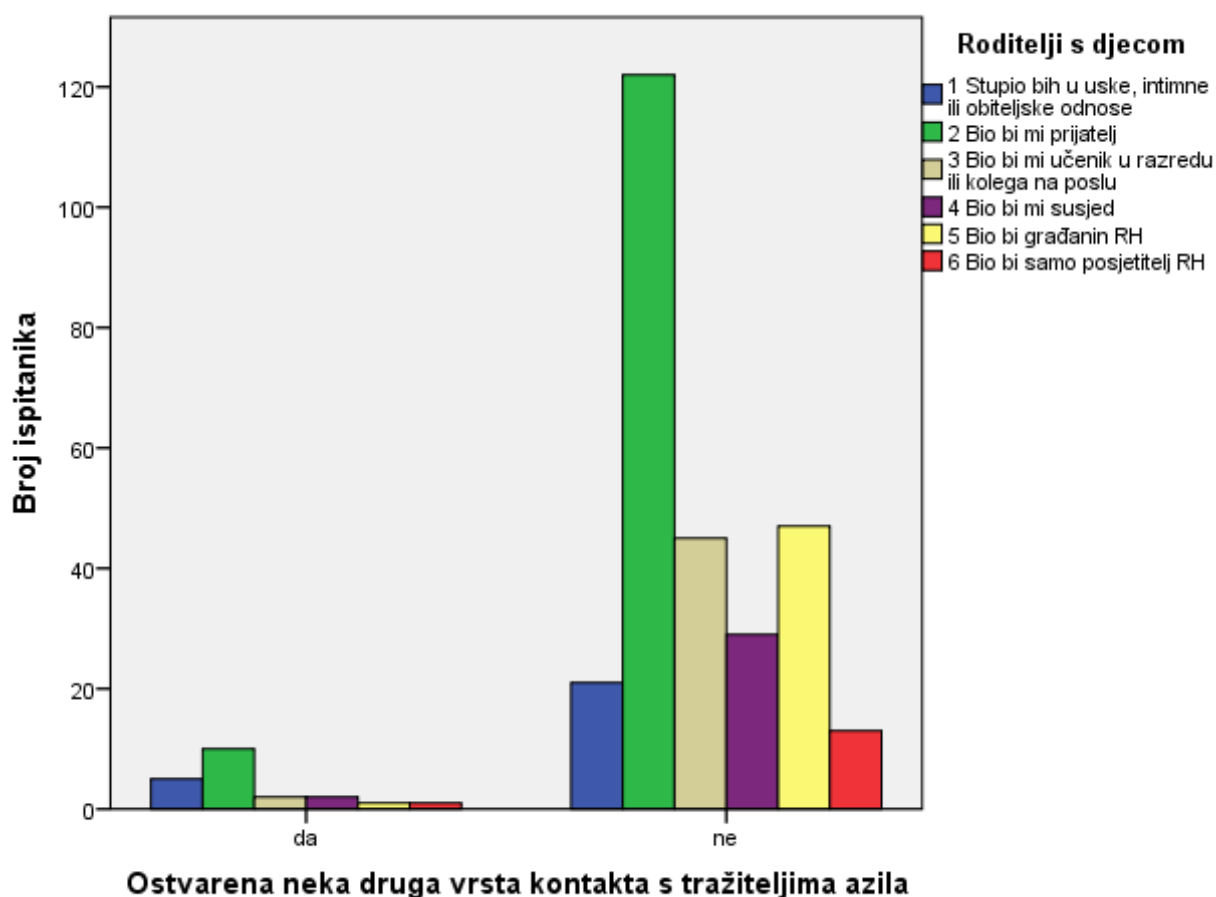
Slika 10. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila

Što se tiče kategorije Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 11), općenito značajno veću zastupljenost ima kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ od bilo koje druge kategorije: 47.6% ispitanika s ostvarenom nekom drugom vrstom kontakta te 36.8% ispitanika bez ostvarenog kontakta. Kod prve skupine ispitanika na drugom se mjestu nalazi kategorija odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ (23.8%), dok je na tom mjestu kod ispitanika bez ostvarenog kontakta kategorija odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (14.8%). Spomenuta kategorija odnosa 3 i kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ nisu uopće zastupljene kod skupine ispitanika s ostvarenom nekom drugom vrstom kontakta s tražiteljima azila. Najudaljenija kategorija odnosa (7) broji svega četiri ispitanika bez ostvarene neke druge vrste kontakta s tražiteljima azila (1.4%).



Slika 11. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila

U konačnici dolazimo i do kategorije Roditelji s djecom (vidi Sliku 12), koja je specifična jer nijedan ispitanik nije za nju odabrao kategoriju odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“. Gotovo je pola ispitanika sa i bez ostvarene neke druge vrste kontakta odabralo kategoriju odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ (47,6% ispitanika s ostvarenim kontaktom i 44% bez njega). Kod skupine ispitanika koji su ostvarili neku drugu vrstu kontakta, sljedeća najzastupljenija kategorija odnosa je „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ (23.8%), dok su najmanje zastupljene kategorije odnosa „5 Bio bi građanin RH“ i „6 Bio bi samo posjetitelj RH“, svaka sa po jednim ispitanikom. Kod skupine ispitanika bez ostvarene neke druge vrste kontakta s tražiteljima azila, druga najzastupljenija kategorija odnosa je kategorija „5 Bio bi građanin RH“ (17%), a najmanje je zastupljena kategorija odnosa „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ (4.7%).



Slika 12. Socijalna distanca za kategoriju Roditelji s djecom s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila



Ono što možemo općenito vidjeti kod nezavisne varijable Ostvarena neka druga vrsta kontakta s tražiteljima azila jest da ispitanici s ostvarenom nekom drugom vrstom kontakta s tražiteljima azila najčešće odabiru kategorije odnosa „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“ i „2 Bio bi mi prijatelj“, dok ispitanici bez ostvarenog kontakta najčešće biraju kategorije odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ i „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“. Dakle, obje su grupe ispitanika češće birali kategorije odnosa koje možemo smatrati bliskima. Ono u čemu se te dvije grupe razlikuju su frekvencije biranja viših kategorija odnosa, posebice kategorije „4 Bio bi mi susjed“ i „7 Bio bi isključen iz RH“. Ispitanici s ostvarenom nekom drugom vrstom kontakta s tražiteljima azila odabrali su kategoriju odnosa 4 samo za kategorije tražitelja azila Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji i Roditelji s djecom, dok kategoriju odnosa 7, koja je ujedno općenito najmanje zastupljena, nisu birali nijednom.

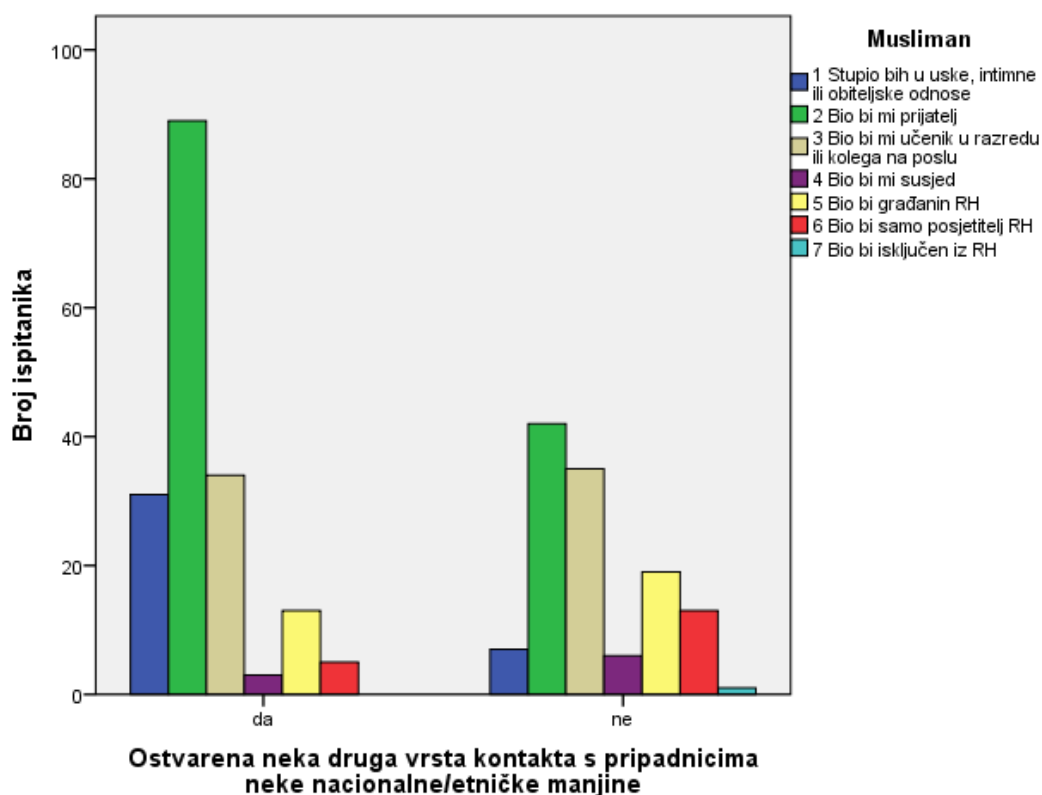
#### *5.9.2.5. Ostvarena neka druga vrsta kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine*

Postojanje neke druge vrste kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine posljednja je testirana nezavisna varijabla, podijeljena na dvije kategorije (da i ne) po uzoru na sličnu nezavisnu varijablu koja se tiče tražitelja azila. Kao i kod tražitelja azila, ostvaren kontakt s pripadnicima manjina pokazao se kao razlikovna nezavisna varijabla u odnosu na razinu iskazane socijalne distance. Mann-Whitney testom utvrđene su statistički značajne razlike ( $p < 0.01$  i  $p < 0.001$ ) za sve kategorije tražitelja azila: kod kategorije Maloljetnik/dijete bez pratnje  $p = 0.001$ , kod kategorije Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji  $p = 0.002$ , a kod kategorije Kršćanin  $p = 0.008$ . Kod svih ostalih kategorija tražitelja azila  $p = 0.000$ .

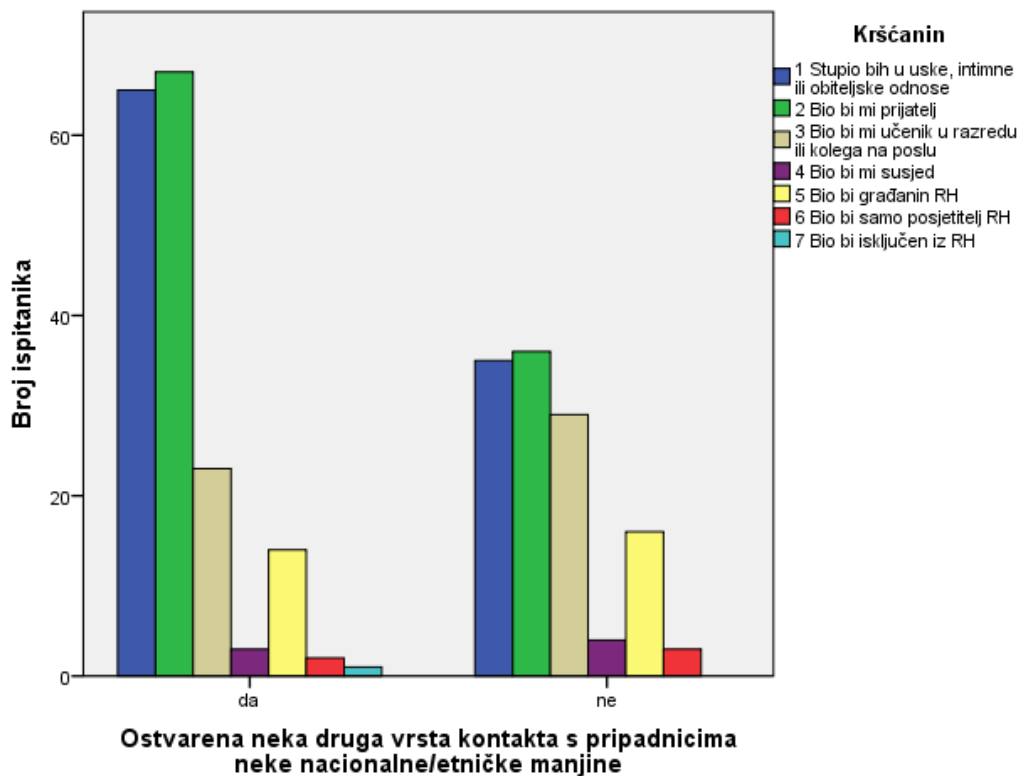
Unutar kategorije Državljanin Sirije, ispitanici koji imaju ostvaren kontakt s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine značajno su više zastupljeni u prve tri, bliske kategorije odnosa („1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“, „2 Bio bi mi prijatelj“ i „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“) od onih ispitanika koji taj kontakt nemaju. S druge strane, ispitanici koji nemaju ostvaren kontakt s pripadnicima manjina izražavaju puno veću zastupljenost u kategoriji odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ (raspon od 2.4% do 5.7%). Kategorije odnosa „4 Bio bi mi susjed“, „5 Bio bi građanin RH“ i „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ prilično su bliskih vrijednosti te se stoga

nalaze između navedena dva ekstrema. Identična se raspodjela dobiva i pregledom razlika unutar kategorija Državljanin Afganistana, Državljanin Iraka i Državljanin Irana.

Što se tiče dviju kategorija tražitelja azila prema vjerskom obilježju, Musliman (vidi Sliku 13) i Kršćanin (vidi Sliku 14), u obje je kategorije i kod obje skupine ispitanika najzastupljenija kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“. Sljedeća najzastupljenija kategorija odnosa bitno se razlikuje: unutar kategorije Musliman, druga po redu kategorija odnosa je „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“, dok isto mjesto u poretku unutar kategorije Kršćanin nosi najbližija kategorija odnosa, „1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“. Zanimljiva je i situacija s najmanje biranom kategorijom odnosa, „7 Bio bi isključen iz RH“, budući da je situacija u potpunosti obrnuta unutar ove dvije kategorije tražitelja azila. Naime, unutar kategorije Musliman, jedan je ispitanik bez ostvarenog kontakta s pripadnicima manjina odabrao kategoriju odnosa 7, dok je unutar kategorije Kršćanin jedan ispitanik s ostvarenim kontaktom s pripadnicima manjina odabrao spomenutu kategoriju odnosa.

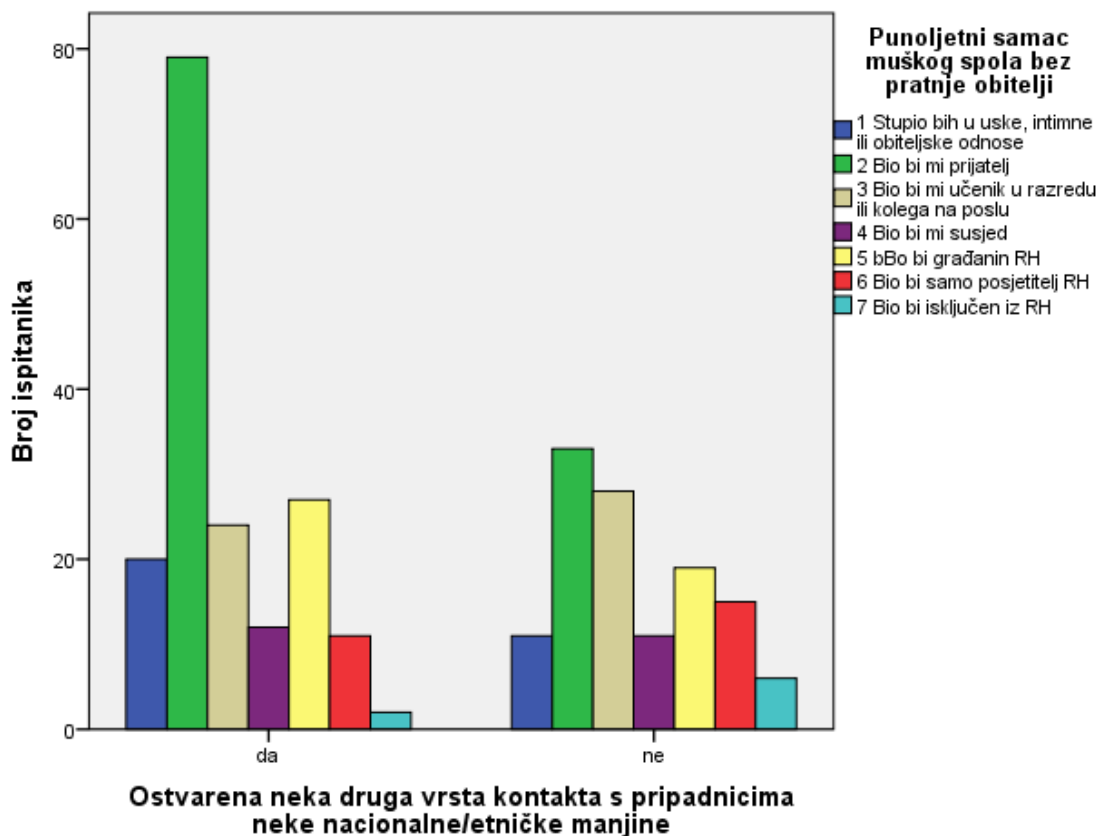


Slika 13. Socijalna distanca za kategoriju Musliman s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima manjina



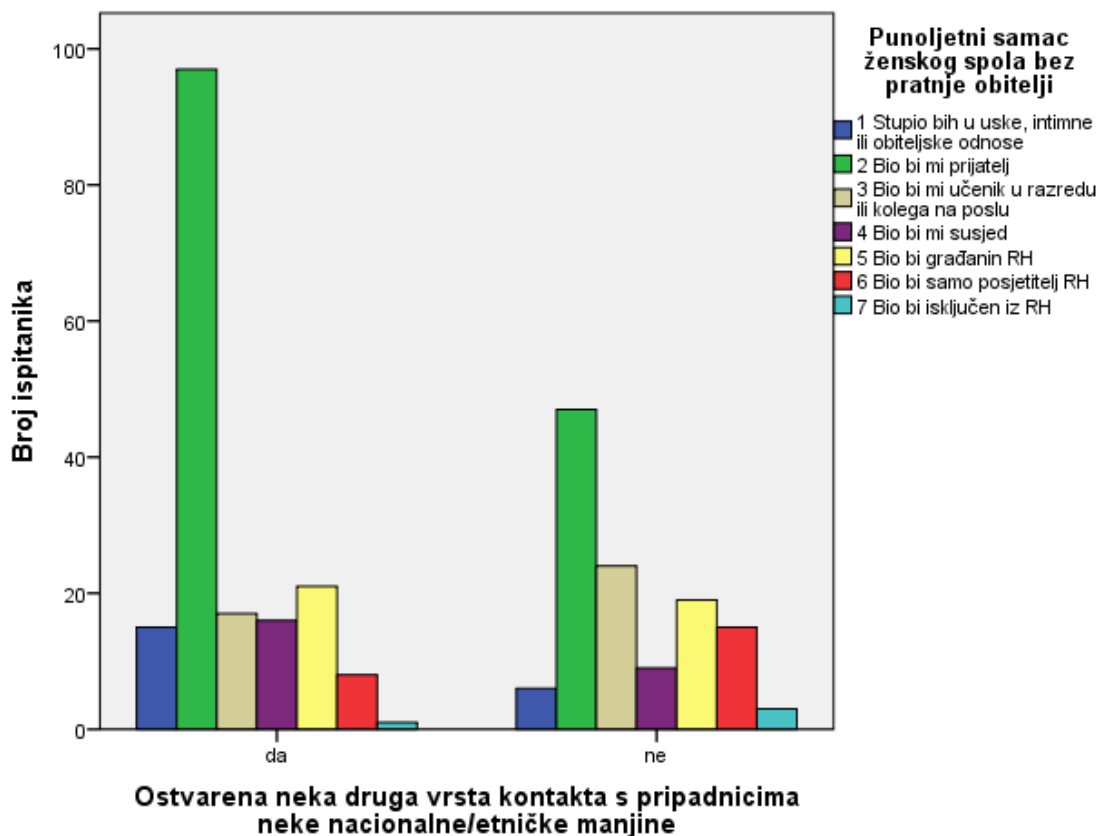
Slika 14. Socijalna distanca za kategoriju Kršćanin s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima manjina

Unutar kategorije Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 15), kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ značajno je veća kod dijela ispitanika s ostvarenim kontaktom s pripadnicima manjina (70.5%). Sljedeće po redu najzastupljenije kategorije odnosa razlikuju se ovisno o tome je li ostvarena neka druga vrsta kontakta s pripadnicima manjina. Kod ispitanika s ostvarenim kontaktom, zanimljivo je što je sljedeća najzastupljenija kategorija odnosa tek „5 Bio bi građanin RH“ (15.4%), dok je kod pripadnika bez ostvarenog kontakta sljedeća najzastupljenija kategorija bliža, „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (22.8%). Najmanje zastupljen odnos kod oba dijela ispitanika je, kao i dosad, posljednja kategorija odnosa, s time da je ipak dio ispitanika bez ostvarenog kontakta s pripadnicima manjina značajno brojniji (75%) u odnosu na one s ostvarenim kontaktom (25%).



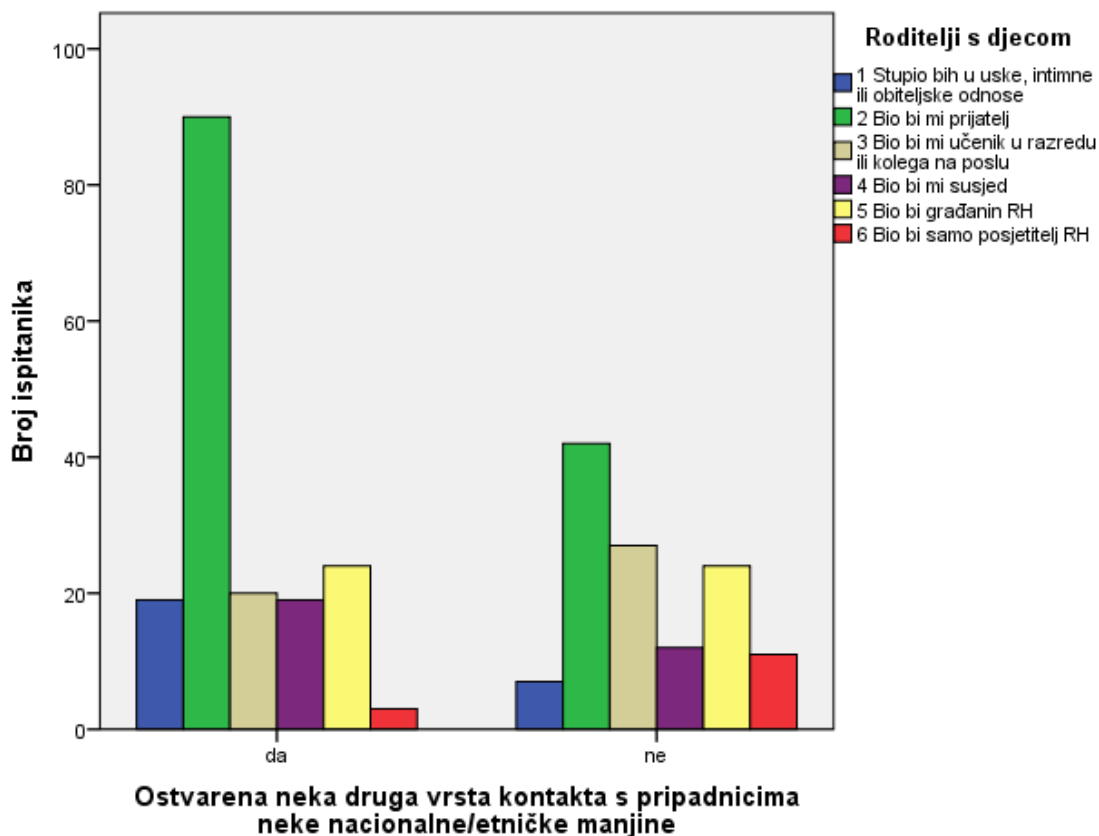
Slika 15. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima manjina

Kao i unutar prethodne kategorije tražitelja azila, kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ značajno je brojnija unutar kategorije Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji (vidi Sliku 16): 67.4% kod ispitanika s ostvarenim kontaktom te 32.6% kod ispitanika bez ostvarenog kontakta s pripadnicima manjina. Sljedeće po redu najzastupljenije kategorije odnosa također se razlikuju, kao i kod prethodne kategorije tražitelja azila, ovisno o ostvarenom kontaktu: kod pripadnika s ostvarenim kontaktom, druga je najzastupljenija kategorija odnosa „5 Bio bi građanin RH“ (12%), dok kod pripadnika bez ostvarenog kontakta to mjesto pripada kategoriji odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (19.5%). Najmanje zastupljen odnos kod svih ispitanika za ovu kategoriju tražitelja azila je i dalje posljednja kategorija odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“ (75% kod dijela ispitanika bez ostvarenog kontakta, 25% kod dijela ispitanika s ostvarenim kontaktom s pripadnicima manjina).



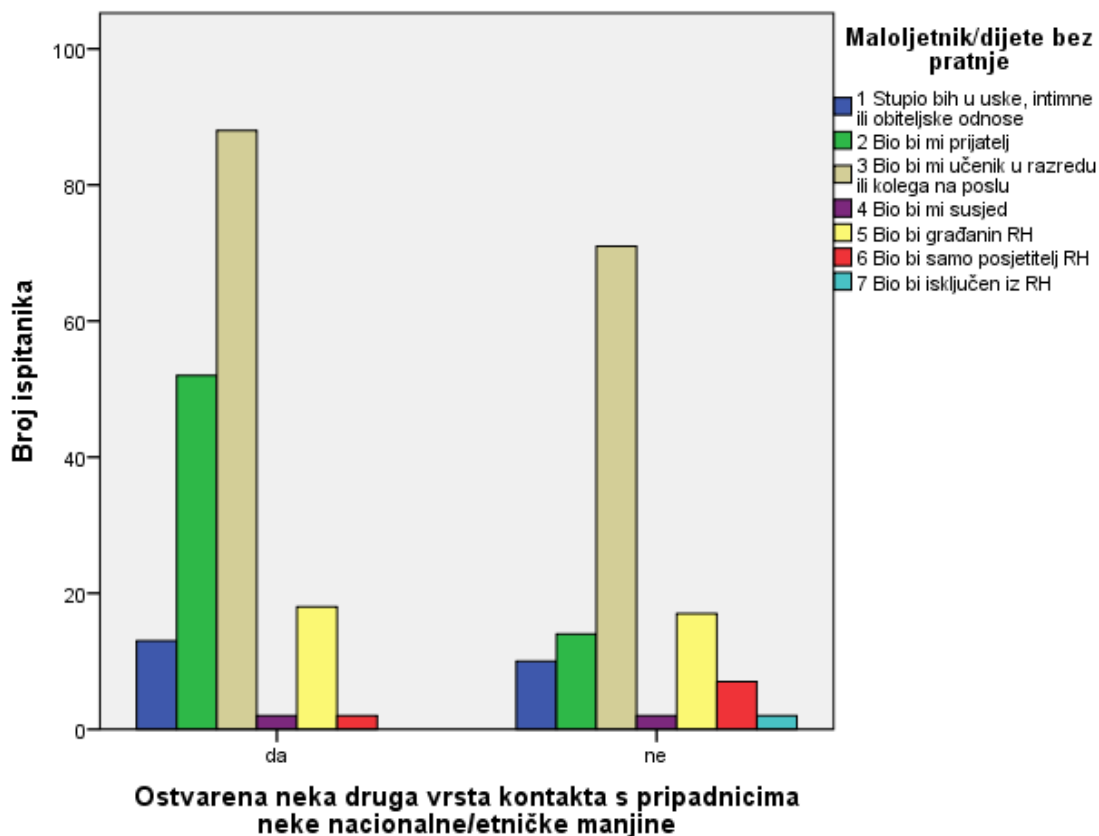
Slika 16. Socijalna distanca za kategoriju Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima manjina

Unutar kategorije Roditelji s djecom (vidi Sliku 17), značajno je najzastupljenija kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“, uz prevlast skupine ispitanika s ostvarenim kontaktom s pripadnicima manjina (68.2%). Kod iste skupine ispitanika slijedi kategorija odnosa „5 Bio bi građanin RH“ (13.7%), a zatim i kategorija odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (11.4%). Kod ispitanika bez ostvarenog kontakta s pripadnicima manjina, druga najzastupljenija kategorija odnosa je kategorija 3 (22%), koju zatim slijedi kategorija 5 (19.5%). Kod najbližije kategorije odnosa („1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose“), zanimljivo je što se ona drži solidnih srednjih vrijednosti unutar dijela ispitanika s ostvarenim kontaktom (10.9%), dok je istovremeno najmanje zastupljena kategorija odnosa kod dijela ispitanika bez ostvarenog kontakta (5.7%). Podsjećam da nijedan ispitanik nije odabrao kategoriju „7 Bio bi isključen iz RH“ unutar kategorije tražitelja azila Roditelji s djecom.



Slika 17. Socijalna distanca za kategoriju Roditelji s djecom s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima manjina

Kod posljednje kategorije tražitelja azila, Maloljetnik/dijete bez pratnje (vidi sliku 18), kod dijela ispitanika s ostvarenim kontaktom s pripadnicima manjina najzastupljenija je kategorija odnosa „3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu“ (50.3%), a zatim kategorija „2 Bio bi mi prijatelj“ (29.7%). Ako ne računamo kategoriju odnosa „7 Bio bi isključen iz RH“, koju nije odabrao nijedan ispitanik s ostvarenim kontaktom s pripadnicima manjina, najmanje zastupljene kategorije odnosa su „4 Bio bi mi susjed“ (1.1%) i „6 Bio bi samo posjetitelj RH“ (1.1%). Kod drugog dijela ispitanika, onog bez ostvarenog kontakta s pripadnicima manjina, također je najzastupljenija kategorija odnosa 3 (57.7%), no iza nje slijedi kategorija „5 Bio bi građanin RH“ (13.8%). Kategorija 7, koju je odabralo samo dvoje ispitanika bez ostvarenog kontakta, najmanje je zastupljena kategorija odnosa (1.6%) i u ovoj grupi ispitanika.



Slika 18. Socijalna distanca za kategoriju Maloljetnik/dijete bez pratnje s obzirom na ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima manjina

### 5.10. Rasprava

Prikazani rezultati istraživanja pružaju uvid u razinu socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila, kao i u neka obilježja nastavnika koja su se pokazala relevantnim razlikovnim obilježjima u odnosu na iskazanu razinu socijalne distance za neke od kategorija tražitelja azila. Time je prva hipoteza istraživanja potvrđena (1. Razina socijalne distance nastavnika prema skupini tražitelja azila je niska.), dok su druga i treća hipoteza odbačene (2. Ne postoje razlike u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na njihova socio-demografska obilježja. i 3. Ne postoje razlike u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na ostvareni kontakt s tražiteljima azila, odnosno s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina.).

Ovim se istraživanjem pokazalo da je socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila niska, odnosno da nastavnici iskazuju spremnost na stupanje u bliske odnose s cijelom tom skupinom. Budući da se skala socijalne distance u osnovi oslanja na predrasude i stereotipe pojedinca prema nekog grupi, ovaj nam rezultat sugerira da nastavnici ne gaje predrasude i stereotipe prema tražiteljima azila, ili barem ne one negativne koji bi narušili ljudske odnose i potaknuli socijalnu distanciranost. To može biti već zbog same informiranosti i osviještenosti nastavnika. Nastavnici su već prirodom svog posla orijentirani prema čovjeku, stoga interes za pitanje tražitelja azila ne bi uopće bio iznenađujuć, tim više što se djeca tražitelja azila priključuju odgojno-obrazovnom sustavu i time dolaze u neposredan kontakt s nastavnicima i odgojno-obrazovnim radom. U današnje globalno doba i doba internetskih medija, informacije su dostupnije nego ikad, a Europska izbjeglička kriza 2015. bila je itekako medijski popraćena. Ono što je pritom bilo bitno jest informacijska pismenost kako bi se pojedinac mogao snaći u moru informacija te razaznati one realne, utemeljene informacije od medijskog senzacionalizma. U medijima su se mogli vidjeti i pozitivni i negativni načini prikazivanja izbjeglica, što je moglo utjecati na općenitu sliku prema izbjeglicama, a time i prema tražiteljima azila. Osim medija, nastavnici su se mogli informirati putem raznih udruga i organizacija koje se bave pitanjem izbjeglica, ali i putem europskih i hrvatskih dokumenata koji se bave rješavanjem izbjegličke krize i povezanih pitanja, kao i integracije izbjeglica u odgojno-obrazovni sustav i neposredni nastavnikov rad. Također, tu je i nastavnikovo osobno i profesionalno životno iskustvo tijekom kojeg je moguća pojava ostvarenog kontakta s tražiteljima azila, ali i s manjinama koje dijele dosta zajedničkih karakteristika s prethodnom skupinom, kao što su manja zastupljenost u odnosu na dominantno stanovništvo u vidu nacionalnosti, kulture, religije i jezika. Zbog sličnosti tih dviju skupina, iskustvo s jednom skupinom moglo bi se prenijeti na stav i odnos prema drugoj skupini s kojom kontakt još nije nužno ostvaren. Upravo su kod tih ostvarenih kontakata s obje navedene skupine utvrđene statistički značajne razlike u odnosu na iskazanu razinu socijalne distance. Ispitanici koji su imali učenika-tražitelja azila u razredu te oni s ostvarenim kontaktom s tražiteljima azila općenito, odnosno s manjinama, općenito su skloniji ostvarivanju bliskijih odnosa s tim skupinama.

Socijalna distanca se često dovodi u vezu i s osjećajem prijete u raznim kontekstima (ekonomskom, sigurnosnom, kulturnom itd. ). Budući da je socijalna



distanca nastavnika prema tražiteljima azila niska, moglo bi se pretpostaviti da nastavnici ne doživljavaju tražitelje azila kao prijatnju. Mogući razlozi iza tog stava su naprimjer mišljenje da hrvatska gospodarska situacija ima puno veće probleme od tražitelja azila stoga oni ne bi bitno promijenili to stanje, zatim stav da je Hrvatska općenito relativno sigurna zemlja bez velikih sigurnosnih problema te činjenica da je hrvatsko društvo i dalje jako homogeno sa čvrsto utvrđenim kulturnim identitetom i načinom života. Napominjem da su ovo sve moguće pretpostavke te da bi ih bilo korisno konkretnije ispitati u nekim budućim istraživanjima.

U rezultatima skale socijalne distance moglo se primjetiti i nekoliko zanimljivosti. Među najčešćim nacionalnim pripadnostima tražitelja azila (Državljanin Sirije, Afganistana, Iraka i Irana), vidljivo je da su državljani Sirije poželjniji nego ostale nacionalnosti. Razlozi za to mogu biti višestruki. Jedan od njih može biti već sama povijesna i politička povezanost Sirije i Hrvatske. Zatim je tu i jedan čimbenik koji Siriju odvaja od ostalih navedenih država: Sirija ima najveći postotak kršćana dok su preostale države velikom većinom muslimanske. Ta činjenica može, u kulturnom smislu, predstavljati bitnu zajedničku karakteristiku koju dijele Sirija i Hrvatska. Sve ove stavke zapravo nam približavaju Siriju i Sirijce te to potencijalno pridonosi smanjivanju predrasuda i stereotipa, odnosno stvaranju pozitivnog stava prema njima. Afganistan, Irak i Iran i dalje ostaju daleke i egzotične zemlje s kojima ne možemo pronaći puno zajedničkih obilježja što se tiče socio-demografskih karakteristika.

Što se tiče kategorija tražitelja azila temeljenih na religijskom obilježju, nastavnici izražavaju manju socijalnu distancu prema kategoriji Kršćanin, što je i očekivano budući da se većina hrvatskog stanovništva izjašnjava upravo kao kršćanin i ta im je karakteristika puno bliža i poznatija od muslimanske vjeroispovijesti. Uz kategoriju Kršćanin veže se i jedna zanimljivost. Dob ispitanika pokazala se relevantnom za tu i samo tu kategoriju tražitelja azila, što je dosta neočekivano s obzirom da se radi o kategoriji koja je za našu populaciju bliska i poznatija. Statistički značajne razlike utvrđene su između ispitanika do 45 godina starosti te ispitanika starijih od 56 godina. Razlog tome mogu biti upravo različite životne faze u kojima se nalaze ti ispitanici, a koje obuhvaćaju različite razine razvijenosti obiteljske, prijateljske i profesionalne mreže. U tom je smislu razumljivo da ispitanici stariji od 56 godina nisu skloni stupanju u neke nove uske, intimne ili obiteljske odnose (kategorija odnosa 1). No, i dalje ostaje

zanimljivom činjenica da se dob pokazala relevantnom jedino za kategoriju Kršćanin, a razlog tome je vjerojatno mali broj ispitanika, odnosno nesrazmjer zastupljenosti svih dobnih skupina.

Politička orijentacija drugo je socio-demografsko obilježje kod kojeg su utvrđene razlike u odnosu na iskazanu socijalnu distancu nastavnika i to za sve kategorije tražitelja azila osim za kategoriju Kršćanin. Pritom se lijeva politička orijentacija i politički neopredijeljeni mogu okarakterizirati kao otvorenije skupine, spremnije na stupanje u bliskije kategorije odnosa. Suprotno od njih nalazi se desna politička opcija koja je najmanje zastupljena u bliskijim kategorijama odnosa. Uzimajući u obzir politički program današnje ljevice i desnice, ovakva raspodjela nije neobična. Lijeva se politička opcija općenito smatra otvorenijom po pitanju izbjeglica i migranata, često se zalažu za otvorene granice i potiču heterogenost društva. Desna se politička orijentacija pak često veže uz očuvanje tradicionalnih vrijednosti i društvenih postavki, što se može očitovati u težnji društvenoj homogenosti te zatvorenosti prema izbjeglicama i migrantima. Ono što je zanimljivo po pitanju političke orijentacije jest kategorija Maloljetnik/dijete bez pratnje. To je jedina kategorija u kojoj su ispitanici sve četiri političke orijentacije (ali i svi ispitanici u istraživanju) najviše odabirali istu kategoriju odnosa, „3 Bio bi mi učenik u razrednu ili kolega na poslu“. Za pretpostaviti je da uzrok tome leži u zanimanju ispitanika: radi se o nastavnicima osnovnih i srednjih škola koji neposredno rade upravo s ovom demografskom skupinom te je posljedično moguće da taj svoj profesionalni kontekst automatski prenose na sve maloljetnike i djecu, neovisno o njihovom statusu, podrijetlu itd.

Što se tiče demografski utemeljenih kategorija tražitelja azila, osim Maloljetnik/dijete bez pratnje spomenula bih i kategoriju Roditelji s djecom. Zanimljivo je da je to jedina kategorija tražitelja azila za koju nijedan ispitanik nije odabrao opciju isključenja iz zemlje, a za koju je kategorija odnosa „2 Bio bi mi prijatelj“ najčešće birana po svim relevantnim socio-demografskim obilježjima ispitanika (politička orijentacija i ostvareni kontakt s tražiteljima azila i s manjinama). Takav rezultat i nije toliko iznenađujuć ako se uzme u obzir da su roditelji s djecom i dalje najčešće tradicionalno shvaćeni kao temeljna društvena zajednica te su time i ispitanicima najbliskija demografska kategorija. Također, za pretpostaviti je da će roditeljima skrb o djeci biti

prioritet te će im to biti dodatna motivacija za integraciju u društvo, učenje jezika i ekonomsko doprinošenje.

Nakon promišljanja o samim rezultatima istraživanja, htjela sam ih sagledati i u kontekstu implikacija koje oni mogu imati na pedagoški odnos između nastavnika i učenika, oslanjajući se pritom primarno na perspektivu nastavnika.

Nastavnici se sustavno tokom svog školovanja i svog praktičnog iskustva susreću s raznovrsnim odgojno-obrazovnim scenarijima, bilo u kontekstu „odozgo“ (obrazovne politike, reforme, promjene zakona i propisa), bilo u svom neposrednom radnom kontekstu (različite škole i školske kulture, različit kolektiv, različiti razredi i razredno okruženje). Naime, u pedagoškom odnosu nastavnik-učenik, posebno se ističe različitost učenika s kojima se nastavnici susreću. Svaki je učenik različit od drugih već po samim svojim sposobnostima, interesima i karakteru. Zatim tu još postoji i različitost u smislu posebnih potreba, socio-ekonomskog statusa, obiteljskog konteksta itd. Prema tome, nastavnici se zapravo stalno susreću s raznim vrstama različitosti učenika te im prilagođavaju svoj rad, i to za njih ne bi trebala biti strana situacija. Tražitelji azila, tj. djeca tražitelja azila koja bivaju uključena u neposredan odgojno-obrazovni rad, se tako mogu smatrati još jednom vrstom različitosti koja je sastavni dio odgojno-obrazovnog rada i koja svakako nije nepremostiva. U takvoj prirodi njegova rada, nastavnik mora razvijati razne osobne i profesionalne kompetencije, među kojima se, u kontekstu ovoga rada, najviše ističe interkulturalna kompetencija. Ako uzmemo u obzir rezultate istraživanja te pretpostavku da su nastavnici osvješteni o pitanju tražitelja azila i njegovom odjeku u odgojno-obrazovnoj praksi, za pretpostaviti je da razvijaju i rade na svojoj interkulturalnoj kompetenciji i postavkama interkulturalnog obrazovanja. Interkulturalno kompetentni nastavnici su oni koji različitost smatraju bogatstvom i prilikom za učenje te ju sagledavaju iz perspektive jednakosti, oni koji teže kulturalnom obogaćivanju svog rada i učenika, oni koji su otvoreni i tolerantni. Razredno i učeće ozračje koje je pod takvim vodstvom potiče učenika na aktivnost, komunikaciju i suradnju, na uvažavanje drugih te na učenje o svijetu, ali i o sebi samome. U takvom okruženju u kojemu se nalaze i djeca tražitelja azila, učenici zajedno s nastavnikom mogu štošta naučiti od učenika-tražitelja azila, istovremeno ih podučavajući kulturali u koju su došli i olakšavajući im integraciju. U takvom okruženju profitiraju svi: učenici-tražitelji azila osjećaju se prihvaćenima u novoj sredini, što im zasigurno olakšava brojne prilagodbe koje moraju proći. Ostali se

učenici pak susreću s jezikom, religijom i kulturom drukčijim od svojih, što ih zapravo obogaćuje. Time se stvara sveopća pozitivna sinergija i razmjena znanja i iskustava pod budnim okom kompetentnog nastavnika. Naravno da se ta razmjena neće događati u istom obliku na svim obrazovnim razinama, no uvijek će biti prisutna i ići u korist svih sudionika.

Osim u neposrednome odgojno-obrazovnom radu s učenicima, implikacije rezultata istraživanja mogu se očitovati i na drugim instancama. Tako se nastavnici mogu angažirati u dijeljenju svojih iskustava koja su stekli s učenicima-tražiteljima azila, u predstavljanju i davanju primjera dobre prakse te u poticanju ostalih na djelovanje. Takve akcije nedvojbeno iziskuju mnogo energije i truda, no one mogu potaknuti ne samo pozitivne promjene u neposrednom školskom kolektivu i okruženju, nego posljedično i u cjelokupnom odgoju i obrazovanju te pitanju integracije djece tražitelja azila u odgojno-obrazovni sustav. Upravo u svemu navedenome leže temeljne preporuka za daljnje djelovanje: učenje o tražiteljima azila, izbjeglicama i njihovoj situaciji, razvijanje i implementiranje interkulturalizma u odgoju i obrazovanju te nadalje daljnje razvijanje sebe i svojih kompetencija kako bi se iste razvile i kod učenika i ostalih sudionika odgojno-obrazovnog sustava te time potaknule pozitivne promjene.

### *5.11. Ograničenja istraživanja*

Na samom kraju empirijskog dijela ovog rada valja spomenuti i ograničenja provedenog istraživanja.

Prvo će biti govora o ograničenjima vezanima za uzorak. U odnosu na populaciju, uzorak obuhvaćen istraživanjem relativno je mali, stoga bi bilo dobro proširiti ga kako bi postao reprezentativan te kako bi se dobiveni rezultati u tom slučaju mogli podići na razinu cijele populacije. To se može riješiti i produljivanjem vremenskog perioda provođenja istraživanja te diseminacijom istraživačkog instrumenta u više navrata. Također, kod uzorka je prisutna i neravnomjerna zastupljenost socio-demografskih obilježja što se očituje vrlo malim brojem ispitanika u pojedinim kategorijama. Bilo bi poželjno imati barem podjednaki broj ispitanika za svako socio-demografsko obilježje, odnosno podjednaku zastupljenost svih karakteristika ispitanika. Uz ograničenja uzorka može se povezati i pitanje autentičnosti odgovora. Naime, ispitivanje stavova uvijek je osjetljivo područje, a u konkretnom slučaju istraživanja kojeg sam provela može se

postaviti pitanje jesu li ispitanici davali odgovore koje smatraju društveno poželjnima i očekivanima ili su zaista davali autentične odgovore lišene takvih vanjskih utjecaja.

Osim ograničenja uzorka, prisutna su i ograničenja instrumenta i obrade podataka. Istraživački je instrument uključivao skale koje nisu bile podložne daljnjim testovima kako bi se točno utvrdili smjerovi utvrđenih statistički značajnih razlika, stoga sam se u analizi rezultata ograničila na iščitavanje frekvencija. Također, već sam odabir kvantitativne istraživačke paradigme za sobom povlači neka ograničenja. Iako nam kvantitativna paradigma daje mnogo korisnih podataka, bilo bi dobro proširiti ju i nadopuniti kvalitativnom paradigmom koja svojim podacima može dati dubinu i obuhvatiti i neke druge dimenzije od istraživačkog interesa koje nisu podložne brojčanom prikazu.

Posljednje ograničenje koje bih spomenula povezuje prethodna dva elementa, uzorak i instrument, a nazvala bih ga kontrolom provođenja istraživanja. Kako bi se izbjegle eventualne nedoumice i nerazumijevanje anketnog upitnika, upitnik je pisan na pažljiv i jasan način, no uvijek postoji mogućnost pojave slobodnih interpretacija od strane ispitanika. Budući da se istraživanje provodilo elektroničkim putem, ja kao ispitivač sam nužno bila odvojena od ispitanika, odnosno oni su bili prepušteni anketnom upitniku bez mogućnosti postavljanja pitanja i traženja dodatnih pojašnjenja. S druge strane, ovo ograničenje može imati i prednosti, u smislu da ja kao ispitivač nisam ni na koji način mogla utjecati na ispitanike.

## Zaključak

Polazišna točka ovoga rada bila je Europska izbjeglička kriza 2015. godine, koja predstavlja veliku društvenu promjenu na području Europe u recentnijoj povijesti. Ona ne samo da je otvorila brojna humanitarna i politička pitanja, nego i konkretnija pitanja smještaja, financiranja i integracije izbjeglica i tražitelja azila u (njima) novo društvo. To je pokrenulo lavinu dokumenata na razini Europske unije, ali i na razini Hrvatske, s ciljem da se reagira na novonastalu situaciju i urede migracijske politike i pitanje azila. Veliko pitanje unutar toga svega postalo je i pitanje integracije tražitelja azila u odgojno-obrazovni sustav. Time je Europska izbjeglička kriza postala i odgojno-obrazovno pitanje: pitanje učenja jezika, integracije u razredni odjel, prilagodbe nastavih sadržaja i metoda, načina vrednovanja itd.

I sama sam imala prilike izravno se susresti s tim pitanjima u odgojno-obrazovnoj praksi. Tijekom iskustva kao asistentica u nastavi učenicima-tražiteljima azila susrela sam se s brojnim praktičnim aspektima integracije tražitelja azila u odgojno-obrazovni sustav. Najviše sam vremena provodila u nastavi u razrednim odjelima s učenicima-tražiteljima azila te sam imala prilike vidjeti razne nastavnike i njihove pristupe tim učenicima. Ta su me dva aspekta, sama Europska izbjeglička kriza te moje iskustvo asistentice u nastavi, ponukala na razmišljanje o odnosu između nastavnika i tražitelja azila.

Taj sam odnos odlučila ispitati u jednoj njegovoj dimenziji, utvrđivanjem socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila. U skladu s time, predmet istraživanja ovoga rada je socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila. Cilj istraživanja bio je dvostruk: utvrditi razinu socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila te promisliti o dobivenim rezultatima u vidu implikacija za pedagoški odnos. Istraživanjem je utvrđeno da je iskazana razina socijalne distance nastavnika prema tražiteljima azila niska te je time potvrđena prva hipoteza. Također, utvrđeno je i postojanje razlika u iskazanoj razini socijalne distance nastavnika s obzirom na neka njihova socio-demografska obilježja te s obzirom na ostvareni kontakt s tražiteljima azila, odnosno s pripadnicima nacionalnih/etničkih manjina. Kod socio-demografskih obilježja, statistički značajne razlike utvrđene su kod dobi i političke orijentacije ispitanika te kod vrste nastave koju izvode. Što se tiče ostvarenog kontakta, razlike su utvrđene i kod

ostvarenog kontakta s tražiteljima azila i kod ostvarenog kontakta s pripadnicima manjina.

Postoji još puno prostora za produbiti temu odnosa nastavnika i tražitelja azila, a ključni nalazi ovog istraživanja mogu nam poslužiti kao mali doprinos njegovog proučavanja. Buduća istraživanja mogu, primjerice ispitati koji su ključni čimbenici u odnosu nastavnika prema učenicima-tražiteljima azila (jesu li to neke osobine ličnosti, profesionalne kompetencije, životno iskustvo i sl.) ili suprotan odnos, odnosno stav učenika-tražitelja azila prema nastavnicima. Također, istraživanja se mogu proširiti područjem te ispitati stvarno stanje integracije djece tražitelja azila u odgojno-obrazovni sustav na temelju višedimenzionalnih perspektiva (zakonodavstvo, nastavnici, stručna služba, asistenti u nastavi, ostali učenici u razredu). Općenito govoreći, svako od budućih istraživanja zasigurno će pridonijeti boljem razumijevanju odnosa tražitelja azila i sustava odgoja i obrazovanja, što je od neprocjenjive važnosti za daljnji razvoj i unapređivanje istog.

## Literatura

- Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D., Gregurović, M., Matić Bojić, J., Čuparić-Iljić, D. (2019) Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica. Zagreb: Vlada RH, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
- Apap, J., Radjenovic, A., Dobрева, A. (2019) *The migration issue*. Služba Europskog parlamenta za istraživanja, Europski parlament.
- Bagarić, Ž., Mandić, A. (2019) Istina, mediji i žilet-žica: migranti u hrvatskom medijskom krajoliku. *In Medias Res: časopis filozofije medija*, 8 (15), str. 2423-2443.
- Baričević, V., Koska, V. (2017) *Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Bartulović, M., Kušević, B. (2016) *Što je interkulturalno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Bašić, S. (2009) Dijete (učenik) kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11 (2), str. 27-43.
- Blažević Simić, A. (2011) Socijalna distanca hrvatskih srednjoškolaca prema etničkim i vjerskim skupinama. *Pedagogijska istraživanja*, 8 (1), str. 153-170.
- Bogardus, E. S. (1933) A Social Distance Scale. *Sociology and Social Research*, 17 (1933), str. 265-271.
- Bužinkić, E., Kranjec, J. (2012) *Integracijske politike i prakse u sustavu azila u RH*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Bužinkić, E., ur. (2017) *Policy brief: Uključivanje djece izbjeglica u hrvatski odgojno-obrazovni sustav*. GOOD Inicijativa.
- Bužinkić, E. (2018) *Preporuke školama i jedinicama lokalne i područne samouprave za uključivanje djece tražitelja azila i djece izbjeglica u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske*. GONG i GOOD Inicijativa.



- Caena, F. (2011) *Literature review: Teachers' core competences: requirements and development*. Europska komisija.
- Centar za mirovne studije (2016a) *Policy dokument Centra za mirovne studije: Smjernice za integraciju izbjeglica i iregularnih migranata u hrvatsko društvo*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Centar za mirovne studije (2016b) *Policy brief Centra za mirovne studije: Ne-funkcionalna integracija za izbjeglice: Što sve država nije učinila za izbjeglice?* Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2018) *Research Methods in Education*. London, New York: Routledge.
- Ćuća, A. (2017) Iskustva obrazovanja djece iz prihvatilišta za tražitelje azila u Kutini. U: Bračulj, A., Bužinkić, E., ur., *Mladi o mladima: 8. bilten studija o mladima za mlade*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske, str. 15-21.
- Dryden-Peterson, S. (2015) *The Educational Experiences of Refugee Children in Countries of First Asylum*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Dorđević, I. (2014) Interkulturalnost. U: Zenzerović, Šloser, I., ur. *Znam, razmišljam, sudjelujem. Priručnik za nastavnike: Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja*. 2. izdanje. Zagreb: Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske, str. 51-57.
- Edwards, A. (2015) *Seven factors behind movement of Syrian refugees to Europe* [online]. UNHCR. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/news/briefing/2015/9/560523f26/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe.html> [10. travnja 2020.]
- Edwards, A. (2016) *UNHCR viewpoint: "Refugee" or "migrant" – Which is right?* [online]. UNHCR. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> [10. travnja 2020.]
- Europska komisija (2011) *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the*

*Committee of the Regions: European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals*. Bruxelles: Europska komisija.

Europska komisija (2013) *Supporting teacher competence development: for better learning outcomes*. Europska komisija.

Europska komisija (2014) *Zajednički europski sustav azila*. Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije.

Europska komisija (2015) *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A European Agenda on Migration*. Bruxelles: Europska komisija.

Europska komisija (2016) *Komunikacija komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija: Akcijski plan za integraciju državljana trećih zemalja*. Strasbourg: Europska komisija.

Europski parlament (2006) *Cjeloživotno učenje – ključne kompetencije* [online]. Europski parlament i Vijeće. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11090> [8. svibnja 2020]

Europski parlament (2019a) *Odgovor EU-a na migrantski izazov* [online]. Europski parlament. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/priorities/migracije/20170629STO78629/odgovor-eu-a-na-migrantski-izazov> [10. travnja 2020.]

Europski parlament (2019b) *Zajednički europski sustav azila* [online]. Europski parlament. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20170627STO78418/zajednicki-europski-sustav-azila> [10. travnja 2020.]

Fetzer, J. S. (2011) *The Evolution of Public Attitudes toward Immigration in Europe and the United States, 2000-2010*. San Domenico di Fiesole: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Finney, N. (2005) *Key issues: Public opinion on asylum and refugee issues*. ICAR.

- Frontex. *Migratory Routes: Eastern Mediterranean Route* [online]. Frontex – Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Dostupno na: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/> [10. travnja 2020.]
- Frontex. *Migratory Routes: Western Balkan Route* [online]. Frontex – Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Dostupno na: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-balkan-route/> [10. travnja 2020.]
- Gregurović, M., Kuti, S., Župarić-Iljić, D. (2016) Attitudes towards Immigrant Workers and Asylum Seekers in Eastern Croatia: Dimensions, Determinants and Differences. *Migracijske i etničke teme*, 32 (1), str. 91-122.
- Hainmueller, J., Hiscox, M. J. (2007) Educated Preferences: Explaining Attitudes Towards Immigration in Europe. *International Organization*, 2007 (61), str. 399-442.
- Hainmueller, J., Hopkins, D. J. (2014) Public Attitudes Toward Immigration. *Annual Review of Political Science*, 2014 (17), str. 225-249.
- Hellwig, T., Sinno, A. (2016) Different groups, different threats: public attitudes towards immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2016, str. 1-20.
- Hrvatić, N. (2018) Interkulturalne kompetencije i europske vrijednosti. U: Hrvatić, N., ur. *Interkulturalne kompetencije i europske vrijednosti*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za pedagogiju/Zavod za pedagogiju, str. 197-207.
- Hrvatski pravni centar (2016a) *Odabrane teme iz područja azila i migracija: Okvir za integraciju izbjeglica u hrvatsko društvo*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.
- Hrvatski pravni centar (2016b) *Hrvatski sustav azila u 2015. – nacionalni izvještaj*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.
- Hrvatski pravni centar (2017) *Hrvatski sustav azila u 2016. – nacionalni izvještaj*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.
- Hrvatski pravni centar (2019) *Hrvatski sustav azila u 2018. – nacionalni izvještaj*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.

- Juul, J., Jensen, H. (2010) *Od poslušnosti do odgovornosti: kompetencija u pedagoškim odnosima*. Zagreb: Pelago.
- Jurčić, M. (2014) Kompetentnost nastavnika – pedagoške i didaktičke dimenzije. *Pedagogijska istraživanja*, 11 (1), str. 77-93.
- Koc, Y., Anderson, J. R. (2018) Social Distance toward Syrian Refugees: The Role of Intergroup Anxiety in Facilitating Positive Relations. *Journal of Social Issues*, 74 (4), str. 790-811.
- Konvencija o pravima djeteta* (2001). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Markočić Dekanić, A., Gregurović, M., Batur, M. (2020.) *TALIS 2018: Učitelji, nastavnici i ravnatelji – cijenjeni stručnjaci. Međunarodno istraživanje učenja i poučavanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Medlobi, M., Čepo, D. (2018) Stavovi korisnika društvenih mreža o izbjeglicama i tražiteljima azila: post festum tzv. izbjegličke krize. *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike*, 8 (1-2), str. 41-69.
- Ministarstvo unutarnjih poslova. *Statistika: Tražitelji međunarodne zaštite* [online]. Republika Hrvatska: Ministarstvo unutarnjih poslova. Dostupno na: <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-trazitelji-medjunarodne-zastite/283234> [10. travnja 2020.]
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2011) *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2017a) *Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje: prijedlog nakon javne rasprave*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2017b) *Nacionalni kurikulum za gimnazijsko obrazovanje: prijedlog nakon javne rasprave*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2017c) *Nacionalni kurikulum umjetničko obrazovanje: prijedlog nakon javne rasprave*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2018) *Nacionalni kurikulum strukovno obrazovanje*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- Mrnjauš, K. (2013) Interkulturalnost u praksi – socijalna distanca prema „drugacijima“. *Pedagoška istraživanja*, 10 (2), str. 309-325.
- Narodne novine (79/07, 88/10, 143/13) *Zakon o azilu*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19) *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (129/2009) *Odluka o programu hrvatskog jezika, povijesti i kulture za tražitelje azila i azilante*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (94/2010) *Pravilnik o normi rada nastavnika u srednjoškolskoj ustanovi*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (130/11, 74/13, 69/17, 46/18 i 53/20) *Zakon o strancima*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (151/2011) *Odluka o programu hrvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju hrvatski jezik*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (15/2013) *Pravilnik o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostatno znaju hrvatski jezik i nastave materinskoga jezika i kulture države podrijetla učenika*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (34/2014) *Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Narodne novine (70/15, 127/17) *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti* [online]. Zagreb: Narodne novine d.d.
- OECD (2009) *Creating Effective Teaching and Learning Environments: first results from TALIS*. Paris: OECD.

- Odbor za vanjske poslove, izvjestiteljica Vergiat M.-C. (2016) *Izvešće o ljudskim pravima i migracijama u trećim zemljama (2015/2316(INI))*. Europski parlament.
- Peters, M. A., Besley, T. (2015) The Refugee Crisis and The Right to Political Asylum. *Educational Philosophy and Theory*, 47 (13-14), str. 1367-1374.
- Piršl, E. (2018) Je li moguća procjena interkulturalne kompetencije? U: Hrvatić, N., ur. *Interkulturalne kompetencije i europske vrijednosti*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za pedagogiju/Zavod za pedagogiju, str. 3-29.
- Previšić, V., Hrvatić, N., Posavec, K. (2004) Socijalna distanca prema nacionalnim ili etničkim i religijskim skupinama. *Pedagoški istraživanja*, 1 (1), str. 105-119.
- Schmid-Druner, M. (2019), *Imigracijska politika* [online]. Europski parlament. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/152/imigracijska-politika> [24. travnja 2020.]
- Selvi, K. (2010) Teachers' Competencies. *Cultura. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 7 (1), str. 167-175.
- Sniderman, P., Hagendoorn, L., Prior, M. (2004) Predisposing Factors and Situational Triggers: Exclusionary Reactions to Immigrant Minorities. *American Political Science Review*, 98 (1), str. 35-49.
- Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje* [online]. Društvena integracija. Dostupno na: <http://struna.ihj.hr/naziv/drustvena-integracija/25098/#naziv> [24. travnja 2020.]
- Šimić Šašić, S. (2011) Interakcija nastavnika-učenika: Teorije i mjerenje. *Psihološke teme*, 20 (2), str. 233-260.
- Šimić Šašić, S., Sorić, I. (2010) Pridonose li osobne karakteristike nastavnika vrsti interakcije koju ostvaruju sa svojim učenicima? *Društvena istraživanja Zagreb*, 19 (6), str. 973-994.
- Širanović, A. (2011) Prava djeteta između zaštite odraslih i djetetovog vlastitog mišljenja i djelovanja. *Pedagoški istraživanja*, 8 (2), str. 311-321.
- Tadić, J., Dragović, F., Tadić, T. (2016) Migracijska i izbjeglička kriza – sigurnosni rizici za EU. *Policija i sigurnost*, 25 (1), str. 14-41.

- Taskin, P., Erdemli, O. (2018) Education for Syrian Refugees: Problems Faced by Teachers in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 2018 (75), str. 155-178.
- Toker Gokce, A., Akar, E. (2018) School Principals' and Teachers' Problems related to the Education of Refugee Students in Turkey. *European Journal of Educational Research*, 7 (3), str. 473-484.
- Tomašić Humer, J., Milić, M. (2017) Socijalna distanca prema vršnjacima različitih etničkih grupa – utjecaj percipiranih razrednih normi i ostvarenog kontakta. *Napredak*, 158 (1-2), str. 69-83.
- Tösten, R., Toprak, M., Kayan, M. S. (2017) An Investigation of Forcibly Migrated Syrian Refugee Students at Turkish Public Schools. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (7), str. 1149-1160.
- UNHCR (2009) *Zaštita izbjeglica i uloga UNHCR-a* [online]. UNHCR. Dostupno na: [https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2017/08/zastita\\_izbjeglica.pdf](https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2017/08/zastita_izbjeglica.pdf) [10. travnja 2020.]
- UNHCR (2010) *Konvencija i protokol o statusu izbjeglica* [online]. UNHCR. Dostupno na: [https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija\\_1951.pdf](https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf) [10. travnja 2020.]
- UNHCR, Eurostat (2010-2018) *Europa vam želi dobrodošlicu? Zahtjevi za azil i izbjeglice u EU-u* [online]. Europski parlament. Dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/infographic/welcoming-europe/index\\_hr.html#filter=2018](https://www.europarl.europa.eu/infographic/welcoming-europe/index_hr.html#filter=2018) [10. travnja 2020.]
- Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Vlada RH (2013) *Akcijski plan za uklanjanje prepreka u ostvarivanju pojedinih prava u području integracije stranaca za razdoblje od 2013. do 2015. godine*. Zagreb: Vlada RH.
- Vidović, T. (ur.) (2014) *Volonteri i interkulturalna praksa*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Vrkić Dimić, J. (2014) Kompetencije učenika i nastavnika za 21. stoljeće. *Acta Iadertina*, 10 (2013), str. 49-60.

Župar-Iljić, D., Gregurović, M. (2013) Stavovi studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj. *Društvena istraživanja Zagreb*, 22 (1), str. 41-62.



## **Prilozi**

*Prilog 1: Anketni upitnik*

### **Socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila: implikacije za pedagoški odnos**

#### **Informativno pismo o istraživanju**

Poštovani/poštovana,

ovo istraživanje provodi se u svrhu izrade diplomskog rada na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom „Socijalna distanca nastavnika prema tražiteljima azila: implikacije za pedagoški odnos“. Rad je pod mentorstvom doc. dr. sc. Ane Širanović i komentorstvom dr. sc. Zorana Horvata. Istraživanjem se želi ustanoviti razina socijalne distance nastavnika prema skupini tražitelja azila, a zatim se želi promisliti o implikacijama tih rezultata za pedagoški odnos.

Podaci će se prikupljati anketnim upitnikom sastavljenim od dva dijela: prvi dio tiče se socio-demografskih podataka, a drugi dio skale socijalne distance. Predviđeno vrijeme za popunjavanje anketnog upitnika je pet minuta. Sve oznake muškog roda korištene su u neutralnom značenju te jednako označavaju i muški i ženski rod.

Vaša anonimnost, kao i povjerljivost prikupljenih podataka, je zajamčena. Prikupljeni će podaci biti pohranjeni u elektroničkom obliku na računalu studentice kojemu jedino ona ima pristup, te će biti korišteni isključivo za potrebe ovog diplomskog rada. Uvid u podatke imat će, uz studenticu, i mentorica i komentor.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i možete odustati u bilo kojem trenutku. Ispunjavanjem ankete smatra se da ste upoznati s ovim Informativnim pismom, da ga razumijete i prihvaćate te da ste suglasni za sudjelovanje u istraživanju.

Ako imate bilo kakvih pitanja vezanih za istraživanje, njegovo provođenje ili njegove rezultate, možete se obratiti studentici na adresu elektroničke pošte: [petra.krajcar@gmail.com](mailto:petra.krajcar@gmail.com).

Unaprijed Vam hvala na izdvojenom vremenu i pomoći!

Petra Krajcar

## 1. Socio-demografski podaci

Molimo da ispunite sljedeće podatke upisujući Vaš odgovor ili odabirući odgovarajuću opciju.

\*1. Dob:

\*2. Spol/rod:

- muški
- ženski
- neki drugi rodni identitet

\*3. Politička orijentacija:

- lijevo
- centar
- desno
- neopredijeljen

\*4 Godine staža:

\*5. Vrsta nastave koju izvodite:

- razredna nastava
- predmetna nastava

\*6. Imate li učenika-tražitelja azila u razredu?

da

ne

\*7. Imate li ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s tražiteljima azila?

da

ne

\*8. Koja je to druga vrsta kontakta s tražiteljima azila?

[Redacted area]

\*9. Imate li u razredu učenika-pripadnika neke nacionalne/etničke manjine (Albanci, Bošnjaci, Mađari, Nijemci, Romi, Slovenci, Srbi, Talijani, Kinezi, Crnogorci itd.)?

da

ne

\*10. Imate li ostvarenu neku drugu vrstu kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine (Albanci, Bošnjaci, Mađari, Nijemci, Romi, Slovenci, Srbi, Talijani, Kinezi, Crnogorci itd.)?

da

ne

\*11. Koja je to druga vrsta kontakta s pripadnicima neke nacionalne/etničke manjine?

[Redacted area]

## 2. Skala socijalne distance

12. U sljedećoj tablici, redovi prikazuju razne kategorije tražitelja azila, a stupci (1-7) razne kategorije odnosa. Molimo Vas da za svaku kategoriju tražitelja azila označite najbliskiji odnos u koji biste stupili s tom kategorijom tražitelja azila.

	1 Stupio bih u uske, intimne ili obiteljske odnose	2 Bio bi mi prijatelj	3 Bio bi mi učenik u razredu ili kolega na poslu	4 Bio bi mi susjed	5 Bio bi građanin RH	6 Bio bi samo posjetitelj RH	7 Bio bi isključen iz RH
Državljanin Sirije	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Državljanin Afganistana	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Državljanin Iraka	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Državljanin Irana	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Musliman	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kršćanin	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Punoljetni samac muškog spola bez pratnje obitelji	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Punoljetni samac ženskog spola bez pratnje obitelji	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Roditelji s djecom	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Maloljetnik/dijete bez pratnje	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>